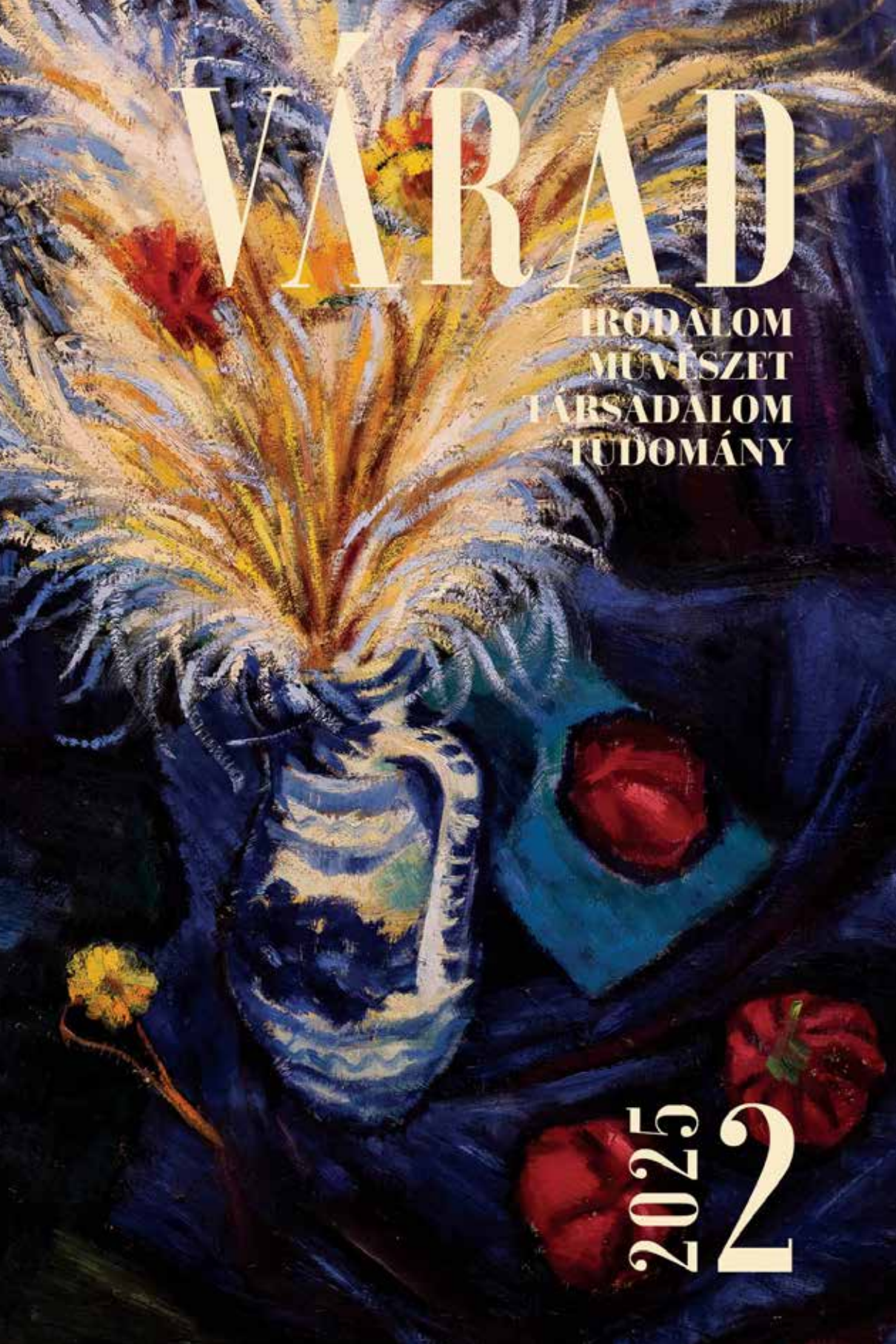

An abstract painting featuring a central vase with a blue and white striped pattern. From the vase, a burst of golden-yellow and red brushstrokes radiates upwards, resembling a fountain or a bouquet of flowers. The background is a dark, swirling mix of blue and purple. In the lower right, there are two red, tomato-like shapes. The overall style is expressive and textured, with visible brushwork.

VÁRAD

IRODALOM
MŰVÉSZET
TÁRSADALOM
TUDOMÁNY

2025
2

VÁRAD

2025/2.

IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI,
TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT

Nagyvárad, 2025. február • XXIV. évfolyam 2. (239.) szám

Kiadja

a Gheorghe Șincai Bihar Megyei Könyvtár

Intézményfenntartó:

Bihar Megye Tanácsa

Szerkesztőség és kiadó:

Nagyvárad, Armatei Române utca 1/A, C épület, II. em. 7. ajtó

Telefon: 0259/431-257; 0771/269-647

Postacím: 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C

E-mail: varadszerkesztoseg@gmail.com; bibliobihor@yahoo.com

Internet: www.varad.ro; www.bibliobihor.ro

Szerkesztőség:

Dénes László (főmunkatárs)

Fried Noémi Lujza

Tóth Hajnal

Tördelőszerkesztő:

Darabont Éva

Készült

a nagyváradai Book Expert nyomdában

ISSN 1583-0616

Tartalom

JÓKAI MÓR <i>A Szózat</i>	3	<i>Emberi létünk mozzanatai, a világ szépségei – Gy. Szabó Béla élete és művészete</i>	60
KÉPÍRÓ GYULA <i>Az ablak</i>	5	BOROS ZOLTÁN <i>Álomhajó</i>	65
ESZTERÓ ISTVÁN <i>Versek</i>	21	LENCAR PÉTER <i>Ki álmodja tovább az álmodót?</i>	69
JUHÁSZ ZSUZSANNA <i>Szőke kislány portréja, kezében nyúllal</i>	26	FRIED NOÉMI LUJZA <i>Kultúrtörténet és közösségi háló</i>	71
CSONTOS MÁRTA <i>Versek</i>	32	LAKATOS ARTUR <i>Kolozsvári vállalkozókról – románul</i>	73
DERZSY-BEN OND <i>Megtalállak.hu</i>	36	FÜLÖP LÁSZLÓ <i>Egy fejedelmi titkos küldetés leveleinek töredéke</i>	76
PATAKI ISTVÁN <i>Versek</i>	39	MEZEY ANDRÁS <i>A nagyváradai Mezei család krónikája 1806 és 1918 között</i>	81
LŐRINCZ GYÖRGY <i>A pofon</i>	43	BARABÁS ZSUZSA <i>A barátságról (keresztretjtvény)</i>	94
MÜLLER DEZSŐ <i>Versek</i>	48	<i>Lapszámunk szerzői</i>	96

KOVÁCS-SZÉLES ANDREA <i>Anyára várva</i>	52	A Várad 2015/2. számát GY. SZABÓ BÉLA munkái illusztrálják. A címlapon: <i>Csendélet árvalányhajjal;</i> a hátlapon: <i>Vörös kendős önarckép.</i>	
MOLNÁR ZSOLT <i>Versek</i>	56		

RESTITUTIO IN INTEGRUM

Jókai Mór (1825–1904)

A Szózat

lefordítva gyásmagyarra

*Jobb pártnak rendületlenül
Légy hive gyásmagyar!
Bölcsed itt, majdan zsirod is,
S a „fátyol”, mely takar!*

*Te kívüled itt senkinek
Nincsen számára hely,
Alkotmány, provisorium:
Ott élned, laknod kell.*

*Ez a föld, melyen annyiszor
Apáid bora folyt,
Hol minden restoráció
Egy ezrest elpakolt.*

*Itt küzdtenek borért a hős
Kortések hadai,
Itt törtek össze poharat
Tyukodnak botjai,*

*Ittasság! Itten hordozák
Sáros zászlóidat,
S elhulltanak legjobbjaink
Hosszú asztal alatt.*

*És annyi köpeny-forgatás
S színváltozás után
Ha senki meg nem élhet is,
Mink élünk a hazán.*

*S népek hazája, egységes
Osztrák birodalom,
Husz évi hizelgés kiált:
„Tányérod hadd nyalom!”*

*Az nem lehet, hogy annyi toll
Hiába annyit irt,
Hogy stempli, accis és trafik,
Ne legyen approbirt.*

*Az nem lehet, hogy ispán, pap,
Gróf, főtiszt, pressbűró,
Hiába korteskedjenek, -
S hát a sok főbiró?*

*Még jönni kell, még jöni fog
A muszka, ki után
Vezetni egykor küldeténk,
Vezetjük újra tán.*

*Vagy menni fog, ha menni kell
A miniszterium,
S utána jön vagy Tiszapárt,
Vagy provisorium.*

*Már így is, úgy is penziót
Nekünk adni muszáj.
Bár kigyót-békát kiabál
Ránk sok nagy torku száz.*

*Légy hive rendületlenül
A jobbnak gyászmagyar!
Ez osztja most a hivatalt
S nyugdíjba ez takar.*

*Rajtad kívül itt senkinek
Nincsen számára hely,
Légy nagy számár, vagy kis számár,
Hivatalt kapnod kell.*

(1869)

Képiró Gyula

Az ablak

Amikor először telt meg fésűm hajszálaim sokaságával, akkor még csak arra gondoltam, hogy valószínűleg én tettem tönkre hajhagymáimat a sok reklámozott samponnal, tulajdonképpen azzal, hogy állandóan váltogattam őket, úgy, mint nagyhírű iparos a szeretőit. Hát nem is tudom... ezért aztán nem is állítom azt, hogy nem döbben-tem meg kellőképpen azon, amikor már tincsekben kezdett el hullani fejemről a gyep, akár a vedlő állatokról tavasszal, de azért akkor mégsem éreztem helyzetemet kilátástalannak. Enyhe öniróniámmal a tükör előtt egész viccesen hangzott az önmagamnak szánt beszólásom, hogy igen ritka szép hajam van... mert igen... ritka... (és lekezelő mosollyal szólva) szép! Szemem alatt a táska is néhol már hol szatyornak, hol pedig utazóbőröndöknek nézett ki, de mivel a közérzetem is finoman szólva ritka ramaty lett már vagy két hónapja, ezért döntöttem úgy, hogy kénytelen-kelletlen, de orvoshoz kell mennem. Végül is be kellett látnom, hogy a bőven árulkodó jelek ellenére én még mindig nem aggódtam igazán, pedig kellett volna! Bár csupán aggodalmával mit sem kezdhet az ember, főleg akkor nem, ha már beteg. Főleg akkor, ha már valóban nagyon beteg. Mert én akkor már az voltam. Nagyon beteg. Halálos. Egyébként mit dramatizálom? Végül is minden betegség halálos... ami pedig nem az... az gyógyítható...

Na és mit meg nem tesz az ember az elvesztett egészsége visszaszerzéséért? Tulajdonképpen mennyit is kell áldoznia érte? Csak úgy közhelyszerűen szólva: pénzt, időt, energiát, türelmet... szóval csupa azt, amiből amúgy is elég kevéssel rendelkezik...

Nos nekem is el kellett kezdenem hiányosságaim nagyfokú fecsérlését, mert bizony ment az idő, csak úgy rohant, szinte hasított, és persze a pénz is röppent vele, akár Kínában a függővasút sebes szerelvénye (csak az én esetemben zsebes szerelvénye) az én zsebem pályaudvaráról a nővérek és az ápolók megállóin keresztül a nagyhírű professzor urak zsebeinek végállomásaiba. A cél pedig az volt, hogy visszaúton érkezzen számomra roskadozva az egészség és az életkedv. De úgy, mint aki rossz lóra tett a lovin, a pénz csak ment, siklott, de minden csak rosszabb lett, és a világ is kezdett visszatartathatlanul összezsugorodni számomra: úgy is, mint tér és úgy is, mint idő. Mert egy szép napon beszorultam egy kis szobába, ami először még édesen tágasnak és kelően világosnak tűnt, ahhoz, hogy pár hét múlva nehéz levegőjével és naponta rémálomként rémítő magányával életbüntetésem végrehajtási intézete legyen, lelkemnek börtöne és testem koporsója, avagy szellemem palackja. Mert úgy éreztem akkor, hogy bezártak. Be... és nincs kiút. Csak egy: az pedig a halál. A kérdés pedig mind-össze annyi, hogy mikor halok meg.

Körhintázók, 1946

Hülye lennék, ha nem ismerném el, hogy szörnyen megijedtem és nagyon féltem. Csak úgy szűkültem a haláltól, és kerestem minden érvet és szalmaszálnyi kapaszkodót, csak hogy megmaradhassak... hogy még tovább élhessek. Mert csak ekkor tudtam és éreztem rá arra, hogy mekkora érték az élet... az életem. Ugyanis szerettem élni, mint ahogy ma is szeretek élni!... mint ahogy még rajtam kívül sokan... nagyon sokan.... és végül is mint ahogy a legtöbb ember. Mert ettől lehet igazabb bárki és emberibb: ha szeret élni...

Meg kellett tenni a tétet az élet játékasztalán, én pedig megtettem. Akaratomon kívül. A tét pedig maga az életem volt. Tehát számomra minden vagy semmi. És csak minimális eséllyel gondoltam arra, hogy ez a játszma valójában kétesélyes. Ezzel együtt akkor a hazardírozás sem állt tőlem távol. Bármit megadtam és megtettem volna az életemért cserébe. De nem volt kinek ajánlatomat megtennem. Csak az ördög akart velem akkor egy játékasztalhoz ülni... és vele már nem akartam több partit játszani, mert úgy éreztem, hogy a lelkem után a tyúkszaros életemet is el akarja tőlem csalni. Én pedig ahhoz nagyon ragaszkodtam. Jobban, mint valaha. Így hát nem gondolkodtam sokáig. Irány a klinika és a végeláthatatlan kivizsgálások sora: vér, vizelet, széklet, röntgenek, illetve ultrahangos átvizsgálások minden mennyiségben. Váladék innen és onnan, sugárterápia halántékhoz... és ez lett végzetes. Két hét után egy kemo-terápiát követően jártányi erőm sem maradt... összeestem, és a világ megszűnt létezni. Hiába kérdeznak, mert semmire sem emlékszem, mint ahogy arra sem, hogy mi volt igazán előtte

avagy utána. Pedig állítólag feleszméltem. Igaz, nem akárhogyan... úgy, hogy fájások garmadai és nyüzött szétzú- zottság között ismét hangokat kezd- tem hallani. Ám a szemeimet képtelen voltam használni. Semmit sem láttam, és a karjaimat is úgy éreztem, hogy fölemelni is képtelenség. Nah... cucc... most aztán jól elrendeztek. Vagy az is lehet, hogy én rendeztem el magamat. Csasza... Hazudnék, ha azt mondanám, hogy csak erre vágytam. Pedig ez van. Félhalott vagyok. Úgyhogy most az- tán rendben vagyok.... és ez is állapot. Lehet, hogy most kellene valaminek is örülni, hiszen mégiscsak élek. Az viszont már más kérdés, hogy hogyan... mert most gyorsan eszembe jut a fe- lesleges igazságok egyike: „Az életben nem az számít, hogy hányszor vettél le- vegőt, hanem az, hogy hányszor állt el a lélegzeted.” Betojás... Ahelyett, hogy valami értelmes buggyanna ki belőlem, még most is csak ez a szarság folyik át az agyamon automatikus ömleny- ként.... Pedig most jó lenne emocio- nálisan is lereagálni az életet, mondjuk úgy, hogy hálás vagyok... vagy valami ilyesmi, vagy el kezdek reményked- ni, mert az legalább valami jövőtávlat, vagy éppenséggel haragudni, mert totál lerobbantam, mint egy ócska tragacs, de a legnagyobb baj az, hogy ez az esz- mélés belőlem most csak egy közhelyt hozott ki. Ajaj... pedig most érezni kel- lene ismét... igen... például örömet... vagy mit tudom én... fájdalmat... De azt ugyan nem, mert a fájdalomtól félek! De ki nem? Ezzel szerintem minden normális férfiember így van... akár be- látja, akár nem, de a fájdalomtól fél... csak jól leplezi félelmét. Ettől férfi a férfi, hogy jól leplezi a „bátorságát”, ezzel hangsúlyozva férfiasságát. Na jó...

ebbe inkább jobb bele nem menni... Szóval nekem most valójában ismét célt kellene találni és arra fókuszálni... már csak azért is, mert állítólag az élet a folyamatos célok és indítékok fókusza, de sajnos ez, ami most történik velem, csupán a tudatalattim lementett programja, egyféle „save mode”! Engem viszont most ledöbbsent a felismerés, az, hogy rosszul vagyok programozva, és az is a probléma forrása lehet, hogy régi bennem az operációs rendszer. Valszeg már elavult. Biztosan jó lenne egy újabb és modernebb, lényegesen használhatóbb, számomra is kellően testreszabottabb rendszert belém feltelepíteni. Manapság a legújabb a Windows 7. Persze ez is fejlesztés alatt áll, és biztos, hogy pár hónap múlva kijön a nyolc. Jaj, csak azt ne!... mert az én helyzetemet tekintve már az. Nyolc. Ahogy a mondás tartja: Nekem nyolc... Basszus... Ez döbbenetes... Talán most még elég lehet ügyem szempontjából annyi, hogy nagytakarítást végzek a saját gépemén úgy, hogy ami bennem használaton kívül van, azzal lomtárba... De jó lenne, Istenem, most, ha csak ennyi lenne az egész, amit az ember testi-lelki karbantartásként elvégezhetne... és ettől pedig teljesen rendbe jönne és működhetne ismét zavartalanul. De nem ilyen egyszerű az élet... Dehogy... És hogy ne is álltassam magam, gyorsan el is kezdek rémüldözni attól, hogy a legrosszabb még hátra van. Valami hülye ezt is tételesen megfogalmazta: Nincs olyan rossz, aminél nincs rosszabb vagy sokkal rosszabb. Mert van... és amilyen mázlista lehetek ebben, nem is kétséges, hogy ez is majd nekem jut. A nagy francba!... Ne is erőlködjek hát, mert lám csak, mindennek van magyarázata. Még annak

is, aminek egyébként nincs. És ha ez törvényszerűség, akkor ezzel nem akarok egyetérteni. Nem mintha ettől bármi is változna. Pedig magyarázatokra szükség van. Logikus magyarázatokra leginkább. Az értelem számára csak ez az elfogadható táplálék. Mondhatnám azt most, hogy én sok mindent nem értek, de ezzel nem vagyok egyedül. Végül is van, aki semmit sem ért, s attól még jól megvan... és ember... Szóval agyrem ez az egész, most inkább azért kellene talán mégis némileg gyötrődnöm, hogy lesz-e számomra holnap? S ha igen, akkor az pedig majd milyen lesz? Akár el tudom képzelni számomra a legrosszabbat is, azt, hogy nincs jövő, csak halál van... számomra megsemmisülés... elmúlás... a világ pedig köszöni szépen, és halad tovább nélkülem. Végül is ezzel csak az örök nagy rettegésem végére lenne földi értelemben pont téve. De ettől a gondolatától a bigyóm is kivan... A francba! A fenébe!... A beteg ember lelki csapongásait és elképesztő marginalitásait ezek a létbizonytalan tehetetlenségek szülik bőséges szaporulattal. Kivagyok ettől a lehetetlen lelkiállapottól, pedig ha valamikor, akkor most kellene pozitív gondolatokat találnom és önmagamban táplálnom, ámbár ha ez most megszűnt belülről mint belső hang, akkor jöhet kívülről bárkitől... Na de kitől? Hiszen mindenkit elmartam magam mellől, szinte senkim sincs, illetve ha nagyon pontos akarok lenni, nos akkor tényleg nincs senkim, mert egyedül maradtam a bajommal. A kutyának sem hiányzom, ha pedig igen, akkor valószínűleg csak a munkám miatt, de a szüleim, illetve a család, akiket az Isten nekem adott... nos, nekik már rég halott vagyok! Számukra már nagyon

rég nem vagyok partner semmiben: nem segíték és nem is kérek segítséget, jöllehet elvagyok a magam sötét-re szürkült világával, a munkámmal. Kapcsolatom? Az meg minek? Hiszen akinek élni sincs ideje, annak kapcsolatépítésre sem lesz soha. Bár igaz... próbálkoztam, inkább kevesebb, mint több sikerrel, és ha valami alakult volna is, az akkor már szinte az egész elején burokbán halt el. Barátaim pedig sosem voltak, pedig szerettem volna... helyesebben szólva vágytam rá... Így csak netes ismerőseim vannak, na de ők csak akkor vannak, ha a neten vagyok, és nagyon nincsenek, ha nem kapcsolom be a gépet és nem csatlakozom a netre. Most tehát nincsenek. Talán ez így a legjobb! Nincs szükségem szánalomra és sajnálkozásra, na meg kioktatásra sem – mert abból kaphatnék tucatszám: ez van... nincs jobb! és én ebben vagyok!... és ez most az én haldoklásom... más pedig lehetőleg ne ugasson bele!

Talán már nincs is hallásom, csupán áthallásom van, hiszen csak belső hangokat hallok igazán, de szinte minden érzékszervemmel, ami még képes felfogni a külvilágot, azt érzékelem, hogy itt, ahol most vagyok, nem vagyok egyedül. Olyan érzésem van, mintha a pokol vagy a menyország bejárata előtt várakoznék, és mintha valaki még rajtam kívül látó- és hallótávolság auráján belül volna, csak én képtelen vagyok őt meglátni.

Van itt valaki? kérdezem erőtlen hangomon...

Nocsak... – biztatom magam –, van itt valaki rajtam kívül?

Szóljon... (vagy hallgasson örökre)!

Van, hangzik zümmögésszerűen a válasz.

Ki az?... kérdezem ismét.

Én... hangzik a válasz.

Ki az az én?

Hogyhogy ki az az én?... szól vissza a hang némileg értetlenkedve... A nevemre vagy kíváncsi?

Igen!

A nevem Stolicz Zoltán... válaszol a hang.

Szevasz... örülök! nyögöm én.

Minek? kérdez ő vissza... szerintem nincs minek! (Hangjában pedig tiszta őszinte kétely.)

Na jó, ismét egy pesszimista mintapinty! gondolom magamban... de ezt nem mondhatom ki hangosan, hiszen gyors bemutatkozás lenne részemről emberségből, miközben ő legalább tisztességesen bemutatkozott. De szokásom szerint magammal megbeszélem a dolgaikat, hiszen gondolati szabadság van.

Csak úgy mondtam udvariasságból! ... szólok halkán.

Hagyjuk az etikettet! így ő...

Itt csak sorstársak vagyunk... és a reménykedésben versenytársak...

Ezt hogy érted? kérdezem. Mi az, hogy a reményben versenytársak?

A remény az remény!... hagyjuk... szerintem ne filozofáljunk már arról, ami csak erőszakos sznobsággal tartozik a filozófiabölcselet tartalomjegyzékébe!

Hoppá!... Csak hoppá! Ne olyan hevesen, barátom! – így ő, mert lassú vízpartot mos, és majd jut idő belátni, hogy miért is vagyunk versenytársak!... Ejsze, én már egy kövér ideje itt vagyok! vagyis egy vastag ideje!... A fene se tudja mióta, és én tudom, hogy miről beszélek! veled ellentétben...

Nocsak!... Lesz szellemipárbaj-ellenfelem... Meglep a válasza, de csak azért,

Korai önarcképek 5

mert nyílt és egyenes. Semmi sallang. Lényeg és tekintély, ahogy illik, már a legelején.

De te ki vagy? – kérdez vissza határozottan. Szerintem neked kellett volna előbb bemutatkoznod, mert te jöttél utoljára... (ebben is igaza van, de bár csak jöttem volna, és ne hoztak volna).

Igazad van! – ismerem el –, de az a helyzet, hogy nem láttalak, és így nem vehettelek észre. Én ugyanis nem látok, és eddig azt hittem, hogy már olyan stádiumba kerültem, hogy már nem is hallok...

Még szerencse, hogy hallani azért mégiscsak hallok. A nevem Kőríz Iván... Szimbád... ez amolyan művésznevem, de ezt használok, mert csak így ismernek, és azt hiszem, hogy nagyon beteg vagyok!... Ezzel pedig én is csupán a legfontosabbat közlöm magamról.

Tudom! mondja ő. Itt mindenki az, aki ide kerül! Ugye, azt tudod, te neves kedves Szimbád, hogy innen már csak a legerősebbek kerülhetnek vissza?

Na neeee! – válaszolom... Hülye vicc! Ezt a számítógépes játékot én már ismerem, de most valahogy nincs kedvem hozzá! Valami komolyabb szöveget nincs? Mert ezzel nagyon nem bízatsz. Én ugyanis nem megdögleni jöttem ide!

Miért? Te azt gondolod, hogy más igen? Mert valahogy én sem! – válaszolja ő –, és persze senki sem... Nyugi, mert ez még nem a temető! Sem a krematórium... Igaz, tán az épület hátulja már az... De hát ez van, és én csak a valósággal szembesítlek! – mondja ő barátságos halk hangon. S ha már így beszél, számomra ezzel valahogy természetesebbnek tűnik mondanivalójának szörnyűsége, és elfogadhatóbb

is, mint a drámai valóság. Szinte besül valahol mélyen agyamban az előbb halott információ, de nincs mit tennem, ha ez a póre igazság, akkor hiába szeretném szépíteni...

Végül is ez még az élet! Csupán ez vigasztal. Ez még a napsütötte oldal. Itt még lehet szépíteni a dolgokat, a kilátásokat, mert ugye amíg él az ember, addig remél. Lehetőleg jókat és szépet. Még a halál pillanatában is állítólag az élet legcsodásabb pillanatai elevenednek meg egyszerre ismét az elraktározott emlékeink gyorsingereként. S aztán... s aztán a nagyon nemtommi!... de annyira, hogy még rágondolni is káros... brrr...

– Én félek a haláltól! – mondom... immár hangosan.

– És ki nem? – válaszolja ő, akinek most először hallok halk sóhaját is, közben hallani véltem valami lemondó hanglejtést.

– Ez a kurva nagy igazságtalanság! – fakadok ki kevés erőmet összeszedve a mondat vehemenciájának ingerén lovagolva –, és nem tudom, mit tegyek! Mert én még nem akarok meghalni! – mondom rimánkodva.

– Más se!... De nehogy már azt hidd, hogy aki itt van, nem szeretné magát meggyógyíttatni? Vedd már észre, hogy sorstársak vagyunk... mindannyian... Élni és meggyógyulni akarunk, akárcsak te! – mondja ő eréllyel és meggyőzően, és én el is hiszem neki... és nem adjuk olcsón a bőrünket!... Még kevésbé a lelkünket! A nagy kaszás pedig menjen a fenébe! Egyszer már neki kellene megdöglenie: a halálnak! Elvégre ő se kerülhesse el a rohadt sorsát...

Vigyor és ironia jár át néhány pillanattig, általa pedig valami újszerű affi-

nitás a halálfélelem és az ellene küzdés lelki vízvázlatát... Tetszik nekem ennek a Stolicz nevű fazonnak a gondolkodása. Még inkább figyelni kezdek erre a fickóra és az ő sajátosan tetszetős gondolatmenetére, hiszen telve van a hangja jól kevert haragbölcsséggel plusz egy olyan szuggesztív soha bele nem nyugvással, amivel felesleges volna vitatkozni. Ezért inkább az ő előrelátó, képzett pedagógusi érettségének eszenciáját igyekszem a magamévá tenni abban a reményben, hogy ez a vágyott optimizmus egyszer majd mindörökre akár az enyém lehet... mert ezt is, ugye, mint minden nagyszerű dolgot az életben... nos, tanulni és lopni kell mástól. De azért az nagyon nem semmi, hogy az ember még a saját halálos ágyán is tanulni (tulajdonképpen mint inas a mesterétől: lopni) akar?... Minek az már?... Avagy kinek? Hiszen szerintem a pokolba nem kell képzettség! Ott legfeljebb majd lapátolni kell tudni úgy, mint egy kubikosnak, vagy pedig túrni majd a fájdalmas korbáccsapásokat, mert hát ugye nekem is megvan ám a középkori fantázia-hitvilágom teljesen mai modern verziója...

Azt hiszem, tartalmas és unalommentes időszaknak nézek elé a sok kibőjtölt idióta kórházi időszakaim után, és majd még ezt megköszönhetem ennek az embernek... akiről nem bánám, ha nemcsak a sorstársam lenne, vagy ahogy ő mondja: a reménységben a versenytársam, hanem közben lassan, de biztosan a barátommá is avanzálna... Legalább akkor végre lenne egy igazi barátom!... Istenem... És ráadásul olyan, akivel szemben nem az lenne az én elvárt kritériumom, hogy mentálisan felnőjön hozzám, hanem akinek tetszetős bölcsségéhez még éppen

nekem kellene felnőnem... Bár... mások szerint a barátságnál jobb, ha az ember nem a kritériumok, avagy az elvárások vonatkozásában gondolkodik, hanem egyszerűen csak ráérezne a barátságra, a barátság ízére, és egyszerűen csak engedi, hogy az a szívébe, az életébe szövődjön, mint egy gyönyörű szín az egyhangú lepelre... Na nem ám halotti lepelre gondoltam – bár a helyzetemet tekintve akár az is eszembe juthatott volna –, mert ugye a halotti leplek is csipkések és díszesek, de mégis baromira lehangolók és morbidok!

Nem szeretnék tapintatlan lenni, de mit mondtak, helyrejön a látásod? – kérdez ő.

Nem tudom – válaszolom. – Itt egy ideje semmit sem mondanak, csak tesznek-vesznek, vágnak-darabolnak, hordanak, sűrögnek-forognak körülöttem, meg otthagynak, hogy dinsztelődjek a saját levemben, s aztán majd szerintük lesz valami... Bár az orvos mondott egy-két dolgot, de tudod, félig-meddig olyan dokis szöveg volt, amiből én nem sokat értettem, de ahogy a szavaiból kivettem, azért van, amiben genetikusan szerencsés alkat vagyok, és van, amiben majd a gyógyszerek segítenek... szóval... úgy tűnik... nem mondtak le rólam!

Ne légy hülye! – hangzik a nyers válasz. – Senkiről sem mondanak le! Mert akiről lemondanak, az már vagy a hullaházban van, vagy pedig hazavitték innen, hogy otthon haljon meg! Viszont ha itt van az ember, akkor sokszor úgy érzi, hogy csak a csoda segíthet rajta!... Az meg nem megfizethető!

Hjah!... Nekem nincs pénzem! – mondom kissé önérzetesen. – Már nincs! Ami volt, az elfogyott! Lassan koldusbotra jutok. De ha meghalok,

akkor meg minek a pénz... nincs kire hagyjam!... Magamra költöm most az egészet! Különben is én szereztem rengeteg munkával, most meg hagyjam itt azért, hogy más boldogan éljen belőle láblógatva?!... a francokat!

De el vagy magaddal! – így ő... Fösvény és rátarti vagy még!... Te még birtokolni akarsz... Ezek szerint te még nem félsz eléggé a haláltól!... mert aki fél, az nem törődik a pénzzel, a vagyonnal, azt nem érdekli semmi földi értéke, vagyona, gazdagsága. Annak csak egy dolog számít: az élete!... és az mindennél fontosabb... sőt... igazából csak akkor érti meg a jóságot és az önzetlenséget, ugyanis aki tud adni, az tudja és az fogja fel, hogy maga az élet is jutalom... egyféle adomány.

Basszus!... hogy te miket tudsz! – mondom én elképedve. Ez a fazon nagyon nem piskóta! De hangtalanul már csak továbbgondolom azt, ami ebből a fickóból itt most kilocsant. Végül is igaza lehet, ugyanis a francot sem érdekel a pénz... meg a lakásom... meg az akármim... meg a szaros autóm!... hiszen ha megdöglök, akkor nem viszem magammal a sírba, s akkor meg dolgozhattam érte, úgyis más fogja élvezni... és még az az örömöm sincs meg, hogy valakinek tényleg jó szívvel odaadjam azért, hogy közben lássam és halljam az ő örömét és boldogságát, ha már nekem ebből már nem jut... végül is minden az én balekságomon múlik... Ez most bosszant, hiszen úgy gondolom, ez kissé azért bizarr, hogy az ember egy ilyen helyzetben mégis kacérkodik a halállal, miközben ezt más helyzetben a világ kincséért meg nem tenné. Egyféle belső demagógia azt lopja a lelkembe, hogy mindent el kell engedni ahhoz, hogy az élet könnyebb

és megragadhatóbb legyen. Menjen a pénz, a vagyon és minden, s aztán talán majd az ember megmarad, mint a majom. Na ez meg ugye hogy jön ide? Hát úgy, hogy még gyermekkoromban hallottam nagyapám és apám beszélgetéseiből, hogy a régi világ természetes képlete volt a vagyon miatti házasság. A szegény sorsú, ám jóképű és jóvágású legény elvette a módos molnár csúnya lányát, mert ugye volt neki vagyona. De aztán ha a legény nem tudta megbecsülni és elherdálta, nos, akkor elúszott a vagyon és vele meg a malom, de megmaradt a majom, mondta apám és nagyapám hangosan kacagva. Ezen kissé én is elvigyorodom...

Te meg most mit kacagsz? kérdi ő.

Nem kacagok, válaszolom, csak mosolygok, mert eszembe jutott valami, s az pedig elég mókás...

Ajaj... látom, jól el vagy magaddal. Hát csak ez így legyen majd később is...

Mi az, hogy később? kérdem őt, aki remélhetőleg mindent tud...

Hát a később az később... vagyis megtörténhet, hogy hónapokat... akár évet vagy éveket kell itt dekkolnod, hogy a remény sugárútján végigpásztázz... hangzik a kacifántos válasz.

Miiii? Na neeee... Azt neeee... Még hogy éveket itt dekkoljak?... Frász!... azt nem akarom... akkor inkább döglöjlek meg most!

Nyugi, nem eszik olyan forrón a kását barátom – mondja ő – ...mert hiszen mi az a pár hónap?... vagy éppenséggel mi az az egy év? kettő... mert most még rengetegnek gondolod, pedig nem az...

Mi az az egy év? Mi az az egy év?... mert szerintem semmi... – mondom csúfondárosan. Na ne viccelj... egy év az komoly idő... De hirtelen az ő válasza megtöri az én méltatlankodásom

hangját: Tulajdonképpen egy év az az idő, ami alatt a Föld megkerüli egyszer a Napot. Habár ha ezt vesszük, akkor az nem sok... illetve csak viszonyítási kérdés, hogy nagy idő-e vagy sem... De végül is a Föld is ugyanoda kerül... ugyanabba a kiindulási pontba... Számára semmi változás, hiszen nem számított semmi, csak a megtett út mint idő. Azt hiszem, hogy így van ez az ember életével is. Az idő az életből nem más, mint az út, ami a születés és az elmúlás között van, és egy idő után nem is számít semmi más, csakis a megtett út... és a még hátralevő idő...

Hihetetlen... – mondom most már hangosan is – ... elképedek a te magyarázataidtól, hiszen mindenre van válaszdod és magyarázatod, és elég észszerűnek is tűnik, amit mondasz, éppen ezért úgy érzem, hogy felesleges lenne veled vitatkoznom ezekben a filozofikus kérdésekben...

Lesz időnk vitatkozni is... – mondja ő –, meg akár haragudni is, de az felesleges... hiszen az csak kárba vész az életünkéből...

Na figyü! – mondom én –, elég kíváncsivá tettél magaddal kapcsolatosan... Tulajdonképpen mi a foglalkozásod, hogy ennyi mindent tudsz?

Már semmi – válaszolja –, merthogy voltam én már minden, na meg semmi is!... és most is az vagyok...

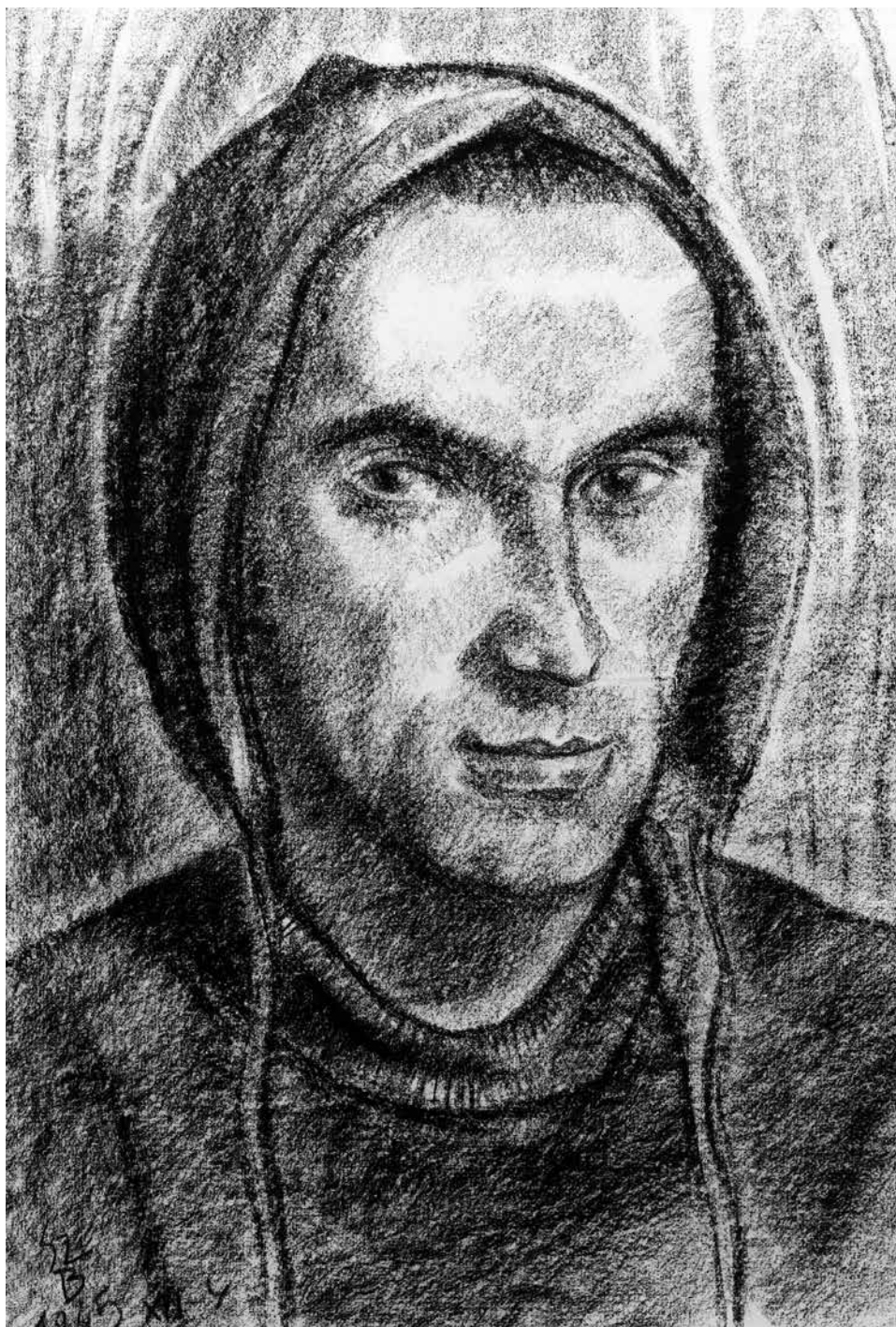
Ezt hogy érted?... Valami tanult szakmád csak van?

Van... hogyne... érettségim van... na meg állatechnikai szakvizsgám... de az egyetemet nem fejeztem be, mert eltanácsoltak.

Rossz tanács, mondom. Túltettem már magam rajta.... – válaszolja egykedvűen. – Nem volt könnyű, de mindig jobbat vár az ember... s ha mégsem

az jön, akkor pedig van miért kárhagytassa magát. Velem is ez történt. Nem tanultam az egyetemen, de kénytelen lettem utána tanulni a saját bőrömön. De mire végre kitanultam volna az élet iskoláját... addig lám csak... ide fektetett kétvállra az élet. Mert egy ideje káó vagyok, és magam sem tudom, mit várok, de várok. És nem maradt más, csak a remény... az illúzió, hogy ha egyszer majd meggyógyulok, akkor mindent újrakezdek, és persze mindent másként csinállok, mint eddig.

Sóhajtok, mert abban minden benne van, ami arra utal, hogy teljesen egyetértek vele. Legalább a szemeimet használhatnám... azaz legalább látnék. Pontosabban legalább ezt a szar világot láthatnám, mert még eddig igazán nem is lázadtam az ellen, hogy a világ színei számomra megszűntek és egy mindennél fontosabb funkcióm bekrepált. Hihetetlen, hogy mennyire hiányzik a látásom. Valahol attól félek, hogy ilyen lehet a halál is: bezárva, nem látva, de gondolkozva és tehetetlenül... s aztán a megszűnés... Hátborzongató gondolatként gyötör a félelem, hogy ez így marad, és ezzel a tudattal nem tudom, hogy képes leszek-e tovább létezni. És ezt a félelmemet most muszáj megosztanom ezzel a fickóval, mert szerintem ő ebben valami mást képvisel... mintha több lenne a gyáva ember lelki posztumuszánál... annál, aki ebben most én vagyok. Mert hol van már az a magabiztos pasi, aki voltam, az, aki nem ismert lehetetlent, akinek akaratereje nemcsak az élet felszíneit karcolgatta, hanem mélyrehatóan merészelt vakmerően beleugrani elszántan mindenbe, ami útjába akadt. De most íme kiszolgáltatottan olyan szavakat

Dantei önarckép, 1945

kell ízlelgessek, mint reménység meg gyógyulás... Úr Isten, hova jutottam?

Elmondhatatlanul bánt, hogy nem látok... mondom úgy, mint aki csak valami nagy terhet oszt meg félszegen, bizalmatlanul. Ő azonban érzi talán, hogy ebbe a sóhajban ennél sokkal több keserűség és bánat is szorult.

Majd én leszek a szemed!... mondja ő, és ezt én nem bírom ki belső mosoly nélkül.

Látok majd helyetted is... ablak leszek a fejedre!... mondja határozottan.

Erre ismét nem tudok mit mondani... Legfeljebb értékelem magamban a jóindulatát, amit továbbra sem tudok hova tenni. Hiszen ez egy személytelenül barátságtalan világ. Nem is értem, hogy mi ez a világidegen segítőkészség, ami csak úgy önzetlenül idefolyik a betegágyamhoz, és én pedig azt sem tudom, hogy ez az, vagy valami más... Drága Istenem... legalább a bizalom fejezetben ne lenne ennyi hiányosságom tapasztalatból... Vajon ezért is benyújtható a számla? S na persze majd lesz-e ebből el- vagy lekötelezettség?... mert ha igen, akkor nem kérek belőle... akkor inkább kihagynám... Aztán gyorsan elszégyellem magam. Salak egy alak lehetek én, hogy a felém jót nyújtó kezet is méregalma rosszakaratnak minősítem... Gyors abortusszal tépem ki agyamból a megszületett szégyenteljes bizalmatlanság torzszüleményét. Közben próbálom befele kódolni önmagamba a jóakarat, önzetlenség, emberség és barátság ízeit... valahogy a zárt sejtjeimből is apránként bontogatva... hátha az segít...

Gondolataimból azonban az ő kérdése von vissza egy pillanat alatt a valóságba:

Hallod a fanfárt?...

Mit?... kérdezek vissza sután.

Hát a fanfárt... tudod... a felvonuló rezesbandát!

Fülelni kezdek, de még semmit sem hallok. Inkább csak mintha valami tompa morajra lennék enyhén beélesítve. Persze az is megtörténhet, hogy nem figyelek eléggé arra, amire most kellene. De őt ez nem zavarja, hanem kellemes modorban folytatja beszámolóját, mint egy édes kis társalgást...

...elől vörösbe öltözött mazsorettek lépegetnek formás lábaikkal, kezükben ügyesen pörgetve pálcáikat. Nagyon csinosak és minden szempár rájuk tapad, mögöttük ütemre lépdelnek a hangszeresek... mindenféle rézfúvósok, aztán a sorban a cintányéros és a menet végén középen a dobos csaj... hihetetlen ez a parádé és ez az induló... Hallod? Ez most éppen a Radetzky-mars... Szinte hihetetlen ez a színes emberforgatag, amely kíséri őket, az egész utcán csak úgy hullámszik és zsi-bong a tömeg... Micsoda felvonulás... Elképesztő... szinte közöttük érzem magam...

Egy adott pillanatban egyszerre csak én is érezni kezdem a nap melegét. Ha nem is látom, de érzem. Azt az érzést nem lehet elfelejteni, és nem lehet semmivel sem összetévesztteni. Az a melegség egyedi. Átjárja a bőrön keresztül a zsigereket és behatol a csontba, majd onnan az idegpályákon keresztül suhan a legnagyobb érzékszervbe, a szívbe. Csodás érzés, amikor a nap melege megérkezik a szívbe, mert olyanná válik, mint egyféle forró öröm. S tőle bizseregni kezd az egész test, minden tag... szinte felenged az ember egész lényé.

– Ma biztosan május elseje van – folytatja a beszámolót –, és ezért ez a csinnadratta, de én nem vagyok oda

érte... mert annak ellenére, hogy nemzetközileg is a munka ünnepe, attól még olyan snasszos kommunista és olyan lúgban főzött szocialista íze van... Jobb ennek a mában nem örülni... – mondom én saját véleményként. De Ő mintha nem hallaná, csak folytatja...

...úgy látom, mintha egy kissrác csak úgy bolyongana a tömegben. Szinte a menettel szemben kóvályog és állandóan keres... olyan tanácstalan szegény... lehet, hogy az anyját keresi, mert elsodródott tőle...

Te jó ég! Az nem is vicces...

Most már én is látom önmagamban az eseményt. Látom, amint a gyerek mindenki útjában szédelegve torlódást okoz, kerülnek, sodorják, elfordítják, már szegény teljesen más irányban bolyong, és érzem, amint szívbe markolóan kiabál, szinte sipítozik teljes hangerejével, de szerény célnahangját elnyeli a morajló tömeg. Pedig az édesanyja szerintem minden más hang közül ki kellene hallja gyermeke egyedi hangját... Istenem... mennyire megindító és szívszorító ez az egész... Saját gyermekkorom máig elmentett rémülete villan be... Elveszttem... Soha nem találom meg az édesanyámat... elveszttem... itt a tömegben... a nagy semmi kellős közepén, és senki nem segít... Szemeim már úsznak a könnyektől, a látvány egyre csak elmosottabbá válik, akár egy szennyves folyóban fuldoklás utolsó képei... és most már csak a megszűnés következik...

Szörnyű és megrázó, semmihez sem hasonlítható félelem pörgeti fel szívverésem a maximumig... Lehet, hogy meghasad a szívem... De egyszerre csak erős ölelésben remegek anyám ismerős illatára, és kedves zokogása közben édesen tapasztalom a legcsodá-

latosabb anyai ölelés féltőszeretet-halmazát. Semmihez sem fogható ez az érzés. Ezt akarom a síró kisfiúnak is... találják már végre meg... megérdemli, hogy a nagy ijedtség és egzisztenciális félelem után révbe érjen...

Végre a kissrác valakinek kezét fogva szipogva vonul a tömeggel – hangzik mesélőm folytatása. Nincs már baj... mosolyog, mint mindenki, mert ez egy szép nap. Akkora a sziporkázó színkavalkád, hogy szinte elképesztő. És lám csak, gólyalábas bohócok libegnek a tömegben, a menetben, majd annak a szélén. Gyerekek üldözik őket, de útjukba esik a mobilbiciklis fagyaltosbácsi. Olyan igazi Bagaméri bácsi, de szerethető. A gyerekek kipirult arccal kapkodnak a színes gömbös ostyapoharak után... De jó ezt nézni és látni. Mindenki jókedvű, vidám, boldog és felhőtlen, mint az ég, mert most az is olyan igazi kék, mint az azúr, és a nap fénycsíkjai sütnék a tömbházak mögé árnyékokat űzve. Sehol sincs lassan árnyék, csak fény és vidámság és zene és önfeledtség... Engem is elragad ez az érzés, hallom a zsvajt, a zenét, és látom fantáziám filmjén a mozgóképeket, a csodálatos háttérrel, a remekbeszabott koreográfiákat, a zseniális kosztümöket, és az a gyönyörű az egészben, hogy a valóság megidézett, ám mégis szavakon keresztül leírt nagymozijában a rendező maga az élet. A lüktető jelenet közben belső nyugalom ereszkedik érzelmi ködként belső látásomra... a beszédben mozgó és bennem hallott kép összefonódik az álomszerű, lassú régi filmjeim emlékképeivel, amelyekben múltam és az agyszöveteimben tárolt összes édes endorfinok ölelkeznek. Persze az is lehet, hogy az endorfinok bennem nem is ott ölelkeznek, de

a lényeg, hogy mintha egy belső orvosság hatna lelkem és testem halál-félelemtől szétnyúzott csatamezején... és megszűnik a tudat, az éntudatból és az öntudatosságból való kiesés leállít bennem mindent... és szevasz világ...

Jeges rémület helyett emelkedő testhőmérséklet ébreszt. Átszólók magam felett új barátomnak, mert ma is szükségem van az új szem programajánlatára...

Szia... jó reggelt!... nyöszörgöm száradó torokkal.

Válaszként csupán csend a jutalmam...

Biztosan alszik. Amúgy eléggé ki-meríthettem őt is a beszélgetésünkkel, elvégre ő is beteg, és nem lehet sokkal erősebb nálamnál, ergo: neki sem használ az a sok erőltetés... még jó, hogy nem kezdtem el ugráltatni szegényt... De valszeg arra nem csupán fizikai erőtlensége, hanem szabad szelleme és értelmes tudata miatt sem vállalkozott volna, hiszen nem rab-szolga ő és nem is luxusboy, aki majd lesi az én kívánságaimat, hogy azokat teljesíthesse...

Nem is lenne semmi baj, ha nem unnám most tökre magamat, mert lám csak most, hogy már megismertem ezt a fantasztikusan jól kommunikáló színes fickót, szóval ... most már elvárom, hogy szórakoztasson... A fene a jó dologba bele, én értem, hogy betegek vagyunk, de most ne aludjon nekem. Dumcsizzunk, mert nekem erre szotytyant kedvem, úgyis egyelőre ennyi jut nekünk...

Szia!... ismétlem most már hango-sabban.

Válasz ismét nincs, és türelmem sem várni a jólneveltség és az idegbetegség ingatag határán.

Na mi van?... nagyon elaludtál!... nehogy már bekrepálj itt mellettem...

Döglött csend a válasz.

Mi a franc van? Nyugtalanág bújik a bőröm alá.

Nagy erőt koncentrálok jobb oldalamra. Érzem végre, ahogy sikerül már mozdulattá formálni az ingereket. Vállban induló karmozdulatom lassú összerándulásként ér könyökömig, ahonnan megindul valami mozdulatra emlékeztető mocorgás. A csuklóm-ban még kevés az erő, de ujjvégeim-ben már érzem a tapintás életerejét. Valamiben megakad mégis karom... Valami műanyag gordiuszi csomóhoz hasonlítható vezetérendszerhez érek. Ez most mint gyöngye vadnak a csap-da ügyesen tekeredik erőtlenségemre cafatul. Kezem megfeszül, és közben hangos sípolásba kezd a technika mint fába szorult féreg a fejem mögül. Beletekeredtem valami rohadt hálózat-ba. Na de ha erre sem ébred meg az új barátom, akkor viszont semmire.

Csoszogás közeledik valahonnan egész távolról fokozatosan erősödvé, majd ajtó nyílik és a csoszogás mellém libben. Könnyed mozdulattal fog meg puha kacsóval, majd emeli meg kedvesen a bűnös karomat, és érzem, amint határozottan fejt ki a hálózat csapdájából, miközben kedves női hangon csak ennyit szól: Nyugalom... ne mozogjon. Nem lesz baj... Beleakadt a katéter zsinorgájába, és közben meghúzta az infúziós állványt is. Még jó, hogy magára nem borult, mert még agyonvághatta volna ...

Már csak az kéne... nyöszörgöm el-fúló hangon.

Jé... maga már egész jól kommuni-kál!... szól a női hang elégedett hang-súllyal.

Persze, ha nem tölténének meg állandóan mindenféle nyugtatókkal meg bódítókkal... válaszolom némi rosszalással a hangomban. De tudja mit?... nem haragszom érte! Ha kell, akkor kell! Inkább nézze már meg, hogy mi van itt mellettem az új ismerőssémmel?

Várjon... szól a női hang... most lassan leveszem szemeiről a kötést és lassan megbarátkozhat ismét a fénnel, mert már több dózist nem kaphat...

Mi van?... hát azért nem látok, mert le van ragasztva a szemem?... nafene... én meg azt hittem eddig, hogy azért nem látok, mert megvakultam...

Nyugalom... nem olyan könnyű csak úgy itt megvakulni... A doktor úr az első bódító injekció után leragasztatta velünk a szemhéjait azért, hogy a retináját és a szemidegeit ne érhesse károsodás a sugárterápia alatt, és így pedig kaphatott komoly dózisokat... de nagyon is úgy tűnik, hogy egészen jól van tőlük már most... Úgyhogy gratula, maga nagyon jó úton halad: hamarosan fel is fog épülni... A barátjának viszont nincs ilyen szerencséje... Ma hajnalban csendesesen elaludt. Hatalmas melanómája már teljesen felőrölte valamennyi egészséges vérsejtjét, és szinte csoda volt, hogy fájdalommentesen 14-ik napja haldoklott. Viszont már nekem is, aki sokat látott hasonló esetet, feltűnt az, hogy mintha szegény nem tudott volna meghalni, mert csak arra várt, hogy az utolsó erejét is felhasználja és megossa valakivel, mert nem akarta elvinni magával... szóval... kár érte...Több mint egy órája leszállították a boncterembe...

Sokkolt a hír, sokkol a fény... sokkol az élet és a szavakat keresem, mert azok most nincs honnan előjöjjenek belőlem...

...De hisz még pár órája ő volt a szemem... mesélt nekem... az ablakon kinézve mesélte, mit lát... a forgatagot, a felvonulást... – törnek fel belőlem nagy nehezen mégis a szavak hitetlenkedve a döbbenet nagy lelki dugója alól.

Szimbád úr! Ne vicceljen... képtelenség és lehetetlen... hiszen a maguk szobájának ablaka nem néz sehova!... ez egy vakablak, mert csak a szellőzőaknára néz, félsötét az egész... mert csak a tetőről ad egy pici fényt, de azt is esetleg délben... esetleg onnan tör be némi fény, úgyhogy innen nem láthatott semmit, mert még az utca sem látszik az épület egyetlen pontjáról sem, hiszen előttünk a klinikák tornyosulnak... De most már Önnek is látnia kell, ha nem hiszi, akkor győződjön meg róla saját szemével...

Gyors és olajozott mozdulatok után érzem, amint lekerült szememről a kötés. A fény teljes neonfehérségével betölt, mint köd a teret, és én megadóan ülök a hallott szavak kalapács-sújtásainak fájdalmától elképedve. Szédülök... Látni vágyó szemeim ködfátyola azonnal szemgödröm könnytávanak színeket összemosó kínjában fürdik csípődve... és nem tehetek róla, de nem tudok örülni a gyógyulásom jó hírének, mert belém nyilall nagyon minden, és lelkem parányi fájó szívű gyermekké zsugorodik mellkasomban. Lám csak, mit kell megtudnom életem egyik legfontosabb pillanatában a halált szemlélve immár az élet ablakából?... avagy a veszteség hihetetlenségében... de valahogy a nyereség kapuján mégis áttámolyogva?... nos, csupán azt, hogy ügyesen összeszedett tarka hazugságokkal nem lehet az embereket boldoggá tenni, csupán csak ideig-óráig, legfeljebb talán a gyermekkorban

egy ideig... de aztán a felnőtt élet majd meggyógyítja önmagát, mert meg kell gyógyítania önmagát... Egy napon pedig csontos, szikár napsütötte egészséggel köszön vissza a legszebb kor

delén, azért, hogy mint érett gyümölcs mosolyogjon gyógyult igazságként az emberi lélekből a sok értékes embert nem ismerő és megbocsáthatatlanul könnyen elvesztő világra...

Fáramászó

Eszteró István

Sarc poetica

*„ahol már az egyértelműt is
megkérdőjelezi az intelligens ember”
(G. Orwell)*

*Írj csak, kor és rímhívó
vazallusa, költő,
való velő érmeit
hamisítva költő*

*törleszteni sarcokat
levegőért, kosztért,
mit kamerán kukkoló
tollszín szerint oszt szét,*

*sejted vagy nem, agysejtig
cenzor testületek
vonnak keresztkérdésre
idegfeszületet,*

*koponyaűr se saját,
bólogató bronzfej,
gondolkodni bűn, halál,
gondolta már Orwell,*

*programozott képzelet,
Júdás, Péter, másik
elárul és letagad
meghasonulásig,*

*korhűbéres áramlat
babérkoszorúja
legyezgeti tudatod
lelket agyonszúrva,*

*míg ajakra alvad száz
kimondatlan igéd,
amely DNS szerint
valóban a tiéd.*

Prima prmissima

*Cseng-bong a fül, ha Jézus hív
reményderűre rábeszélőn
a világmindenségben prima
vezeték nélküli távbeszélőn,*

*néhány másodpercig szólít,
spirális zűrbe gabalyodott híve,
mindenható kegyelmi hahóval
görbült tereket kiegyenesítve.*

*A hagymaréteges Földgolyó
ízét ízlelted, színét, illatát,
hamvas gyümölcsöt hozhat még
gyerekkorodban hagyott szilvafád,*

*de útszéli vadalma vulgáris
haraggal harapdál ízlelőbimbót,
hosszúsági, szélességi körként
kígyóznak fondor Föld körüli kígyók,*

*ősrégi ösztön ősprobbanásától
keresztül-kasul Káin és Ábel
örökbe hagyott szembenállásán át
hajszáleres hajlamig fut kábel,*

*behálózhatja szürkeállományod,
egymásnak rontó érvek, ellenérvek
készülnek szomszédos agyféltekéken
önpusztító, önjáró lövedéknek.*

*Ha cseng a fül, végigfut idegen
vezeték nélküli igéje,
még hallod, hogy ő hallja, hogy te hallod
visszhangzani szívhangod szívére,*

*pár másodpercig szólít, hívogat,
spirális úrbe hallgatkozó híve,
csontüregig ható hangzatával
homlokredőid kiegyenesítve.*

A vágy villamosszékén

*Ígérj szépet hamar szép kor,
suhanó járművet simítva
zöldjük után futó lombok
vágynak tavaszukba vissza,*

*míg kibillent egy hirtelen fék,
s helyét átadni fölszökik
tűztűnemény, bár sanda mód
cserkészted imént köldökig,*

*leroggyansz, haj, villamoson
felkínált villamosszékbe
három- vagy négyezer volton
kamasz nyarakig leégve,*

*szemed kipattan, ne mereszd,
orr, száj, mosoly búve vakon,
arctalanul fintorog már
betört üvegű ablakon.*

*De mégis jó, szívritmusra
lüktet a sín lankadatlan,
megtartani fékre bukót
vágykerekű versszakaszban,*

*ígérj szépet színlelt szép kor,
suhanó évszakra bólintva
hátrafelé húzó lombok
múlnak avarukba vissza.*

Fiatal vének indulója

*Vaksi, süket, kemény világ,
ifjú volt, ma se hall, se lát,*

*szájában, mint csecsemőnek,
tejfog helyén új nem nőhet,*

*akár félrevert harangszó,
a hang apadva patakzó,*

*íriszen szétfolyt szivárvány
könnyeső mosta kiáltvány...*

*De ha kedved dűnét szelvén
vénség tevéjén még nem vén,*

*oázisig dioptrián
nyílik előtted útirány,*

*ha kard rövid, egy lépéssel
toldd meg, légy zászlós részvétel,*

*új pró tézis, jó protézis
váltót megváltó poézis,*

*csonka verslábat egy másik
egészítsen, mi nem vásik,*

*ha fülbe, ínyre, csípőbe
Űr áldásával csípődne,*

*aki ételt, italt adott
az embernek itt és amott,*

*Beethoven szimfóniákat
nagyothalló glóriázhat,*

*süketnéma, vaksi világ
visszhangozza, legyen világ!*

Bözödi Madonna, 1942

Juhász Zsuzsanna

Szőke kislány portréja, kezében nyúllal

De gyorsan fejlődik a tudomány! Úgy látszik, olvasom, hogy csak volt egyszer egy hűség-gén. Mint egy meseben, csak volt. Aztán kiderült, hogy mégis van, de mivel nem mindig működik, olyan, mintha nem is lenne.

Működjön, mindig működjön, ami van! Ez lenne az ember óhaja, parancsa. Az emberé, aki eluralta a Földet.

De hál' istennek a dolgok, a gének nem így működnek. Bele kell törődnünk, hogy van, létezik hűség-gén, ami úgy alakítja az agy működését, hogy az egyed hűségesen viselkedjen. Sok pocokfajnál találtak ilyen gént. Csakhogy kiderült, az ilyen gént hordozó pocokfajok is tudnak hűtlenkedni. Összeviszsa szeretkezni, szórni szét a gényeiket. Minél messzebbre, minél inkább színesítve a fajt.

És miért is ne tennék, ha bő a termés. Miért is ne élnének királyi módon. Jókat kajálgatva, rágcsálva, közben el-elkapdosva egy szép kis nőtényt. Ha egyszer megtehetik! Mert ez a lényeg. Egy gén nem csak addig létezik, míg az ember, a Föld Ura kegyeskedik ránézni. Nem, egy gén lehet úgy is, hogy van, de éppen nem működik. Viszont azonnal bekapcsol, ha kell, és működik ezerrel. És a pocoknak, főleg a hímnek, eszébe se jut félrelépni. Mert ezzel a már megcsinált kölykök életét veszélyeztetné. Ha például szárazság van, és ha ő továbbra is

vemhesítene még egy csomó nőtényt. No, de a gén, a hűség-gén nem magától kapcsol be. Hanem a környezet hatására. A külvilág, az elérhető kaja mennyisége, minősége kapcsolja be vagy ki. És ez egy fajbiztonsági lehetőség. És főleg a nőtényeket védi. Gondoljuk csak el! Ha a hímeknél nem kapcsolódna be a gén, mikor kevés a kaja, egy csomó nőtényt vemhesítenének, akik nem találnának elég kaját és elvetélnének. Vagy szülnének, eljutnának a szülésig, de belesoványodnának a szoptatásba, miközben az első betegség elvinné őket. De a szoptatásba is hiába kezdenének bele, mert be nem tudnák fejezni. A kevés kajától elapadna a tejük. És nézhetnék végig kölykeik éhhalálát, vagy inkább soha nem is térnének vissza az alomba. Elhagynák, mert tejelés nélkül oxytocin sincs, ragaszkodás-hormon. (Ami embernél is van, anyánál, aki szoptat. És erősíti is az anya-baba kapcsolatot. Hiába, hogy ettől még vannak csecsemőgyilkosságok. Főleg újszülött-gyilkosságok. Amikor is a nő önvédelme felülír minden hormonális-idegi ösztönt. Mert első az önvédelem, mint a pockoknál. Csakhogy az emberanyánál ez legátlődik az agyból vezérelten. Mert a fiatal lány tudja, hogy kiközösítenék, ha szülne. Családja, iskolatársai megbotráncoznának rajta, és eleve nem készül agyilag se a szülésre. A férje által fenye-

getett anya meg végképp nem. Aki folyton azt kapja, nehogy még egyet szülj, ezeket is utálok látni, etetni! Miközben úgy él nemi életet a feleségével, hogy nem ügyel a fogamzásgátlásra.) Hát akkor nem jobb a génvezérelt pocok, aki hordja a hűség-gént, de hol bekapcsolva működteti, hol kikapcsolva?

Mi ebben az újdonság? Az emberben is vannak hallgató, bekapcsolatlan gének. És fogalmunk sincs, hogy mire valók. Ahogy az anyatejben is vannak anyagok, de nem tudjuk, mire kellenek a babának. És az ember? Ha van is neki ilyen hűség-génje, akkor volt-e bekapcsolva valaha is, ha így, ennyire el tudott szaporodni a Földön? Vagy van neki, de soha nem kapcsolta be, nem hagyta bekapcsolódni, mert überelte folyton agyilag. Mert mindig szaporodni igyekezett, és ürügyet mindig talált. A férfinak volt mindig felesége, egy vagy néhány, és rengeteg egyéb nője, hogy rabszolgákat is csináljon, szolgákat, szolgálókat, munkásokat, akik helyette termelnek és dolgoznak, és megcsinálnak mindent helyette, körülötte. Ahogy a gazdag nyugati államok is tehetős pátriárkaként viselkednek. Csak nem csinálják az olcsó munkást, hanem befogadják. És hiszik, hogy ezek a munkások nemcsak őket, a kormányt, a cégtulajdonosokat és földtulajdonosokat tartják el, hanem a bennszülött munkásaikat is. Ami, ugye, lehetetlen. És a munkások tudják, látják is ezt. És nem akarnak náluk olcsóbb munkaerőt látni, nem akarnak elszegényedni, de segínyt se akarnak. Mert szeretik a munkájukat. Mert dolgozni jó. Valamit csinálni jó. Az ember nem csak gondolkodó lény, dehogy. Főleg azért töpreng azon, hogy mit csináljon. Mit, hogy kenyerere le-

gyen, és mellette jókedve is legyen. És akkora kenyerere, hogy adni is tudjon belőle. Asszonyoknak, nőknek, gyengének, öregnek, gyereknek. Mert társas lény is. Szükséglete, hogy adhasson, hogy egyszer kapjon, ha rá lesz szorulva.

És sajnos a fejlődő országokban is, ha van, felülíródik a hűség-gén. Ahol kevés az élelem, ott éppen nemhogy hűségesnek, de jóformán ritka képességűnek kellene lenniük a férfiaknak. Olykor és kevés gyereket kellene csinálniuk. Ahogy az európai szegény országokban jóformán egész nemzedékek váltak impotenssé, látva az anyagi források beszűkülését. Ivarérett húszas, harmincas férfiaknak eszükbe se jut, hogy gyereket csináljanak. Tehetős üzletembereknek meg eleve fel se áll a félelemtől, hogy kiszorulnak a piacról, hogy a konkurencia jó alaposan a tökükre lép.

Tehát ha az embernél is van ilyen gén, az ember tudja überelni, jól vagy rosszul, de megteheti. Ahogy a fejlődő országokban is azért van sok gyerek, azért nagyok az almok, hogy hátha egy-két gyerek mégis elérje a felnőttkort, és eltartja a szüleit. A fejlett országokból a fejletlenekbe kihelyezett női- és főleg gyermekmunka is a bő gyermekáldásra ösztönöz. Ott már 4-6 éves gyerekek tartják el huszonéves szüleiket. Mert a szülők nem, de ők igen. Ők kapnak munkát.

És persze hogy volt egyszer egy olyan elmélet is, hogy az ember félig hű, félig hűtlen. Ami, ugye, nesze semmi-elmélet. Mert hogy is lehet ez? Aztán kiderült, hogy a pingvinekből indultak ki. A hímekből, akik melengetik a tojást, míg a tojó odajár enni. És visszatérve a már kikelt fiókát begytejével eteti. És sietnie kell, mert a papa lefogy a várakozásban. Étlen ücsörög. És ha későn jön, a papa

nem tudja semmivel sem etetni a fiókát. S akkor helyet cserélnek, a papa elindul halat szerezni. Felszabadul, s míg megy a hatalmas pingvinkolóniában, félre is lép. De főleg előre, a tenger, a hal felé. És itt van a hűtlenség kulcsa. Az újabb megfigyelések szerint a csontsovány, fázó hímnek vagy van kedve, vagy nincs a szeretkezéshez. És a tojók, tán félelemből vagy száналombból, vagy csak ösztönből, tényleg engednek neki. De mivel pártalanok, a tojás eleve halálra van ítéltve. A hím nem marad ott. Kajálni megy. És tudni kell azt is, hogy nem mindegyik éri el a halleló helyet. Elpusztul. Aki viszont eléri, az eleve jó kövér volt, voltak tartalékai. Tudott várni a tojáson ülve, de maradt rajta zsír, hogy eljusson a halig.

Mert a tojó nem eteti meg a begytejével, mielőtt az elindul. És ez szomorú, de akkor se teheti meg, hogy előtte megetesse a papát, mert ezzel a fiókájuk életlehetőségét csökkentené. És akkor ez a hűtlenkedése a papának, útban a hal felé, jóformán a kolónia nőstényeinek hálája, búcsúdala. Köszönet, ösztönös, génvezérelt köszönet, jutalom a hűségért cserébe. A tojáshoz való hűségért. Hogy ott ült hetekig, éhezve, majdnem mozdulatlan. És cserébe a tojók odaadják magukat, hogy életkedvvel töltsék fel a magára maradt, az éhséget egyedül leküzdő hímet. Hogy legyen kedve és bátorsága elhagyni a biztonságérzetet adó csoportot és elindulni egyedül. Szép, bizonyára istennek is tetsző, ösztönös ajándéka ez a csapatnak. Mert nem vagyok férfi, de szerintem az hülyeség, hogy omne animal triste post coitum. A fenét. Én azt tapasztaltam, hogy a férfiakat kedvvel tölti fel a szeretkezés. Tele lesznek tervekkel, önbizalommal,

mihelyt felkelnek az ágyból, hogy megvalósítsák őket. A terveiket, az alkotó, termelő, világhódító, eszközkészítő terveket. Hogy aztán az eredményt visszahozzák, megmutassák az ámuló nőknek. Anyának, lánytestvérnek, gyerekeknek és főleg az asszonyuknak.

S aztán volt olyan elmélet is, és ez talán még ma is él, hogy a szerelem, a hűség kb. három évig tart vagy egy évig. Aztán elszáll a biokémia, a nő vonzereje. És jól is van ez így, mert a főemlős társainknál is ennyi idő kell a csimpánz- vagy orangutánbébi felneveléséhez. Addig az anya biztosan nem lesz peteérett, készséges nőstény. És ezáltal a hímek valóban hűségesek lesznek. Ugyan mit is tehetnének, ha egyszer nincs, vagy nem nagyon van kit megdugni. Bocsánat. Megtermékenyíteni. És a nők, az emberi nőstények ezt az egy-három évet próbálják meglovagolni. Kínjukban. Mert az ember gyerekének felnövekedéséhez kb. 20 év kell. Nem egy, és nem is három. Az emberpárnál pedig még mindig van veszélyeztetett nem. Ez pedig a női nem. Azáltal, hogy főleg a nők nevelik a gyerekeket. Ők rizikóztatják a testüket a terhességgel, szüléssel. És még mindig van, hogy belehalnak terhességbe, szülésbe. Aztán jó, jó lenne pár évig szoptatni, otthon nevelni a gyerekeket. Hogy az immunrendszerük megerősödjön, hogy ne legyenek kitéve millió hatásnak túl korán. Amire allergiával válaszolnak. Azt is ellenségnek látják, ami nem az. A lisztet, tejet is. És ezért jó volna a gyereket nem túl korán közösségbe vinni. Ehhez viszont olyan apa kell, aki eltartja kb. 6 évig az anyát és gyerekét. Aztán még kb. 15 évig, a diplomáig segít anyagilag. Hogy a gyerek minőségit egyen, minőségit ta-

nuljon. Hogy minőségi felnőtt legyen. Jó agyú, jó szakember. És ezért kell, kellene a papa is. Az embernek muszáj párban nevelni a gyerekét. Ahogy a madarak. Csakhogy nekik azért, mert gyors az emésztésük. Gyorsan és sok kaját kell vinni a fiókáknak. (És ha kevés a kaja, egy-kettőt ki is löknek, hogy a maradékot készre tudják nevelni. Ahogy néhány, hál' istennek nem sok anya a gyerekére is kiterjeszti az öngyilkosságot, ha úgy látja, se magát, se gyerekét nem tudja eltartani ezentúl, mert elhagyták. És a gyerekéről nem tud, nem akar lemondani. Mert megszerette. Mert el se tudja képzelni, hogy odaadja. Mert működött az oxytocin, mikor szoptatta, aztán már magától is szívesen megtett mindent a gyerekért évekig. Hát megszerette. Mert rengeteg időt, energiát áldozott fel érte. Ahogy még egy kutyát is meg tudunk szeretni, és öregkorában se tudnánk az utcára dobni. Ahogy megszeretjük még a kocsinkat is, mert ismerjük a hibáit, mert annyiszor megszereltük. Ennyi.)

Viszont az ember abban különbözik a madaraktól, hogy ez a sok energia- és időáldozat 20 évre tolódik. És a férfi áldozataira is szükség van. Az elején főleg az övére. És ezért veszélyeztetett nem a női. A kiszolgáltatottság, a férfitől való függés miatt. És azért lehet a férfi mindig őszinte, és a nő nem nagyon. Mert a férfi nem függ annyira a nőtől, ő dönthet, akar-e gyereket vagy sem, s aztán is mindig dönthet. A nő nem. A nőnek nagyon okosnak és főleg fegyelmezettnak kell lennie, ha húsz évig maga mellett akar tartani valakit. Az apát, a társadalmat, a saját apját vagy anyját, testvérét, új férjét, hogy ne maradjon egyedül. Mert lehetünk bármily civilizáltak, zsenik, világűr- és atomhó-

dítók, még ma is mindenhol a csonka családok a legszegényebbek. Az ínség bennük jelenik meg először. És a férfi, az apa a legritkábban viszi magával a halálba a gyerekét végső kétségbeesésében.

De tényleg, hol van olyankor bárki, bármilyen segítség, mikor az anya hirtelen anyagilag magára marad?

Végül tehát azt mondhatjuk sajnós, a biztonságra vágyó nőkkel ellentétben. Hogy nem, a hűség nem természetes. És persze az viszont igaz, hogy lehet döntés. Elköteleződés. No, de minek? Mire való a testi hűség, mire kellene? Ha a férfi hűen ugyan, de halálba szakít a családját? Mert kibebondási érzése van, de uralkodni, baszkodni azért hazajár? Vagy naponta verje az asszonyt, mert elitta az esztét, és nem áll föl neki? Hát beteg agyában megszületik a gondolat, hogy akkor az asszony biztosan megcsalja őt!

De tényleg, lányok, asszonyok és srácok! Kellene-e nekünk valaki húsz évre, aki közben annyira, de annyira megváltozott, hogy rá se tudunk nézni? Aki másmilyen volt kezdetben, de megváltozott, elromlott, mindegy, miért és mitől, de akkor is. Szeretnénk-e egy ilyen húszéves, genetikai-ösztönös-idegi börtönt magunknak? Mintegy átkot, húsz évig mindennek ellenére csak és egyedül vele tudjunk lefeküdni, senki mással? Hát ugyan mi lenne ebben a természetes? Van-e ebben egyáltalán józan ész? Nem az a természetes, ha szabadulni akarnánk egy megváltozott, hátrányára változott egyéntől? Viszont, és ez is fontos, hogy maradjunk meg amellest, aki jóra változott, aki belátja azt, ami rossz volt benne. Aki megértő lesz, amellest miért is ne maradnánk?

Mert végül is egy kicsit a nők illúziójából is születnek a gyerekek. Hogy

a férfi nem hagy el sokáig. Hogy a férfi kicsit ivós, kicsit lusta, de majd ő, a nő megváltoztatja. Ami vagy bejön, vagy nem. De börtönbe záródni önként, az biztosan nem természetes.

Az igazán jó, az igazán emberi az volna, ha a gyerek, a gyerek felelőssége mindenkié lenne. Én meg, és te is, azé, akit akarok, akit akarsz. Vagyis szívünk szerint élhessünk nemi életet. (Ahogy a válság első évében is ezt tettük. Akartunk a világvége előtt még egy jót szeretkezni. És előtte, utána enni is még, előtte könnyűt, epret és ananászt és halat, utána pedig nehezet, bőségeset.)

De mintha még mindig a válság évében lennénk, mintha mindenki válogatott, jó, frenetikus vagy bőséges szexet akarna és enni. Enni akarna, sokat vagy keveset, de ritkát. Csemegét, prémiumot. Szóval soha még ekkora kajakínálat a világon nem volt. (És tán szex, szexkínálat sem. Még soha ennyi fil (kedvelő). Ennyi ezt meg azt kedvelő a szexben. Soha ekkora diverzitás, hogy ki mire gerjed. Zokni, matrózuha, betét, faeces, kocsik emblémája, sokféle tárgy, de olykor étel is. Bizisten mintha permanens orgiában lennénk, és hol ennénk, hol nemileg elégnénk ki, felváltva. És gyorsan, minél előbb, minél többször. És akkor, ugye, érthető, ha olykor összekeveredik minden. Kajával kefélnénk, és a kielégülés hozadékát, melléktermékét ennénk. Jut eszembe, soha ennyi szívesen nyaló, szopó férfi és nő.)

De végül ha az orgiának vége lesz (ha túl leszünk a válság évein), az lesz a jó, ha a gyerekek gondja közös lesz. Már ha kibírjuk addig. Ha a nők nem kapnak hajba. Hogy ha neked lehet gyereked, akkor nekem miért nem?

Ha nem önti el őket a sárga irigység, és rosszmájúan nem kezdik el szapulni, becsmérelni az anyákat, hogy mindent rosszul csinálnak a gyerek körül. Holott csak azt kellene mondaniuk, hogy irigy vagyok rád, és kész. Csakhogy az irigység bűn, keresztényi bűn. Hát át kell fordítani, civilizálttá kell tenni, el kell fojtani. Vagy csak jó szándékba csomagolva, pl. azt mondani, rosszul fogod, mindjárt elejted. Vagy: rossz iskolába íratad, nem lesz belőle semmi. Szóval ebből az álcázott, kezdeti hajbakapásból hogy is születnének és nevelődhetnének csak átlagos, némileg egészséges lelkű gyerekek. A jó kaja, jó szex előterében szinte. Mikor hátul tombol a jó és egyedien jó kajáért és szexért folyó háború. Az egyedekre lebontott partizánháború kb. nyolc éve.

Amiben a gyerek, akár egy jó kocsi, a státusz szimbóluma lett. Mert harc indult, nem, nem a gyerekszülés, gyerekvárás jogáért. Nem, ez a jog már megvan. Meg is volt mindig. Csak faszizálódások idején, ellenséggé válás idején korlátozódott egy kicsit. Hogy kinek, kivel érdemes párosodni. Hogy tökéletes gyerek szülessen. De ez, remélem, már a múlté.

Nem, a jog megvan. A harc a gyerek-nemzés, gyerekszülés anyagi alapjáért folyik. Főleg a nyugati világban. Jól viselkedő, fehér, kékszemű kislány talán az idea. Míg kelet és a fejlődők szaporodnak bátran. Bele a vakvilágba. De tényleg, már-már idealisztikusan kopulálnak, mély vallási meggyőződéssel. Isten által vezérelve csak, mint a házinyulak.

Szóval per pillanat egy kicsit kaotikus itt minden. Születés előtti. Kíváncsi vagyok, mi fog ebből kisülni. Ki győz, mi győz?

Mi születik? Miféle rend EZ után?

Csendélet citrommal, 1946

Csontos Márta

Napfogyatkozás

*Maradj velem, mert már
lehajlott rég,
s szirmaira hullt a nap.*

(Németh István Péter, 171. haiku)

*Az éj sötét folyó,
hullámain úsztatod
gyertyád fényét, s nézed
hited résein, hogy
folynak át az alázat
cseppjei...
remegsz, mint bukott
angyal, álmodsz
sárga szirmokat...
kint füstszagú felhők
ölében úszik az Idő,
a türelem töréspontján
a Semmi már közel.
Érzed, egyre kisebb benned
a kompromisszumkészség,
a felfordult világban
pedig dolgozik a zúzda,
egyre magasabb falat
emel köréd a nosztalgia
és a büntudat.
Szívedben hideg, meztelen
szürkeség. Indulsz végre,
összeszeded a meglőtt
madarakat, hogy megtanítsd
őket újra repülni,
az ősök tiszteletére.*

Angyaltrombita

*Kihűlőben az élet. Félelmed burokba
zárt csöndjében hiába gyűjt
nektárt titkokat kereső gyermekkezed*

*Torkod öblös sötétjében
szaporodik a bódító illat-méreg,
a teremtés egyik vesztese vagy,
nem élhetsz a Napkirály nélkül,
arcéledet eltorzítja a fagy.*

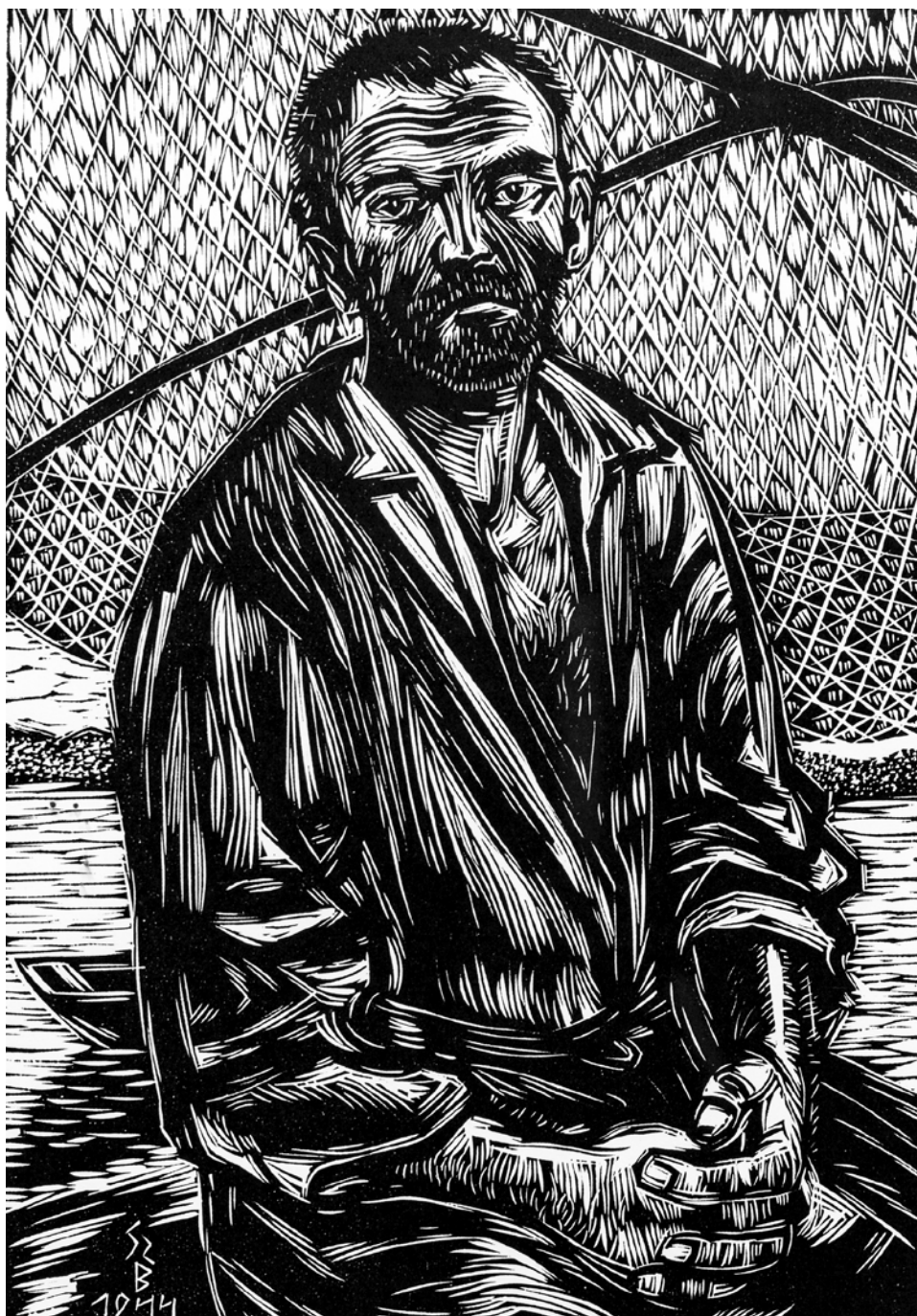
*Olvadó felhők alatt dideregsz,
vénlány maradtál... nem vonz senkit
a testedben kavargó gyönyör szaga.
Táguló orrlyukadba szívta
a halált, s mikor az idő ősz csomókat
köt a fák tündér-hajába, te is
eksztázisban utazol odaáttra.*

*Én meg kutatom az okokat és
a miérteket, próbálom értelmezni
a régről örökölt dajkameséket.
Talán még maradt elmentve egy
maréknyi emberség, talán nem
hültek még ki az érintések
az emberevő virágkelyhek üregében,
talán még én is újjászületek a nagy
várandóságban, s megkapom,
amit ígért a csillagfényes betlehemi éj.*

Posztmodern siratóének

*Sortüzet kapott bennem
a létezés bejárata,
a csontvégekre tapadt
kérdőjelekben megindult
a varasodás...
Bezárkózom a csendbe,
mint letört virág,
magára hagyatottan... erőtlennül.
Emberszabású tehetetlenség
fojtja belém a lendületet,
s ahogy vastagodik testemen
a fájdalom körvonala,
már nem tudom, mit akarok
még a pillanatok rezdületén,
mit akarok titkos kertek zöldjén.*

*Ostyába temetett arcom
lezuhan az égről,
már csak egy hibás
darabka vagyok
a megbonthatatlan egészből.*

Fáradt halász, 1944

Derzsy-Ben Ond

Megtalállak.hu

Először találkoztam csellistával. Egyetlen instrumentum, amellyel minden érzélem kifejezhető, és aki játszik rajta, akár még tudatában is lehet kiválasztottságának. A 49 éves nő első perctől kezdve visszafogott volt; átvettem a kezdeményezést, máris sajnálkoztam, amiért a gordonka hatalmas irodalmából csekély számú mű akad, ami igazán pompázatos. Beszéd közben képes vagyok a gondolatomat is szőni. Elképzeltem, hogy e zeneszerszámra írt kedvenc frázisaimat megszólaltatom általa, majd szándékomat lelkesült szavakba öntöttem. Elsőnek lehetne Mozart D-dúr, „Porosz” vonósnyégyesének menüettje, melynek trió szakasza előtt a hangszer önállóan kétszer megrobajlik. Következhet a Vonósötös hangtornyozása a Schubert-darabban, utána az Allegro ma non tanto, Beethoven a-moll kvartettjéből, főképp a tétel vége felé az a néhány ütem, ahogy a basszus kitör a zene szövédékből. Ezt tanítja is a diákjainak, bólogatott. Termoszból teával kínáltam, és különféle töltelékű péksüteményt is elővarázsoltam. Eredetinek találta, de még vártam megvallásával, hogy inkább kényszer szülte ötlet volt, elviselhetetlen számomra ételt vagy italt felszolgáló pincérre várakozni. Elragadtatásom tovább parázsolt; hirtelen erősen vágytam, hogy meginvitáljon a szigligeti otthonába, ahol rövid bemutatót tartana művészetéből. Talán kérhetem a Haydn fivérek B-dúr

és C-dúr koncertrészletét, utána következék Mathias Monn concertójából az adagio, és búcsúzáskor, mivel ennyire telhetetlen vagyok, legyen a d-moll szvit Sarabande-ja, mert azért kikoptyogta, hogy naponta játszik egy-egy tételt Bach szvitjeiből. Megvárta, amíg levegőt veszek, és kimondta eddigi leg-hosszabb mondatát: igaz, tüzetesen tanulmányozta az adatlapomat, de nem gondolta, hogy ennyire sovány (szemből olvasva: gebe) vagyok. Nem hagyta, hogy sokáig lógassam az orrom, kézfogással búcsúzott. Ahogy jobbra fordultam a hajókikötőtől, megállított a látvány. Kétkerekű, orra bukott kézikocsi mellett terpeszben ült egy viaszolt bajuszú öreg, képe téglavörös, tarkója sültszalonnásan vagdalt, s ha létezne ilyen, bizonyosan ő volna a taligás.

*

Azzal mondott istenhozzádot, hogy örült a megismerkedésnek. Előtte azt firtatta, mi az a néhány dolog, amivel meglephetnék másokat, ha értesülnének róla. Rés nyílt a szemfoga közé, és valamiféle lejárt szavatosságú, vagy olcsó rúzszt használt, mert töredezetté vált a felkent máz, mintha szélről kicseresedett volna az ajka. „Megérezem, ami a dolgok belsejéből fakad.” „Hú, ez elég általános. Valami igazán szokatlant! Halljuk!” „Lelkesült pillanataimban karjaimat verdesésre is használom, próbálnék felreppenni, bárhol, majdnem bármikor.” „Megtennéd, hogy

megmutatod?” Elléptem a padtól, és az andalgó párt megkerülve csapkodtam, két-három lépésenként szökkentem is. Amikor visszafelé kanyarodtam, ábrázatomról leolvashatta, hogy nem a megfelelő lelkiállapotba kerültem a produkcióhoz, így nem is kellett bizonygatnom. Hanyatló nap előtt a part-ra gyűlt fecsegő asszonyok, homályló férjek mind engem figyeltek. Amint elköszönt, már szabadabban szökdécseltem a másik irányba.

*

Túlestünk a bemutatkozáson, és miközben egyenes derékka letelepedtünk egymás mellé a padra, kicsúszott a számon egy látszólag banális mondat. „Mostanában annyira hiányzik, hogy jót cselekedjenek velem, hogy én akarok valami nagy jót tenni valakivel.” „Ó! Valamiféle szamaritanus vagy?” Most is, mint mindig, ahányszor a kezem szabaddá teszem, szabadon is beszélhetek. „Kettesben ki-ki alapon nézek és társalkodom. Találkozásokkor magamban ábrándozom.” Túltette magát a megjegyzésen, sebesen csapást váltott. Macskáiról mesélt színes epizódokat, arckifejezéséből leolvastam, kívánja, hogy kifejezzem állatszeretetem. „Néha pusztán azért vonzódok az állatokhoz, hogy megleljenek, amiért nem tudnak beszélni.” „Pontosan! Neked is vannak?” Be kellett ismernem, hogy egy-egy akaratlan pillanatomban hasonlítani tudnék bárkihez. Összehúzott szája gödröcskéket képzett a szája körül. „Ha már bánod, amiért elhívtál, úgy volna tisztességes, hogy megmondod.” Ellenségesen méregetett. „Csomó vicik-vacakot rejtő komód alján egy mappában meglettem a 15-ös listám,

amit kamaszként állítottam fel magam előtt célként, mit fogok biztosan megcselekedni az életben. A felsorolás utolsó tétele volt még kiaknázatlan. »Addig akarom megvallani a nőknek, akiket aznap láttam először, hogy le akarok feküdni velük, míg valamelyik kötélnek áll.« Kicseréltem az »akaram«-at a »szeretném«-re, és a lapot visszacsúsztattam a gyűjtőbe.” „Na és?” „Szeretnék lefeküdni veled.”

Hazafelé leszálltam a motoromról, az úton hevülő gilisztát felcsippentettem, és elvittem az árnyékolt virágágyásba.

*

Hatodik kérdése előtt váratlanul elkomorult; mintha napszemüvege mögül még egy szempár szegeződne rám. „Mi az, amit legfőképp megtapasztalnál a kedvesedtől?” Először vettem észre sima bőrén a halovány érezetet, ujjá a fény csuszamló pályájától keltette az aranyló érzetet. „Mi volna leginkább kedves számodra?” Arcára pöttyenő árnyat várakozónak találtam, minden váratlan kibeszélése sávárogtam. „Kedvelem azokat a viharokat, melyekben a fecskék úgy csaponganak, mintha parittyából lőtték volna ki őket. Ugyanígy szeretem a távolodó embereket, akik öt perc után is ott mozgolódnak a közelemben.”

Arrébb léptem, hogy vegyek két mély lélegzetet. Méterekkel odébb kölykök körhintán forogtak, a dallamfoszlány a szél játékszerévé vált, előttünk hasadt visszhangossá. „Épp legjobbak a röpképtelen percek”, mondtam. Várakozón szemembe mélyedt, valamit kezdeni akartam kibontakozó mosolyommal. Háttal huppantam elé, lehúztam a cipőjét. Térdeivel zártam a fülem: zúgás

támadt lüktetéssel. Feljebb csusszant a szoknyája, hozzám simult; haja meglegyintett, lélegzetvisszafojtva hallgat-

tam szívdobbanásait, közben éreztem, ahogy Zsazsa harisnyás talpától túlmelegszik a kezem.

Kolozsvár, 1941

Pataki István

Ellengett

*Fehérlett a fagyal gyöngye,
csordult a köd, az ősz könnye,
folydogált a szomor tájon,
gyér gyékényen, sáson, nádon.*

*Csipkebokron kúszott a fény,
lábam alatt sercent a dér,
mint mikor a nyájam előtt
kerülgettem a hegygyepűt.*

*A kelő nap nézett pislán,
átkacsintott a hegy vállán,
tekintete felszikkasztott
kőkénybokron, kecskerágón,*

*mint gyakran a szeme fénye
belső tájam szép lényének,
akihez én titkon jártam
fellobbanva, zúzmarásan.*

*Mentem hozzá tavasszal is,
szemfényében megtisztulni,
s ha az égen hét nap tűzött,
a szomszédosság hozzá űzött.*

*Eltűnt a fény, mire ősz lett,
már csupán a fagyal fénylett,
s nyirkos avar, csupasz ágak,
nem vitt hozzá már a lábam.*

*Én, az örök egetnéző,
mindenfelé fényt kereső,
ki beérte egy nyalábbal,
megtorpanva tisztán láttam:*

tövisek közt osont a fény,
vágyszam titkon, bevérzett még,
s hajladozó komor bokron
ellengett egy ökörnyálon.

lebegj még

gyermekláncfű. kutyatej. katáng.
rádől a napra a láthatár
toronyban ásító harangnyelvek
csámborult bárányok bégetnek

már az ég is felkavart tócsa
tépett libahad úsztatója
kiisznak belőle mint a vizet
árnyékomra is gúnár sziszeg

bennem ménesek dübörögnek
ó mintha közted és köztem
ordas falkákat tipornak
pusztuljon a nyivák tivornya

apró nyomodban serkenjen fű
hozzám ördögszekér gördül
száraz mederben puli csahol
tereli vágyam lehetnél akol

egymáshoz kúsznak a fellegek
húzódj te is bennebb közelebb

lebegj lebegj még lebegtess
kell ez a lebegés
közel a veremhez

nem szemed gyúl
könnyed ég
hogyha fénye megsegít
átlenghetek
könnyedén

mintha több ezer éve

*mintha több ezer éve ismernélek
mintha több ezer éve vétkeznék érted*

*ázsiai pusztán vágtattam
metsző szélben
te a folyónál
napszentületkor
lovat itattál
vizet hoztál
mint lovam sörénye
hajad lobogott
sátra majd befed
ha feljön a hold*

*a fagyban
a vadat otthagytam
már nem űztem
hívott szemed pásztortüze
fordult vágtám
jurtád előtt lovam kapált
száraz gallyból tüzet raktál
forrott a víz
mint a vérem
a pusztai messzeségben
akkor ottan
elkövettem
magam gyötrő
én nagy vétkem
táltos lovon
sámán dobom
hiába szólt
hiába szólt
sámánságom szertefoszlott*

*elraboltak megszöktettek
gyáva voltam
nem küzdöttem
most konokul büntetsz érte
most vívom meg ezer évem
fénnel fényért*

küzdök érted
most harcolok –
ez a vétkem
büntetsz érte
büntetsz érte

Életvize életfája

Lőrincz György

A pofon

Ágnes egy szeptemberi napon érkezett a műhelybe. Szürke, esős szeptember volt abban az évben, de amikor megérkezett, egy darabka nyár röppent végig a műhelyen. Ahányan voltunk, annyi szempár kísérte minden mozdulatát. Mert mi olyan lányt, mint ő, addig nem láttunk. A haja persze szőke volt – mi más lehetett volna –, búzaszőke, sárgállón fénylő búzatáblára emlékeztetett a haja, a szeme meg kék volt, mint a szeptemberi ég.

A melle? Hát almamelle volt persze, és mert nem hordott melltartót, hát a feszes, fehér blúz mögül kilátszott mellbimbójának a sötét holdja, mely minden lépésre rezgett egyet, s ha nem néztük volna a lábát, a melléről is tudtuk volna, mikor lépik.

Mondom, ahányan voltunk a gépműhelyben, annyi fej fordult utána, lassan, nagyon lassan, annyi szempár ragyogott fel, tapogatott simogatón végig a testén.

Ezt b...d meg – sóhajtott fel Patakfalvi Jóska, és nemcsak felsóhajtott, de bepárasodott a tekintete is –, egy hónapi fizetésem dobnám fel, fiúk – mondta –, egyetlen simogatásáért is.

– Egy évi bérem rá – vette a lapot Sillai is, és el is ordította magát: – Hé, Szösz! Dobd föl nekem a mai éjszakát.

Röhögés csattant, s mi történt, Istenem, az a lány – mint a filmekben, mikor fordítva teszik fel a tekercset – lépés közben megállt, megtorpant úgy, hogy a mozdulata fennakadt a levegő-

ben, de azt a mozdulatot nem lehetett leírni, azt csak filmezni lehetett volna, félig a levegőben volt a lába, épp át akart ringani a jobb lábáról a balra – mert táncos léptű, himbáló, riszáló járása volt –, épp megfeszült a teste a szűk trapper alatt, visszalépett, nem fordult meg, csak visszaereszkedett, megállt, visszanézett arrafelé, ahonnan sejtette, hogy jött a hang, és nem vágott méltóságos és buta képet, mint ahogy azt a többi lányok tették volna, csak fölfutott a szemöldöke, egy kicsi ragyogás még fenn is akadt a szempilláin:

– Hánykor vársz? – mondta, és nézett felénk, mire Sillai elkezdte törölni a kezében lévő olajos ronggyal a gépet, de olyan komoran, mintha elérkezett volna a váltás ideje.

Ágnes, akiről ekkor még nem tudtuk, hogy Ágnes, még állt néhány másodpercig, kivillantak még a fogai is: fehérmárvány ragyogás tűnt elő, amitől úgy tűnt, még a gépek zúgása is elhalkult egy pillanatra: – Na, mikor? – mondta –, s hátravetette a fejét, úgyhogy a haja befödte az egész jobb vállát, aztán mint aki láthatatlan porszemet pöccint le a válláról, odapattintott, meghimbálta magát, és elindult.

Röhögés harsant, röhögött az egész banda, de ekkor valami nagyot csattant, mintha leszakadt volna a plafon vagy legalább is a daru, de nem az történt. Kovács Pali vágott oda egy harminckilós vasdarabot a konténerhez, s elindult Sillai felé.

A lány egy pillanatra megrebbent, de nem fordult hátra, ment tovább, nem vett tudomást semmiről, és az az igazság, hogy nem is tudhatta, mi történt, mert a hátánál játszódtott le mindez, szóval Kovács Pali elindult Sillai felé, de úgy, hogy meghúlt bennünk a vér:

– Ide figyelj, hörcsög! Kopj le erről a lányról! – mondta a dühtől eltorzult arccal. – Mosogatóronggyá verlek, ha csak szemet emelsz is rá!

Hallgattunk, mi mást tehettünk volna? Túllőttünk a célon, villant át rajtunk: biztos testvére, rokona vagy ismerőse, merthogy a jegyese nem lehet, azt tudtuk.

– Jól van, no! – mondta Sillai, s kitátotta a száját –, nem ettem meg, láthatod.

– A fogadat is lenyeled – mondta Kovács Pali. – Ne merjétek erre a lányra a szemeteket rávetni.

Hát ilyen még nem volt. A döbbenettől úgy álltunk, mintha sóbálvánnyá váltunk volna, s csak akkor tértünk magunkhoz, amikor pár perc elteltével kilépett a lány a részlegvezető irodájából, s elindult a kijárat felé.

Kovács Palira rá sem nézett.

Ezen még jobban elcsodálkoztunk. – Hát ez meg mi? – mondta Patakfalvi Jóska. – Se rokona, se ismerőse. Hát mi van, édesapám? – szólt rá Palira. – Kisajátítottad, vagy mi az Isten?

Pali hallgatott, úgy tett, mintha nem hallana, csak kísért a szemével a lányt, mint akit megbabonáztak.

– Szólalj meg te, Istennek szép fia! – Már a nézés jogát is kisajátítod, vagy mi?

De Pali nem szólt, ledobta a rongyot, s elrohant a kijárat felé.

Ha valaki igen, akkor Kovács Pali ott, egyből szerelmes lett abba a lányba.

Hogy szerelmes lett, az még hagyján, de behőbörödött, nem létezett semmi a számára, nem hallott, nem látott egyebet.

Azokban a hetekben annyi selejtet összesen az egész műhely nem csinált, mint ő. Ha közelébe került a lánynak, ragyogni kezdett nemcsak a szeme, az arca is, pedig komor, hallgatag, megfontolt fiú volt Kovács Pali – csodálkoztunk is rajta eleget –, mert menyasszonya volt, és mert nem volt az a fajta, akit ahány lány, annyifelé sodor a szél.

Ági ott dolgozott közöttünk – mert esztergályosnak jött a gyárba. Beleváló lány volt, jókedvű, olyan, akivel lehetett viccelni, s ha a mester vagy a részlegvezető egy percre is félrenézett, már ott voltunk körülötte, csaptuk a szelet, csapatban mindenki nagyokat tudott mondani. Ági kacagott, villogtatta a fogait. Tetszett neki, hogy ragyoghat, hozzá is lehetett szokva, viszont az is igaz, hogy a műszak után nem láttuk soha a városban lófrálni, nem járt se moziba, se a bárba, és fiúja sem lehetett, mert nem várta senki a délutáni váltás után a kapunál, pedig egy ilyen lány, mint ő, csak egyet kellett volna intsen, és sokan térden kúszva mentek volna utána, de ő, ahogy kilépett a gyárkapun, már nem volt a régi, megváltozott, mintha nem is az a lány volna.

Szóval, tette a szépet neki mindenki, csak Kovács Pali nem, tartotta magát, minket pedig a röhögés ölt meg, mert ahogy egy percre megfeledkezett magáról, nézte a lányt, leste, kísért minden mozdulatát, s ha valaki ilyenkor rajtakapta, elpirult, beletemetkezett a munkába.

Kacagta őt Ági is, mert elmondtunk mindent neki, s ha észrevette Pali rá-

tapadó tekintetét, még nagyobbakat nevetett, villogtatta azt a fehérmárvány fogsorát, hogy beleborzongtunk.

És persze, milyen az élet! Ági – bár láttuk, számára sem közömbös Pali – egy idő után épp Patakfalvival kezdett ki, pontosabban mintha megérezte volna, hogy bárkivel beszélhetne, csak Patakfalvival nem, hát ahányszor észrevette Pali figyelő tekintetét magán, ő azonnal a Patakfalvi tekintetét kereste, de úgy, hogy közben éreztette, játék az egész, Patakfalvi pedig vette a lapot – nős ember volt –, hát vette a lapot, ha nem egyébert, a játék kedvéért.

Az is megtörtént, hogy Pali ilyenkor elment mellettük, elment egyszer, kétszer is mellettük, de ők úgy tettek, mintha észre sem vennék. Egy idő után elmúlt a pír is az arcáról, lefogyott, egészen sápadt lett, vonásai megkeményedtek, pedig nem csóró legényecske volt, aki nem tudna mit kezdeni egy lánnyal, katonaság volt mögötte, de hát mit lehet tudni, kinek, kitől s miért bénul le a nyelve.

Így teltek a napok, aztán egyik napról a másikra Pali más váltásba kérte magát. Másik váltásba kérte magát, aztán visszakérte. – Egészen bepörgött ez a hülye medve – mondta Sillai –, már esténként haza is kíséri a lányt. Igaz, csak távolról, tíz-tizenöt lépésről, de minden este hazakíséri a lányt.

Történt, hogy flekkenezést szervezett a műhely.

Volt az üzemnek – kint a városszé-li fürdőhelyen – egy villája. Az volt a szokás, hogy minden műhely tavasszal és ősszel szervezett egy-egy flekkenpartit, olyankor átvettük két-három embernek az aznapi munkáját, azok kint előkészítettek mindent, mi csak

kimentünk a készre, ettünk, ittunk, labdáztunk.

Gyönyörű őszi nap volt. Mindenki vidám volt, mindenki jókedvű, csak egyedül Pali támasztotta egész nap a villa oldalát.

Szívta a cigarettáját és nézte Ágit.

– Rúgd neki a labdát, állj szóba vele – mondta Sillai Áginak –, tégy valamit, ha már ilyennek született.

De Ági rándított egyet a vállán:

– Tud ő ezen az ékes, szép magyar nyelven beszélni, megtanította az anyja, szóljon, ha akar.

Az utóbbi időben azonban megváltozott Ági is, már nem kacagott akkorákat, mint addig, komorabb lett, elmerengőbb, sőt! Valahányszor csak elnézett a műhelyben Pali felé, befelhősödött a tekintete, mintha félne. De aznap jókedvű volt, vidám. Ivott ő is, kacagott, tréfásan kötekedett, incselkedett. A futballozás alatt valahányszor csak Patakfalvival került szembe, elvágódott, elvágódott Patakfalvi is, hempergöztek a sárga, aranylón fénylő fűvön.

Pali pedig szívta a cigarettáját, nézte.

– Nem dől össze a villa, ne támaszd – szólt rá Sillai kétszer is –, gyere, játssz te is.

Pali hallgatott. Az arca ugyanolyan sárgás fényben ragyogott, mint az utóbbi időben mindig, csak mert beesett volt, még fénylőbbek, nagyobbak lettek a szemei.

Már esteledett, már-már úgy tűnt, nem fog történni semmi, bent voltunk a villában, nótáztunk, énekelt Ági is, az arca ki is volt pirulva, a szeme fénylett, a melle mint a kalitkába zárt fogoly madár röpködött, szebb volt, mind eddig bármikor. Szóval úgy tűnt, hogy nem fog történni semmi, de amikor

az egyik nótaszünetben Ági nekidőlt Patakfalvinak, az meg átkarolta, Pali felugrott, s anélkül, hogy egy szót is szólt volna, pofon ütötte a lányt.

Nem szólt semmit, egyszerűen pofon ütötte a lányt.

Már tudtuk, hogy a következő percben verekedés lesz. S tudtuk azt is, lehet bármilyen jó birkózó Pali, itt mindenki ellene van, ha nem történik valami csoda, szétverik, agyonütik, mint egy kutyát.

Négyen, ötön is felugrottak egyszerre, Patakfalvi legelőszőr, aztán felugrott Sillai, Jánosi Gyula, a fél műhely már talpon volt, egy perc, egy másodperc kérdése volt, Pali már be is húzódott a sarok felé, hogy hátulról ne támadhas-

sák, és ekkor, ekkor következett az Ági nagy száma.

Hát olyant nem láttunk. És akkor, abban a pillanatban már mindenki irigyelte Palit, mert akinek egy ilyen lány jut, azt csak irigyelni lehet! Az első percben azt hittük, olyan verekedés lesz, amihez hasonlót nem láttunk, de a következő másodpercben olyan dolog történt, amihez hasonlót valóban nem láttunk, mert ahelyett, hogy elsírta volna magát Ági, ahogy ezer lány közül kilencszáz tette volna, vagy kirohan az ajtón, még mielőtt ütésre lendültek volna a kezek, felugrott a helyéről, és Patakfalvi meg Sillai elé ugorva elindult Pali felé, aztán már nem láttunk mást, csak hogy csókolja, csókolja.

Erdei tánc

Kenderáztatás

Müller Dezső

Bomlik a világ

*Tudásunk hitünk nem tündököl égen
kinek jut ideje a léten elmerengni
sokszor úgy érzem Istenem
nem tudunk előtted igazán remegni*

*bomlik a világ körös-körül fegyver
nincs aki értéket keressen
s úgy tűnik alig akad ember
ki szörnyek helyett csillagokat fesssen*

*megmenteni a Földet kit érdekel ugyan
a rút gonoszság a célon túl haladt
s a táj fényének gyöngye buggyan
a szörnyű vétkek terhei alatt*

*nyirkos ködben fetreng az alázat
s már nem bír magához ocsúdni e század.*

Idegenek lettünk

*Felbőszült fellegek kígyóznak az égen
kisiklott a béke a Nap korongja alatt
halálos méreg számunkra minden pillanat
s undok hanyatlásunk tündöklök egészen*

*rút penész honol lucskos kezünkben
az igazság elesett sztrájkol a forgalom
gyermekcipőkben jár a szorgalom
s kásásodik a vér megfeszült erünkben*

*nekünk a zord világ a legszörnyűbb börtön
mert idegenek lettünk itt az ősi földön
ahol sehol se találjuk címeres helyünket*

*pedig miénk a mag s miénk a vetés
a hegy a templom s az utolsó szívverés
míg el nem takarja a sír szálnalmas tetemünket.*

Kálvin

*Amikor Genfben megtébolyultak a lelkek
szemed korhadó kútjából könnyet merítettél
haragra dühre izzó sebekre nyári szellőt tettél
s Ige-fuvolával tisztogattad lelked*

*ha próbálták elcsavarni fejedet itt lenn
s a bárgyúk gyűlölete szívedbe ötlött
keményen suhogott közöttük az öklöd
madárként röpített csúcsokra az Isten*

*de bölcs könyveidet ma megszállja a por
legendás híredet elnyeli az utókor
már nem tündökölnek nálunk az antik fegyverek*

*s ott is hol szólnak még harangjaink
és épülnek gyorsan délceg imaházaink
bágyadt kezünkből kisiklanak az emberek.*

Újabban

*A tiszta erkölcs már nem szolgál alapul
kudarcot vallottak a gyógyító szerek
szörnyekké váltak az emberek
valahányhoz száz hamisság lapul*

*ellenben üszkéből fölserken a Nap
nincs benne árnyék minden reggelen
fölcsillan tányérja a lomha hegyeken
s szöke fénye sohasem apad*

*így kellene ember neked is élni
kebledet markolva szüntelen remélni
míg elásott lényedben földereng a csend*

*de ehelyett sorsodat naponta rontod
nyelvedet hitedet balgaként összebontod
s újabban messzire kilóg belőled a rend.*

Keresztelő János éneke

(János evangéliuma 1,29)

*A Jordán felé sietve jöttél
homlokodon új hajnal fénye kékllett
s míg fürge lábaiddal előre szöktél
szívedben alkonyi ég bánata égett*

*jöttél elmerülni hullámozó folyóban
magad után hagyva nagy tömeget partot
nem féltél belépni oly áradatba
melyet Naámán fővezér méltatlannak tartott*

*a csillámló vízben óriássá válva
kicsinységem vétkét mind elengedted
s életem igáját könnyű teherként vállaidra vetted*

*utána elindultál mint Isten báránya
hogy mielőtt leszáll a végzetes este
a világ bűneit fölvidd a keresztre!*

Siena, 1937

Kovács-Széles Andrea

Anyára várva

Csörög a telefon. Dárlá odaszalad és felkapja. Két szót használ, „jó” és „rendben”, ezeket váltogatja, aztán leteszi a kagylót. A nagymama kikiált a konyhából.

– Mit mondott?

– Hazajön.

– Mikor?

– Pénteken – és Dárlá már el is rohan, valami játékot találni magának. Ötéves csodaszép kislány. Hosszú, unalmas, csendes, monoton minden délelőtt. Nem járhat óvodába, mert az messze van, s a nagymamájának fájnak a lábai.

A nyári konyha szembe van a házzal, tele mindenféle lommal, alig lehet mozdulni benne, de Dárlá mindig itt van, ha nem a kertben csatangol. Most is bevágja maga mögött az ajtót, s beleszagol a nagymama hosszú hajába, s minden erejéből odacsapja a konyha falához. Aztán kiabálni kezd a babára, magából teljesen kifordulva:

– Minek jössz haza? Hívtalak? Mi a francnak jössz haza? Ül ott! Németországba. Dolgozz! Szedjed a salátát!... Péntek. A múltkor se jöttél. Az szerda volt. Egy hétig sírtam a szerda után... Onnan tudom, hogy meddig sírtam, mert így mondta a nagymamám a szomszéd néninek: „egy hétig siratta az anyját ez a gyerek, várta, hogy jön, ígérte, s nem jött haza mégse”.

Kicsit megáll, levegőt vesz, aztán a karjánál fogva újra a falhoz veri a nagymamát.

– Soha többé ne hozz nekem babát! Édességet se! Az se kell! Ne hozz semmit! Csak gyere, ha azt mondd, hogy jövök. Itthon mindenkinek van anyukája. Nekem nincs. Nesze ajándék... Senki se játszik velem. Azért se szólok senkihez se... holnapután... ugye... pénteken... megyek... én nem hiszem, hogy jössz... nem fogsz jönni... hazudsz nekem, és én hiába várlak...

A kacatok közé hajítja a babát, lekoporog a földre, és a kitombolt düh után végre zokogni kezd. Átfogja a térdét, és könnyes arcát a trikója ujjába törli. Amikor már alig lát valamit a lomok körvonalaiából, feláll, kinyitja az ajtót és bemegy a házba.

Odabent a nagymama horkolva alszik a tévé előtt. A vacsorája ott van az asztalon. Krumplis makaróni. Dárlá beletúr a villával, aztán mégiscsak nekilát, mert mardosást érez a gyomrában. A tévében valakinek szétlövik az agyát, és autós üldözés folyik.

Dárlá odamegy az ágyához, ruhástól fekszik bele, és magára húzza a takarót.

– Istenem, ma nagyon megvertem a Liza babát. Megbocsásss – súgja bele a takaró szélébe, és már alszik is.

Arra ébred, hogy fény ömlik be az ablakon. A nagymama az üzletbe készül tejért és kenyérért, az ajtóból visszaszól.

– Reggelizz meg, mire megjövök! Tésztát sütünk ma anyádnak. Pénteken hazajön.

Dárlá hallgat. A nagyanyja megszokta már, hogy ez egy ilyen furcsa gyerek, nem is sokat törődik vele, még örül is, hogy csendben elvan, legalább nem duruzsolja tele a fejét, van neki épp elég baja. A távolodó léptek után már kiabálni is kezd.

– Nem érek rá! Dolgom van! Azért se segítsek sütitni. Meg kell füröszte-nem Lizát. A tegnap pocsék napja volt. Teljesen kikészült. Ki kell fésülnöm a haját. Érdekel is ez téged, Nanyó... Vajon tényleg hazajön pénteken anya? Majd kitalálok valami szépet neki.

A nagyanyja dél felé ér haza. Dárlá egész délelőtt fecseg a Liza babával, fürdeti, fésüli, tiszta ruhát ad rá. Tud egy mesét is, azt elmondja neki, egy énekből csak két sor jut eszébe, a többit dúdolja. A nyári konyha kacatjai között rátalál egy nagy dobozra. Leemeli a tetejét, s nemcsak a szeme kerekedik nagyra, hanem kicsit a száját is tátva felejtí. Gyönyörű hófehér ruhát emel ki a dobozból.

– Ebben volt anya menyasszony. Hú, de szép! Ha Nanyó nem látja, majd fel-veszem.

Gyorsan igazgatja vissza a doboz-ba. És Dárlá nagy meglepetésre ké-szül. Péntekre. Mire hazajön az anyja. Megfogadja Lizának, a nagybabának, hogy most különösen sokat fog beszél-ni az anyukájával. Nem csak bólogatni fog. Jól ellesznek majd. Hogy lássa az anyukája, hogy milyen okos és mennyi mindent tud már a világról.

Péntek reggel edénycsörömpölésre ébred. Dárlá odahajol a babájához és a fülébe súgja.

– Azért szeretem az augusztust, mert akkor hazajön külföldről az anyukám. Meg karácsonykor. Egy szerdán nem jött. Azért félek, hogy most se. Tudod,

Liza, ezt a Nanyót is nagyon szeretem, csak nem tudom elmondani neki. Az is lehet, hogy tudja is. Péntek van, Liza! Ki az ágyból! Ma hazajön az anyukám!

A nagyanyja hámozza a krumplit. Dárlá odaáll elé; és sokáig nézi a kés ide-oda siklását.

– Mikor jön?

– Délre. Azt mondta. Eredj, vedd fel a pipacsos ruhádat! Meg a piros szandált.

– Minek?

– Hogy lássa, hogy rendesen gondo-dat viselem. hogy boldog legyen. Azért.

Dárlá bemegy a szobájába, és letér-del az ágy elé.

– Istenem, ma elloptam egy skatu-lya gyufát Nanyótól. Megbocsáss... És nem veszem fel a pipacsos ruhát... Azt a másikat akarom felvenni. Gyertyát is loptam... Mert kell a meglepetés-hez. Hogy boldog legyen az anyukám. Azért.

Dél van. Kész az ebéd. A nagymama leveszi a tűzről. Megkezdődik a ked-venc sorozata a tévében, leül a fotel-be és nézi. Dárlá a babájával kimegy a nyári konyhába, és felveszi az anyja mennyasszonyi ruháját.

Megfésülködik. Hosszú haja bebo-rítja az egész hátát. Vár.

– Csodás ez a ruha, Liza. Kicsit nagy, de nem baj. Olyan vagyok, mint egy tündér. Jó vagyok. Kár, hogy ezt senki se látja. Pedig jó vagyok. Gyönyörű ez a ruha. Pont ilyen boldog volt benne az anyukám, mint én most. Várunk, Liza. Azt hiszem, ma egy kicsit sokáig van dél.

Alkonyodik. És senki sem keresi a kislányt. A nyári konyha belseje egyre sötétül. Dárlá meggyújtja a gyertyákat. Most mindennek olyan furcsa alakja van. Idegen, torz árnyékok. A kislány

arca fehér, akár a ruhája. Iszonyatos erejű düh lesz rajta úrrá, s az asztalt minden erejéből az ajtónak löki.

– Nem péntek van! Hanem szerda. Megint egy olyan szerda! Megint nem jöttél haza! Tudtam, hogy nem fogsz jönni... Tündér lettem a kedvéért... Gyertyafénnyel vártalak. Úgy akartam, hogy itt legyél, anya... Miért hazudsz nekem?... Meg akartalak lepni. Érdekel ez téged?

Felkapja Lizát a földről, s minden erejével a falhoz csapja.

– Nem kell több baba! Semmi se kell. Te kellett volna hazagyere!

Felkap egy üres dobozt és az ajtó felé hajítja.

Az egyik gyertya leesik az asztalról, s a kacatok közé zuhan. A másik a lábai elé.

Le a hosszú hófehér ruhára. A lányok rohanva kúsznak az arca felé. És Dárlá sikít.

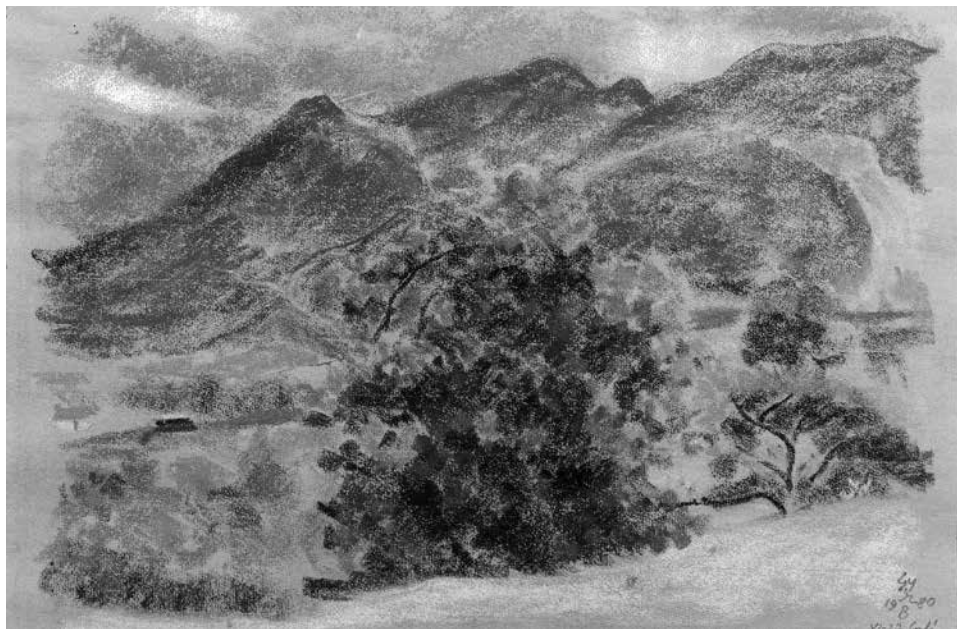
Az ölébe kapja Lizát, és rángatni kezdi az asztalt. Sikít, de az asztal nem mozdul. Vastag a füst. Fekszik a földön és nem akar több sikoly kijönni a torkán...

Nincs több sugara már a Napnak. Hirtelen csap le az este. Füstkeserűn.

Az égő vörös „meglepetés” messzire látszik, az egész falu ott áll körülötte, elszörnyedt lélekkel. Egy tűzoltó a karjaiban hozza a megégett kis testet. „Kis kormos angyal...” – mondják, s mossa szavukat könnypatak.

A kapuban áll egy anya. Átjött fél Európán, fél napot késve. Dárlá elment oda, ahol nem kell folyton várni a szeretetre, ölelésre, szavakra. Ahol simogatás nem csak augusztusban és karácsonykor kapható.

Az anyai lélekben most rakja örök fészket a fájdalom. S ezen az éjszakán füstfátyolban ringnak az égen a csillagok.

Lila fák, Káli, 1980

Napraforgóverő

Molnár Zsolt

Lázodüsszea

Felszálltam a véremre.

A bérlet ugyan nem járt le, de még ráadásként fizetnem is kell.

Meg kell fizetnem.

*Összezsúfolódtam egy csomó hülye gondolattal. Pizkosak,
büdösek, meg ordibálnak. Elszívják tőlem a levegőt, és oda is
szorítanak az ablakhoz, hogy jobban fuldokoljak.*

Útjelző tábla, ha volt is, már kidőlve.

Irány nélkül utazom. Út nélkül visz a céltalanság.

*Elkopott ég vékony szálai lógnak a szemembe. Magyarázgatom
magamnak, hogy nem ide gyártották le a poklot.*

Nézésemmel kisemmizem a pusztaságot.

*Az elhagyatottság nyomait felmarta az időtlenség,
és azon tűnődöm, mennyire üres vagyok én is.*

A csendet felcserélgetem a hallgatással, nem oly nehéz.

Most úgy állnak a csillagok, hogy nincs más mire fognom az egészet.

Zötykölődöm a fészengés mozdulatlanságában.

Le vagyok öntve légszomjjal, az izzadságcseppek felfornak rajtam.

A láz mintha egyirányú lenne.

A láthatár rácsavarodott a zenitre.

*Vaksötét zuhog a kitölthetetlen tájra, és elissza a se tér-, se
időkompatibilis messzeséget.*

Beleharaptam a rajtam átfújó keserű szélbe.

Rám keményedik a vacogás, de nem véd meg az sem.

Gondolataimtól sem véd meg.

A hiányodtól sem véd meg.

*Rosszkor szálltam fel rossz helyre, és annyit se kottyantottam ki, hogy
bocsánat.*

A szemcsék tűpárnának használják a szemem.

Elcseszett szem-csék.

SzáJAmban nem ízesül, hányinger ráz, meg láz legbelül.

Az apokalipszisben megfordult a vészkijárat.

A borzongás higanyszála kiakadt.

A létezés megviselő nehézsége.

Isten tengelyére szorítom magam a vesehomokviharban.

Táplálékláncra verve

*Élessé válik, majd simára csiszolódik fogam, szájszervem nő,
Tápcsatornám rövid, meghosszabbodik, összemegy.*

*A mindenevők törölnek az étlapjukról,
ragadozóktól sem rettegek,
növényevőktől szintén nem tartok,
már planktonként sem fotoszintetizálok az isteni fényt
(dögevők undorodnak meg tőlem, baktériumok kerülnek el).*

Lecsúszom a tápláléklánc aljára.

*(A dögevők távol maradnak, baktériumokra vagyok immunis)
planktonként mégis igyekszem fotoszintetizálni isteni fényt,
de növényevőktől kezdek el tartani,
ragadozóktól egyre inkább rettegek,
a mindenevők visszavesznek az étlapjukra.*

*Szájszervemből fogam nő, és simáról élesre hegyeződik,
tápcsatornám kialakul és meghosszabbodik, majd lerövidül.*

Felkapaszkodom a tápláléklánc csúcsára.

*Magam elfogyasztom, elfogyasztódom magam által,
az energia elvész, de átalakul,
fény húsával táplálkozom, hús fénye táplál,
egysejtű és ember közt oda-vissza végigpróbálom a kódokat,
de hibás az összes találat.*

*Menekülök minduntalan az evolúció fokain le-fel és fel-le,
lesüllyesztenek és felemelnek az élet metamorfózisai,
de a létfenntartásba belefáradtam, a lét tartson fent engem,
megadóan ráterülök a tálcára, de fejem nem veszítem el,
hanem avval fogom fel az elkerülhetetlen végétet,*

miszerint felfal a hiányod.

Soft horror

ki tudja ez a versnek hányadik sora
mindennek megvan a maga rendje
ahogy a vers szétdarabolódlik közepén
a sorok közepén
a cselekvés közepén
az eszme közepén
a jelentés közepén
talán nem is volt ez vers
vagy ha mégis
már nem az
csak egy szövegcafat
a fél vers nem vers
a fél sor nem sor
a fél cselekvés nem cselekvés
a fél eszme nem eszme
a fél jelentés sem jelentés
aki olvassa épp mást csinál
tette felett damoklész kardja
mint ahogy e vers felett
lebegett
egy
bárd
és
lesújtva
kettészelte
a verset
úgy
hasítja
két félbe
a felismerés
aki
olvassa
akár
defibrillátorba
kódolt
villám
hogy
maga is egy vers
az eszme cselekvésének jelentése

a versen egy besebesedett bárd süvített át

Téli vásár

Emberi létünk mozzanatai, a világ szépségei

Gy. Szabó Béla élete és művészete

Gy. Szabó Béla 1905. augusztus 26-án született Gyulafehérváron vasutas szülők gyermekeként. Elemi és gimnáziumi tanulmányait is itt végezte. Gyermekként szülővárosából, a Maros folyása mellett, szívesen nézte a változatos, magasan futó hegyvonulatokat. Az Erdélyi-érchegység csodálatos körvonalai, kékes-lilás foltjai mélyen hatottak rá. Gyermekképzeletét rendkívül foglalkoztatták, hogy mi van mögöttük. Kisiskolás lehetett, amikor jóságos tanítója felvitte a legközelebbi nagy hegyre, a Mammutra, ahonnan a káprázatos nagy völgy, az Ompoly völgye tárult szemei elé, azon túl azonban egy még nagyobb hegylánc zárta le a látóhatárt. A rejtély nem oldódott meg, de a dolgok mögé és mélyére való látás mindig űzte.

1923-ban a Budapesti Műegyetem gépészmérnöki karára iratkozott, ahol 1927-ben oklevelet is szerzett. Már gimnazista korában nagyon szeretett rajzolni, festeni, és szerencsére kitűnő tanára is akadt Reithofer Jenő személyében, aki Székely Bertalan tanítványa volt, s növendékét nemcsak a természet szeretetére tanította, hanem igényesnek is nevelte, sőt a későbbi nehéz döntések óráiban is mellette állt.

Mint a művész maga vallja, már másodéves mérnökhallgató korában

rájött, hogy a művészi pályán a helye, de szégyellte volna otthagyni a műegyetemet. A művészi tevékenységet azonban ekkor sem hagyta abba, s a rajzolás mellett ekkor kezd pasztelleket készíteni, az elsőt 1925-ben, a képnek utóbb az *Édesanyám* címet adta. Mind ebben az esztendőben, mind a következő években a pasztellek egész sora kerül ki keze alól, tárgyakat a környezetéből, gyulafehérvári benyomásaiból meríti.

A műegyetem elvégzése után haza kerül szüleihez 1928-ban, s a munkanélküliség kényszerű időbőrségét – melyet csak egy évi katonáskodás szakít meg 1928–29-ben, bár ekkor is többen volt keze az ecseten, ceruzán, mint a puskán – megint arra használja fel, hogy fest. „Festettem sokszor reggeltől estig” – emlékszik ezekre az időkre.

1931-ben végre álláshoz jut: a kolozsvári Energia Villamossági Gépgyárban lesz tervezőmérnök. Ez a körülmény, bár csak rövid ideig mérnökösködött, mert 1933 júliusában megszűnt a gyár, döntő hatással volt művészi pályájára. „1930-ban úgy látszott, hogy festő leszek, s tulajdonképpen ezek az indítékek dolgoznak bennem ma is, amikor fát metszek” – vallja később magáról. A gyári munka mellett azonban

csak este és éjszaka nyílt lehetőség a „művészkedésre”, s ezért csak szénnel, ceruzával dolgozott. Így történhetett meg, hogy mikor először jelent meg a nyilvánosság előtt – 1932 decemberében az erdélyi magyar művészek Kós Károly által rendezett kolozsvári kiállításán –, hat szénrajz mellett csak két pasztellje van a falakon. Az igazi fordulat azonban ekkor következett be: „Fiatalember, maga miért nem mászik fára?” – kérdezte Kós Károly a rajzok láttán az alkotót.

Gy. Szabó Béla biztatásnak, sőt parancsnak vette a nagytekintélyű mester szavait, s megkezdte a „fáramászt”. Mivel azonban soha nem látott fát metszeni, teljesen a maga elgondolása szerint fogott munkához.

Első nagyformátumú metszetén, a *Fáramászon* sokan látnak szimbólumértéket. Nemzetiségi, erdélyi kisebbségi sorsunk küzdelmes voltának, olykor kilátástalanságának sajátos jelképét. A fára mászó hiába kapaszkodik felfelé az ágakon, a fa derékba tört, nincsen csúcs, ahová feljuthatna, de van egy távolba tekintő kilátás, amit az ember megláthat és másokkal is megláttathat. Az erdélyi ember a hegyes tájat szereti, hosszabb időre nem szívesen marad síkföldön, távol erdélyi tájainktól, hacsak az élet nem kényszeríti rá. Lelke nyugalansággal telik meg, tájszemléletében is gyötri a honvágy. Ha dombos vagy hegyes tájat lát, csillapodik, szülőföldjére emlékezik, és utána még jobban vágyódik haza. Ez a kérdés, a kenyérharc mellett, ma is nagyon sok kivándorolt erdélyit foglalkoztat.

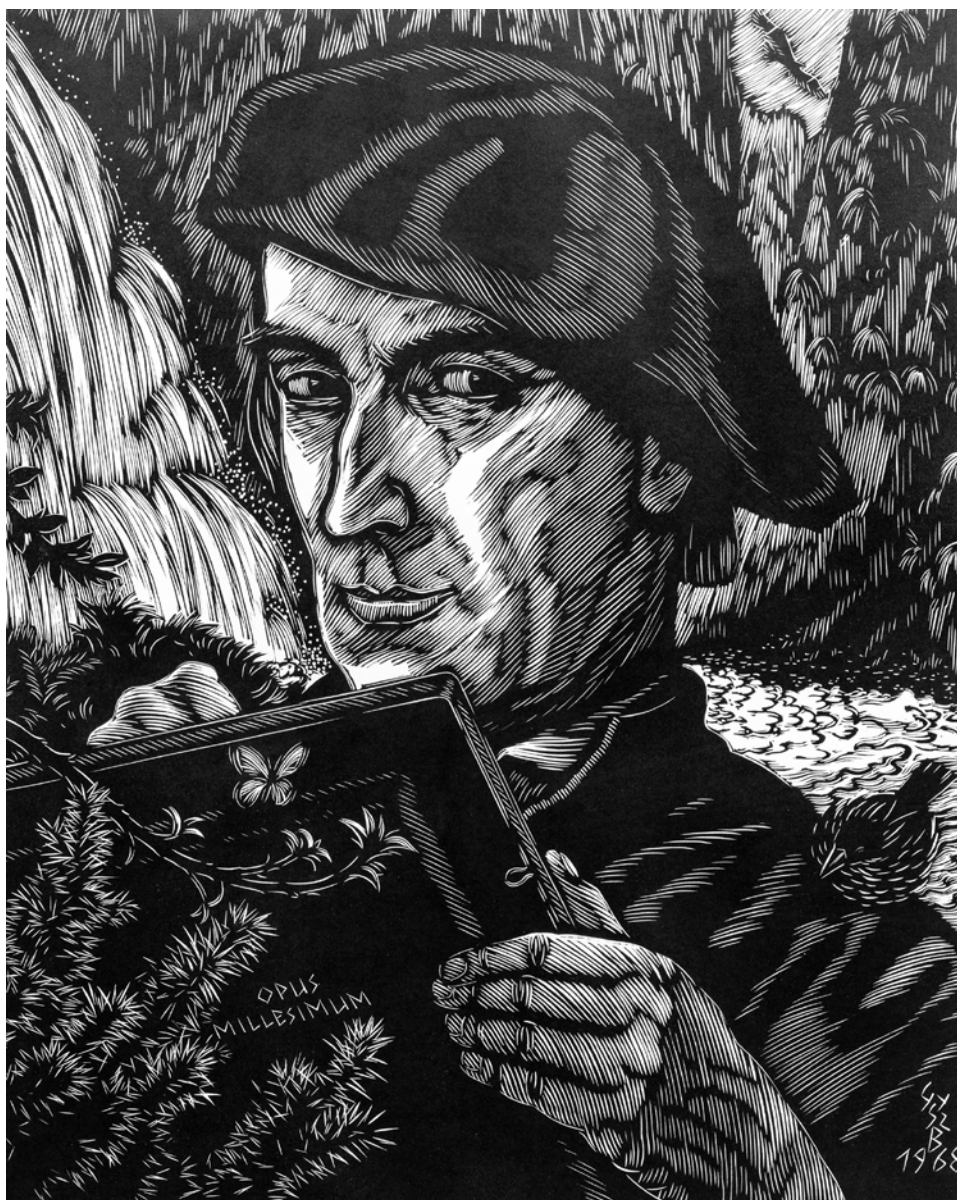
Életét ekkor három dolog határozta meg: a kielégítetlen, ki nem élt művészi hajlam, az értelmiségi munkanélkü-

li sorsa s az 1930-as évek gazdasági válságának körülményei, melyek a nyomorúság olyan mélységeit idézik elő, hogy nyomában az elkeseredés, a részvétel, a forradalmi düh, a szociológiai megismerési láz hulláma önti el az egész világot, de főleg talán a poklok legmélyére zuhant Közép-Európát, Magyarországot, Romániát. Az első metszeteken ez a világ ölt művészi formát.

Gy. Szabó Béla művészete ebben a korban erősen emberszemléletű volt. A humánus érzelmvilág, a nyomor groteszkjei és az emberi szenvedések ragadták meg leginkább. A *Koldusok* 1933-ból való sorozata is ezt szemlélteti, valamint az ötven fametszetet tartalmazó *Liber miseriorum* (*Szegények könyve*) 1935-ből, a városok periferiájára szorult emberek, az elesettek, a megaláztatottak impresszionista lírája.

Korai metszetein és pasztelljein Erdély tájai is csak borús sejtésekből, nyomasztó látomásokból villószik elő: *Kendermosás* (1942), *Erdei nap sütés* (1949).

Később Európa naposabb, színesebb tájai felé vonzódik. Így jut el Magyarországra, Olaszországba, Dalmáciába, Bulgáriába, Görögországba. Hegytetőket mászott, meghallgatta a vadvizek zúgását, nézte a fény villódzását, hallgatta a vézna fűszálak susogását. Számára nem volt fontos, hogy milyen évszak volt. Ezekre a túrákra magával vitte festő- és grafikai felszerelését, az általa készített kicsi székét, és minden alkalommal igyekezett valamit rögzíteni az évszakok, a természet szépségeiből, a tájak csodálatos világából. Tájélményeit gyors technikával és lehetőleg színeiben igyekezett feljegyezni. Ezért kísérik

Önarckép vízeséssel

minden barangoló útját pasztellek és rajzok, amelyeket később hazatérve fába metszett.

Az ötven fametszetet tartalmazó *Liber vagabundi* (Barangoló könyv) 1939-ből már felszabadultabb, látványosabb: felfedezi az erdélyi évszakok leheletfinom koloritját. E könnyed posztimpresszionizmusra jellemző, de mindamellett a valóság ábrázolására törekvő művészi mondanivaló a huszonnyolc tusrajzot tartalmazó *Homokvilág* című gyűjteményes kiadványban teljesebben ki 1941-ben.

Gy. Szabó Béla művészi pályájának második jelentős állomásában valóban szembeötlő a változás: metszetein a fekete, fehér vonalak addigi aránya felborul, megsokasodnak a fehér fénynyalábok. A felborult lelki egyensúly helyett ez a harmónia megtalálásának volt az ideje. Alkotóművészetén már ott találhatók az expresszionizmus jegyei: a szerkesztett fénynyalábok, a célszerű komponálás, a tér lehetőségeinek a végtelenségig való kihasználása és a természethez való kötődöttség.

Gy. Szabó Béla a *Barangoló könyv*-ben írt maga által kimetszett sorokban mondja el, miről is beszélnek képei, metszetei: „Pusztán, tengeren, erdőn barangoltam magamban. Emberektől távol sem kínzott az egyedüllét. Föld, víz, égbolt, állat, fa köznapba ünnepem viszi.”

„Föld, erdő, Isten” – írta valamikor Szabó Lőrinc egy kötete homlokára. Pusztá, tenger, erdő alkotta Gy. Szabó *Liber vagabundi* hármasságát. A természet és az ember művészetének a legfőbb célja.

Gy. Szabó újabb és újabb feladatként tűzi maga elé a természet egyre finomabb jelenségeinek visszaadását.

Mintha a fákkal kezdődött volna – fák virágníylásban, kopárrá fosztva, rügyekkel, szelek ringásában, napfény szelíd ölelésében...

És jött a hó, de ki tudja, mennyi formában. Majd megkezdí küzdelmét a vízzel. Talán ez a leggyakoribb téma művészetében és a legjobban megoldott probléma. Látjuk eső formájában, csendes patakként áradás után. Kora tavasszal, vízesésként sziklák között hullámsani, vagy befagyva a finnországi Tuusula-tavon, fényben szikrázva erdők borúját ringatva. A víz egy másik feladat megoldását is jelentette: a Fényét. Művészetében a fény a maga teljességében széles skálán tündöklík: vizeken, partokon, embereken, köveken, lombokon, állatokon. A művész eljut odáig, hogy a fényt szinte „önmagában” tudja ábrázolni (*Kínai tó, Fekvő női akt, Szent Anna-tó, Balaton, Dante – Fény és kereszt*). A megoldások keresésével technikája is egyre finomodík, tökéletesedik, gazdagodik. Olyan virtuóza vésőjének, mint hegedűművész a vonójának.

Gy. Szabó Béla fametszői tevékenységét könyvekben kiadott sorozatokkal kezdte, és ez a törekvése sosem hagyta el. Kiemelkedő helyet foglal el az 1963–64-ből származó Dante-sorozat, mely 20 lapon méltó illusztrációja a nagy költő művészetének és méltó hódolat születése 700. évfordulójára, de egyben valóságos összefoglalása Gy. Szabó művészi sajátosságainak.

A pálya csúcán álló művész életének nyolcadík évtizedében magyar és más nyelveken olvasva hónapokon át kutatta-kereste a mondandók mondanivalóját – a Bibliát, és annak könyvei között megállt János bizonyágtételénél, az *Apokalipszis*nél. A 22 fejezet

mindegyikéből egy képet vagy csak egy villanást, sugárzást ragadva ki fába metszette a *Jelenések könyve* látomásait.

Gy. Szabó Béla bejárta és „meghódította” a világot – nemcsak úgy, hogy lerajzolta, fába véste a tájat és a benne élő embert, hanem úgy is, hogy egyre sűrűsödő kiállításaival (életében 300, halála után közel 169) a látogató közönséget is elragadta. Mindenütt, amerre járt, otthagytott valamit magából – egy darab művészetet –, mert az Ő művészete nem ismert határokat. Életműve világrészeket hódított meg. A szépet, a tisztát, az emberséget, a jóságot, az alázatot mindenütt felfedezték és megtalálták alkotásaiban a művészetet kedvelők. Mexikótól Kínáig, Calitól Helsinkiiig, Nagykarolytól Bukarestig, Kézdivásárhelytől Budapestig...

Életművéből felépíthető az a világ, amelyet bebarangolt. Több mint egy fél-évszázaddal ezelőtt kezdte ezt a munkát. Vágya mindig az volt, hogy az idő megőrizzen valamit abból, amit csinált. Ennek a feladatnak messzemenően eleget tett. Emberi életünk mozzanatai, az erdélyi és távoli világ szépségei tárulnak elénk rajzain (számuk közel 14 ezer), pasztelljein (közel kétezer), olajképein

(mintegy 150) és természetesen fametszetein (összesen 1500).

„Tiszta környezetben dolgozni, egy kicsit embertársainkra is gondolni – hiszen nekik szánjuk munkáinkat –, ez lenne a művész igazi boldogsága” – vallotta a fametszés erdélyi koronázatlan királya, aki életét áldozta a művészetért. Számára a szemmel nem látható, emberi szívvel meg nem gondolható örök tökéletes boldogság 1985. november 30-án adatott meg, mikor nyolcvanéves korában elhunyt Kolozsvárt, és azóta is a Házsongárdi temetőnkben nyugszik. Nekünk pedig az az öröm adatott meg, hogy látván lássunk. Látni a lényegét, ami a jelenségek mögött rejlik. Látni azt, ami az Élet titka.

Gy. Szabó Béla hagyatékának őrizőjeként mindig örömet jelent hatalmas hagyatékából valamit másoknak is nyújtani.

Ferenczy Miklós református lelkész,
a Gy. Szabó Béla-hagyaték gondozója

(Elhangzott 2024. november 8-án
a nagyváradi barokk palotában
2025. április 5-ig látható kiállítás
megnyitóján.)

Álomhajó

Ódza és Tabéry

Vannak írók, akik keveset írnak. Van, aki csak néhány novellát vagy verset, de azok remekek. Aztán az élet elsodorja őket az irodalom tájékáról és mással foglalkoznak. Ez különösen igaz arra az időszakra, amikor az írást, a költészetet, az irodalmat a társadalmi megítélés a legvonzóbb alkotótévékenységnek tartotta. Így volt ez Ady korában, a múlt század elején, és ebben jelen volt a különleges tehetség. Ady Endre varázsa és sikere is, ez biztatta, sarkallta a verseit élvező, csodáló művelt fiatalokat arra, hogy tollat fogja-

nak. Aztán jött a nagy háború, és ment mindenki, amerre az élet sodorta.

Adyt Nagyváradon a 20. század első évtizedében egy fiatal költőkből, írókból, bohémekből alakult baráti társaság vette körül, estéiket együtt töltötték valamelyik vendégszerető varadi kocsmában, a Müllereiben vagy a „Bodegában”, beszélgettek, vitatkoztak a világ, a magyarság, az irodalom dolgairól.

Közös, nagy feltűnést keltő kötetet adtak ki *A Holnap* címmel, ami- ben felsejlett egy új irodalmi stílus és egy új költői csoportosulás reménye. A baráti körben gyakran előfordult egy jogászhallgató is, Tabéry Géza. Ő sem menekülhetett az irodalom vírusától, és regényeket, drámákat, verseket írt. Közülük a Bolyaiakról szóló *Szarvasbika* és a bihari politikai csatározások keresztmetszetét nyújtó *A Frimont-palota* a kedvencem.

A baráti kör tagjai, köztük Juhász Gyula, Emőd Tamás, Miklós Jutka, Dutka Ákos a háború alatt szétszóródtak, ki erre, ki arra. Tabéry Géza Nagyváradon maradt, újságírói, irodalmi, irodalomszervezői tevékenysége tette Erdély-szer- te ismertté a nevét. Ott élt a második világháború után is, amikor a berendezkedett kommunista uralom alatt semmilyen pénzkereseti lehetősége nem maradt, hisz a „burzsoá, reakciós” értelmiség kategóriába esett, vagy ki tudja, épp mert ’19-ben együttműködött a Tanácsköztársasággal.

Tabéry Géza (1890–1958) egy 1915-ös Miklós Jutka-fotón

A kommunista leszámoláspolitikába mind a két lehetőség belefér.

Édesapám ismerte, tisztelte Tabéryt. Amikor ötvenháromban vagy ötvennégyben egyszer meglátogatta, elvitt magával, hogy gyerekként én is megismerhessem (vagy hogy most mesélhessek róla?). Úgy emlékszem, hogy a Szigligeti utcának a Körös felőli vége táján laktak. Koratavasz lehetett, a lakásban hideg volt, semmilyen fűtés, feleségével együtt felöltözve üldögéltek az ágy szélén az egyetlen zsúfolt szobában.

Gyerekként még egyszer láttam később Tabéryt, a Szent László-templom mellett. Ősz lehetett, a templom oldalára álltak ki a favágók fűrészkes állványikkal, onnan lehetett őket elhívni, hogy felvágják a tüzelőt. Nagyváradon kizárólag fával fűtöttünk. Ott állt Tabéry Géza a fűrészkes állványára támaszkodva, és várta, hogy valaki elvigye fát vágni.

Évekkel később valahogy valakik mégis rájöttek arra, hogy Váradon még él egy irodalmár, aki barátja volt Adynak és Csinszkanak, és mást érdemel, mint éhenhalást. 1955-től az akkor alakult Ady-múzeumnak lett a gondnoka, kutatója.

Apropó Csinszka. Tabéry gyerekorától a vakációkat Csucsán töltötte, ahol édesapjának voltak érdekeltségei. Ott ismerkedett meg a környékbeli társasági életben előkelőnek számító Boncza család Berta lányával. Később ez az ismeretség Svájcban folytatódott, ahova az ambíciós Boncza úr leányneveldebe adta kislányát, és ahol a fiatal Tabéry jogi tanulmányait tökéletesítette. Itt meglátogatta kis csucsai barátnőjét, és mint *A csucsai kastély* c. könyvéből inkább a sorok között ki-

derül, igencsak összelelegedtek, többször találkoztak, sőt Berta megszegte a leánynevelde szigorú szabályait is, csak hogy együtt lehessenek. A barátság később már csak levelezésben folytatódott. Géza volt az, aki Ady verseit elküldte Bertának (udvarlásképpen?), majd a lány kérésére megteremtette a kapcsolatát a költővel. Ma így mondanánk, ő hozta össze őket.

Vannak írók, költők, akik keveset írnak, és ezért nem kerülnek be az irodalmi kánonba, hiába keresed a nevüket a hivatalos irodalomtörténetben, a kánon ugyanis a megalkotott mennyiséget is beszámítja. Ilyen volt véleményem szerint Tabéry is.

Vannak színházi rendezők, akik nem az irodalmi kánon, hanem a saját ízlésük szerint válogatják a darabokat, amiket színpadra akarnak vinni, mint például Szabó József Ódzsa. Amikor Nagyváradra került, Tabéry már nem élt, csak a felesége, Irénke néni. Ódzsa, aki szintén a Szigligeti utcában lakott, többször meglátogatta, érdeklődött, meséltette az idős asszonyt, elkérte Tabéry fennmaradt kéziratait. Talált közöttük egy drámát és egy verset, ami megtetszett neki, így született meg az *Álomhajó* című előadás a váradai színház színpadán. Ódzsa beépítette a darabba azt a verset, amit megkedvelt, és amit az élete végéig gyakran idéztünk.

1969-től két évig a nagyváradai színház karmestere, tulajdonképpen zenei mindenese voltam. Szabó József rendező úr ideadta a verset, hogy tudnék-e rá zenét szerezni? A vers, egyfajta trubadúrdal, önmagában is muzsikált, élvezet volt dallamot illeszteni hozzá. Rendezői ötletre a zongora meg jómagam is a színpadra kerültünk, ott

A Tabéry család sírhelye a Rulikovszki temetőben

szólt meg Papp Magda gyönyörű
hangján meg az én csiszolatlan baritonon
a Hattyúdalt:

*A piros őszi venyige alatt,
A régi, rácsos kertkapu előtt
Sebzetten hever s néz fel tereád
A szeretőd.*

*A régi rácsos kertkapu előtt
Idők rohantak, harmat is esett,
Dombok, dérharmat, hattyúdalt dalol,
A kedvesed.*

*Idők rohantak, harmat is esett,
S a tört hárfáról lepattant a húr,
Dúdol s elköszön szép szemeidtől
A trubadúr.*

*A tört hárfáról lepattant a húr
A trubadúrnak sebén könnyeid
Oly nehezek, mint a tavalyi bor,
Mely részegít.*

*A trubadúrnak sebén könnyeid
Részeg kinná erjednek, mint a bor,*

*Kit néznek majdan szőlő szemeid,
A must ha forr?*

*S részeg kinná erjednek, mint a must
A félelmetes bús gondolatok,
Lábad, ó, ki dalaira táncol,
Ha meghalok?*

*A piros őszi venyige alatt,
A régi rácsos kertkapu előtt
Némán hever már s nem néz tereád
A szeretőd.*

Időgép. Ugrás 2008-ra, Ódzsa nyolcvanadik születésnapjának a megünneplésére Nagyváradon, a filharmónia színpadán, ahol egy nagyszerű Bösendorfer zongora ékeskedett. Ha már van zongora, megkérték, hogy legyek én a zenei háttér. Örömmel vállaltam.

Az ünnepség előestéjén Ódzsával felelevenítettük az *Álomhajót*. Ő nagyon szerette ezt a hajdani előadást, mert számára több volt, mint egy darab bemutatója. Úgy érezte, hogy sikerült az

A szerző és Ódzsa (1928–2019) a 2008-as fellépésen

író legalább post mortem kárpótolnia az évekig tartó elhallgattatásért és az özvegyet azokért a sanyarú évekért, amikor „osztályellenségként” a betevő falatra is alig volt Tabéryéknak pénzük. A versre került a szó, és ennyi idő után megpróbáltuk megfejteni: kinek is írhatta Géza ezt a trubadúrénak-szerű költeményt? Talán a hajdani váradi úrilánynak, feleségének, Puskás Irénnek, azaz Irénke néninek? A versformája is különleges, minden szakasz második sora a következő szakasz első sora is egyben – az utolsó strófát kivéve.

„Kit néznek majdan szőlő szemeid, a must ha forr?” Irénke néni szemé barna volt. Szinte egyszerre jutott eszünkbe Csinszkanak egy fényképe, amelyen a szemére tökéletesen ráillik a „szőlő” mint jellemző társítás. Másnap este ezt a sejtésünket el is mondtuk a színpadon, sőt, rávettem Ódzsát, hogy a vers egy részletét elevenítsük is fel együtt.

Közös emlékeink mentén Ódzsával életre szóló gondolatgazdag barátságunk alakult ki. Egyik utolsó telefonbeszélgetésünk alkalmával épp Tabéry Irénke néniről mesélt, és arról, hogy

férjére halott poraiban is haragudott, mert arról rendelkezett, hogy őt, a feleségét ne temessék a Tabéry család sírhelyére. Az *Álomhajó* premierje után, amire eredetileg nem is akart eljönni, mégis meghatottan köszönte meg, hogy Tabéry Géza gondolatai, szavai megszólalhattak a nagyváradi színház színpadán.

Az álom motívuma végigkísérte Szabó József Ódzsát a pályáján, könyvének a címe is ez: *Színház álom-indulattal*. Ódzsa álomhajóját az idő hullámai elsodorták, de színházi krédóját őrzi egyik különösen értékes kolozsvári előadásának a tévéfelvétele, Bálint Tibor *Zokogó majom* című regényének a színpadi változata, a *Sánta angyalok utcája*. Nagyon fájt viszont neki, hogy *Az ember tragédiája*, az *Anyám könnyű álmot ígér*, az *Ösvigasztalás* váradi előadásáról csak fényképek maradtak meg. Szerencsére legalább az első erdélyi magyar rockmusciból, *Az ifjú W. újabb szenvedéseiből* sikerült néhány zenedarabot megörökítenem annak idején a Román Televízió magyar adása részére.

Boros Zoltán

Ki álmodja tovább az álmodót?

David Lynch halálával jókora szelet hiányzik majd a posztmodern egészéből.

Négy nappal hetvenkilencedik születésnapja előtt hunyt el az amerikai filmrendező és művész. A Mester tavaly augusztusban jelentette be, hogy a sok dohányzástól tüdőtágulata alakult ki, és oxigénellátásra van szüksége, ha nagyobb távolságot kell megtennie, ezért a lakását sem hagyhatja el.

Különcsége, egyedisége és következetessége tette utánozhatatlanná, számtalan kortárs alkotó nyerhetett tőle inspirációt.

David Keith Lynch 1946. január 20-án született Montana állam Missoula nevű városkájában. Édesapja munkájának köszönhetően a család sokat költözött. A kis David festeni szeretett, így képzőművésznek tanult, ez első rövidfilmjeinek kiindulási pontja volt.

Első egész estés munkájáért megküzdött, öt évig dolgozott a *Radírfej* (*Eraserhead*) című filmjén, amit 1977-ben mutattak be. Az akkor 29 éves rendező bevallása szerint feleségének várandóssága és az apává válással kapcsolatban érzett szorongása inspirálta.

Három évre rá, 1980-ban következett *Az elefántember* (*The Elephant Man*) című filmje, amely felhelyezte őt a rendezői térképre. Kemény korrajzát, ami a testi torzulásokkal küzdő Joseph Merrick igaz történetét dolgozta fel, három BAFTA-díjjal, 1982-ben pedig

a francia César-díjjal jutalmazták.

Lynch a filmdráma sikerén felbuzdulva Frank Herbert vaskos sci-fi regényét igyekezett adaptálni, azonban a *Dűne* (*Dune*, 1984) a stúdió nyomása és az alapanyag egyetlen filmbe beszeríthatatlan, grandiózus cselekménye miatt zavaros alkotás lett. Ezzel kapcsolatban Lynch nyíltan kifejezte csalódottságát, és elhatárolódott a projekttől.

A sikertelenség után Lynch fejést ugrott a '80-as években felfutó posztmodern tengerébe, amiben újjászületett. Az 1986-os *Kék bársony* (*Blue Velvet*) már ebben dagonyázott, a bizarr cselekmény során egy levágott fül miatt kezd el nyomozni a film főszereplője, Kyle MacLachlan, aki Lynch egyik kedvenc színésze volt, számos alkalommal dolgoztak együtt, illetve Laura Dern ebben a filmjében tűnik fel először.

Talán kijelenthetem, hogy az én korosztályom legelőször a *Twin Peaks* című sorozat kapcsán találkozhatott David Lynch névvel. A kilencvenes évek elején a magyar televízióban is futó sorozat alkotójaként jegyezhattük meg a nevét.

A sorozat első évada az Egyesült Államokban nagyot futott, meg is rendelték a második évadot, ami viszont már nem lett akkora siker, de az úgymond feketeöves Lynch-rajongók egyértelműen szívükbe zárták a fiktív

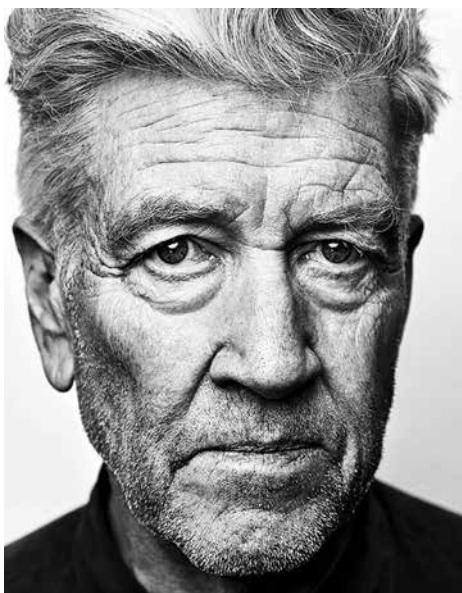
kisváros néhol félelmetes, néhol ügyefogyott lakóit s azok gyilkossággal tarkított mindennapjait.

Lynch az első évad sikerein felbuzdulva egy előzményfilmmel is kedveskedett rajongóinak. A *Twin Peaks – Tűz, jöjj velem* (*Twin Peaks: Fire Walk with Me*, 1992) a sorozatot elindító, titokzatos gyilkosságot megelőző egy hét történéseit meséli el.

1990-ben mutatták be a *Veszett a világ* (*Wild at Heart*) című filmjét, ami elhozta számára addigi munkássága talán legnagyobb elismerését: Arany Pálma-díjat vehetett át a különc rendező Cannes-ban. 1997-ben érkezett az egyik „leglynchesebb” alkotása, az *Útvesztőben* (*Lost Highway*) című thriller, amivel végképp megalkotta egyedi, utánozhatatlan világát.

Az 1999-es *Igaz történet* (*The Straight Story*) pont nem ezt a vonalat követi, de egyedi hangulatával helye van Lynch különös világában. A 2001-es *A sötétség útja* (*Mulholland Drive*) című filmje egyesíti talán legjobban Lynch összes szimbólumát, társadalomkritikáját, különös világát. A film sikerét még egy mozi követte, mégpedig a Mester utolsó egész estés alkotása, az *Inland Empire* 2006-ban.

És hogy mennyire volt fontos neki a *Twin Peaks*, mi sem bizonyítja jobban, minthogy 2017-ben, huszonöt évvel a második évad után, tető alá hozta a sorozat harmadik évadját, melyben vá-

laszokat ad a negyed évszázados, még mindig sokakat izgató kérdésekre.

David Lynch halálával sírba szállt valami, aminek a kulturális emléke egyre kevesebb nyomot hagy a jelenkor valóságán. David Lynch egy legenda, egy fogalom volt, méghozzá egy olyan filmnyelv megteremtése okán, amely nélküle nem létezne.

A valóságot egy irracionális, nagyon nehezen befogadható fogalomként mutatta be. A valóság megértésére vonatkozó tudásunknak a zavarossága semmilyen filmművészetten keresztül nem érvényesült olyan erővel, mint az ő filmjein keresztül.

Lencar Péter

Kultúrtörténet és közösségi háló

Kamasz- és felnőttkorom kedves olvasmányai voltak Ráth-Végh István művelődéstörténeti érdekességeket, furcsaságokat feldolgozó, különféle kiadásokban megjelent könyvei, például *A sétáló falevél*, *A fáraó átka* és persze *Az emberi butaság kultúrtörténete* című kötetek. A jogász, táblabíró, ügyvéd, író, művelődéstörténész azok közé tartozott, akik élvezetesen és közérthetően írtak akár arról, hogyan képzeltek el az egykoriak János pap országát, akár arról, hogyan jött létre a fáraó átkának legendája véletlenszerű halálesetek egymáshoz kapcsolódásának nyomán.

Mai kifejezéssel azt is mondhatnánk, hogy többek között az egykori álhíreket bontotta le, cáfolta finom ironiával, élvezetes stílusban. Sokszor elgondolkodtam rajta, hogy mekkora kincsesbányát jelentenének ma az 1959 decemberében elhunyt írónak a különféle közösségi oldalak, és az azokon – olykor teljesen jó szándékkal – terjesztett, egetverő ostobaságok. Ráadásul Ráth-Végh István nem tudhatott a Dunning–Kruger-hatásról, hiszen azt halála után 40 évvel „fedezte fel” két szociálpszichológus, David Dunning és Justin Kruger a Cornell Egyetemen (Itacha, New York állam, Amerikai Egyesült Államok). A két kutató arra a következtetésre jutott, hogy a korlátozottabb tudású, szakértelmű emberek rendkívül hozzáértőnek tartják magukat olyan területen, amelyen nem azok.

A kutatás ötletét két bankrabló szolgáltatta: McArthur Wheeler és Clifton Earl Johnson két pittsburghi bankot rabolt ki, álcaként pedig az arcukra kent citromlevet használták, biztosak voltak ugyanis abban, hogy ez láthatatlanná teszi fizimiskájukat a biztonsági kamerák számára... Eme remek álca mögé rejtőzve még integettek is az ipari kameráknak. Állítólag letartóztatásakor Wheeler azt mondta: „De hisz citromlé volt rajtam!” Talán nem meglepő, hogy ezek után pszichológiai vizsgálatnak vetették alá őket, melynek az lett az eredménye, hogy nincs mentális betegségük, egyszerűen csak – ha szabad így fogalmazunk – ostobák. Az önbizalmuk azonban hatalmas volt.

Bár alulírott egyetlen közösségi oldalt használ, azon is elképesztő mennyiségű olyan kommenttel találkozok, amelyek igazolják a Dunning–Kruger-hatás meglétét. Legyen szó pandémiáról, politikáról, sportról – vagy szinte bármiről –, embertársaink egy része hatalmas magabiztossággal állítja a legelképesztőbb ostobaságokat. Félreértés ne essék, nem arról van szó, hogy ne lehetne vitatni az orvosok, pszichológusok, matematikusok, fizikusok, kémikusok stb. állításait, felfedezéseit, kutatási eredményeit, ehhez azonban kellene legalább egy alapszintű tudás, illetve annak felismerése, hogy annak a tudásnak korlátai

vannak. Ma már nincsenek és nem is lehetnek mindenhez értő polihisztorok, hiszen mai tudásunk szerint az emberi agy kapacitása is véges – bár vannak, akik ezt is vitatják, az idő dönti el, melyik tábornak lesz igaza. A magunk helyén egyetlen dolgot tehetünk:

ellenőrizzük az információkat, amelyeket elénk tárnak, még akkor is, ha ez ma, a mesterséges intelligenciával manipulált képek és videófelvételek idején egyre nehezebb.

Fried Noémi Lujza

Csendélet tulipánnal, 1944

Kolozsvári vállalkozókról – románul

Mi lehet a közös Amos Frâncuban és Nagy Gáborban, Gaetano Biasiniben és Janovics Jenőben, Kozmutza Bélában és Farkas Mózesben, Ivan Kreugerben és Frantisek Triskában, Reményik Károlyban és Czell Frigyesben? Nem mindegyikük született kolozsvárinak, de végül is, legalább nagyrészt, életútjuk következtében azzá váltak, és egy adott ponton mind sikeres vállalkozásokat működtettek. Egyesek kisebbeket, mások egészen nagyokat, egyes *brandek* mind a mai napig fennmaradtak, mások eltűntek a kollektív emlékezet feledésének homályában, történészek dolga, hogy felelevenítsék ezek létezését. Voltak ezek között az emberek között művészek, akik számára nem az anyagi haszon volt az elsődleges, hanem az élethivatásból származó elköteleződés. De orvos, művész vagy mesterember, egy dolog a kötet szereplőiben közös: hivatástudattal rendelkeztek, érezhették a *flow*-t, még Csikszentmihályi előtt, és kezdeményezéseik kapcsán nem voltak híján a vízióknak és a küldetéstudatnak, ami minden hosszú távon életképes kezdeményezésnek az alapja.

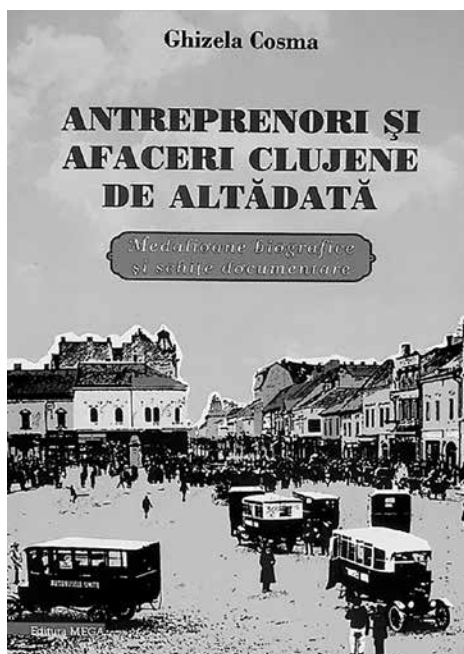
A kötet (Ghizela Cosma: *Antreprenori și afaceri clujene de altădată. Medalioane biografice și schițe documentare*. Mega Kiadó, Kolozsvár, 2022, 340 o.) szerzője a Kolozs megyei könyv-

tár munkatársa, több évtizedes kutatói és oktatói tapasztalattal a háta mögött, akinek doktorátusa a két világháború közötti Románia társadalmi életéből íródott. E könyv esetében a fókusz szűkített, és ennek megfelelő a precizitás is: kolozsvári vállalkozások születéséről és működéséről szól. A kötet ugyanakkor nem egyszerűen helytörténet és gazdaságtörténet, sokkal inkább rövid életrajzok gyűjteménye, melyeken keresztül megismerhetjük a Kolozsvár fejlődésében szerepet játszó személyiségek életét, motivációit, sorsát és értékteremtő tevékenységüket, Rajka Pétertől egészen a két világháború közötti moziipar kialakulásáig. Így például a mai napig működő Victoria mozi valamikor Astra volt. Ugyanakkor ahogy egyre jobban belemélyül az olvasó a szövegbe, mindinkább az lesz az érzése, hogy a vállalkozás, az üzleti tevékenység inkább olyasfajta szerepet tölt be, mint mondatszerkezetben a jelző, és igazából a fókuszban az értékteremtő ember áll. Magyarok, románok, németek, zsidók, vagy akár az erdélyi tájakon egzotikumnak számító idegenek, külföldiek, más nemzetek fiai, akik végül a Szamos-parti városban találták meg helyüket az életben.

A szerző alapos dokumentációs munkát végzett. Nemcsak a kimon-

a szakirodalmat olvasta el, hanem ahol lehetséges volt, részletesen dokumentálódott az adott kor sajtójából. A magyar nevek helyesírása tökéletes, és a hangvétel, a stílus alkalmas arra, hogy lekösse az olvasó figyelmét és érdeklődését is. Ritkán fordul elő az, hogy tudományos igényű szöveg ennyire olvasmányosan legyen megírva, mint Ghizela Cozma e könyve. Az is megkapja lapjain az olvasói élményt, aki nem a kutató igényével forgatja ezeket. Aki csak jó történeteket szeretne olvasni, amelyek egyben valóságok is, vagy akár csak nosztalgiázni szeretne egy mára már eltűnt világ kapcsán, ami minden csendes derűjével, napos és árnyékos oldalával egyetemben múltunk részét képezte, megtalálhatja ezeket a kötetben. A kor hangulatának visszaadását segíti az a nagy mennyiségű és gondosan összeválogatott képanyag, ami az írott szöveget illusztrálja, és aminek forrása minden esetben szakszerűen fel van tüntetve.

Szerkezetét tekintve a kötet sok kis fejezetből áll, amelyek témája egy-egy személyiség és a hozzá kapcsolódó értékteremtő tevékenység, ezeket a néhány oldalas fejezeteket pedig tematikus egységekbe csoportosította a szerző. A legelső rész kolozsvári márkákról és ezek létrehozóiról szól: Rajka Péter, a Triska család és faipari vállalkozásuk, a várost a cipőgyártás fellegrárává tevő Renner család, a sörgyáros Czell család, a város élelmiszer-feldolgozó nagyiparának alapjait megvető Vlad család és az Iris porcelángyár az ebbe foglalt írások tárgyai. A következő egység is több vállalkozó és vállalkozás történetét foglalja magába, majd ezt követik a tematikusan specializáltabb részek. A következő alegység az építke-

zési vállalkozókról szól, megemlíthetjük mindhármukat: Reményik Károly, Sebestyén Dávid és Leo Bohățel. Külön terjedelmes alegység foglalja magába a város jónéhány szimbolikus jelentőséggel bíró vendéglátó- és szállodaipari létesítményének és a hozzájuk kapcsolódó vállalkozók történetét. Külön alegység szól az áruforgalmazókról, kis- és nagykereskedőről, ideértve az első autószalonnok megjelenését, valamint a város szimbolikus áruházának, a Sorának létrejöttét, amit egy prágai székhelyű cseh vállalat alapított meg. Külön alegység szól a bankélet kezdeteiről és az ehhez kapcsolódó egyéniségekről, románokról és magyarokról egyaránt. Hasznos és tartalmas egység az orvosi és gyógyszerészeti vállalkozásokról szóló rész is, itt a teljesség igénye nélkül ki kell emelnem a Hintz-házról, a szanatóriumalapító Mátyás Mátyásról és a Lengyel Miklósról szóló fejezete-

ket. És a legterjedelmesebb, legtöbb esettanulmányt magába foglaló a kulturális kezdeményezésekről szóló. Nyomdákrol, könyvesboltokról, fényképészetekről és a filmiparról szóló kis fejezetek találhatók ebben. Külön fejezet szól Janovics Jenő gazdag életútjáról, de más, a nagyközönség által kevésbé ismert kezdeményezésekről is.

Ilyen esetekben a hozzáértő olvasó elfogult lehet, és hosszasan tudná sorolni, hogy mi mindenről eshetett volna még szó a kötetben. Ugyanakkor szem előtt kell tartanunk, hogy minden kutatásnak és a gyümölcsét jelentő tanulmánynak, könyvnek megvannak a maga tematikai, terjedelmi és időbeli

korlátjai. Ennek tükrében érdemes azt nézni, hogy mit tartalmaz a szóban forgó munka, és nem azt, hogy mi hiányzik. Ez utóbbi információkat a jövőben megjelenő, hasonló tematikájú kötetek kell magukba foglalják. Ezen túl viszont érdemes megjegyezni azt is, hogy az ilyen könyvek nagyobb figyelmet is kaphatnának, és nem csak kimondottan a lokálpatrióták körében. Mert a nem oly távoli múlt mikrohistóriái közös kincsünk, és városaink, de falvaink is telve vannak ilyen történetekkel. Nem érdemes átengedni őket a feledésnek.

Lakatos Artur

Disznópásztor

Fülöp László

Egy fejedelmi titkos küldetés leveleinek töredéke

Az öt levél, amely a gyulafehérvári Batthyány-könyvtárban maradt fenn, mind 1634-ben íródott. Ezeket egy magát meg nem nevező, csupán B.-vel jelölt kutató közölte 1890-ben. Hogy valóban töredékről van szó, ezt két dolog is bizonyítja. Az első levél utalást tesz a címzett korábbi tevékenységére, az utolsó pedig a leendő követség második hónapjában megszakad, nem folytatódik. Ezért a sok érdekességet tartalmazó írások lényege számunkra rejtély marad. De ki is írta ezeket a leveleket és kinek szoltak? – ezt a témát szeretnénk ismertetésünkben bemutatni.

Írójuk I. Rákóczi György erdélyi fejedelem (1630–1648.). Pontosabban az öt levélből négyet tulajdoníthatunk a saját keze írásának. Ugyanis a harmadikat, egy nyomtatásban is három és fél oldalas írást, biztosan nem ő írta és fogalmazta meg. Erre ideje sem lett volna, de más elemek is arról vallanak, hogy megfogalmazójuk más egyén volt. Teljesen eltér a stílusa, a szóhasználat, a bonyolult mondatfűzése, a sok körülírás, amely nem jellemző a másik négyre. Csupán kézjegyével láthatta el azt, miután megismerte annak a tartalmát. A fejedelem levelei tiszteletet

adók, tömörek, kimondottan csak a leglényegesebb elemekre térnek ki. (A nagy titoktartásra hivatkozva csupán feltételezzük, hogy csak egy bizalmas embere, mégpedig a kancellár készítette helyette.)

Az öt küldemény címzettje ugyanaz a személy, chernelházi Chernel György, ősi, valamikor csak a Nyugat-Dunántúlon élt nemesi család sarja. (Később birtokmegosztással, örökösödéssel, házasságok révén elkerültek az ország más megyéibe, így például az Északkelet-Magyarországra is.¹) Életéről nem sok konkrét adatot jegyzett föl sem a családtörténetük, sem az általános genealógia. Szülei I. Pál és Mikola Anna voltak. Születési helyét, idejét nem ismerjük, egy számunkra bizonytalan forrás szerint 1649-ben hunyt el Sárospatakon. Felesége Dersy Zsófia (szülei: Dersy Gáspár és Rhédey Anna), akitől négy, felnőtt kort megért fia született (Bálint, György, Pál és István, róluk nem történik említés).

A Chernel-féle családleírásban egyetlen egy fontos mondat vonatkozik

¹ Nagy Iván: Magyarország családi címereikkel és nemzedékrendi táblákkal. III. Pest. 1858. p. 23–28.

ezen írásra: „II. György követségben is járt az erdélyi fejedelemből Eszterházy Miklós nádor által küldetve.”² Fontos kiemelnünk, hogy ez nemcsak egyszeri alkalom lehetett, hanem többször megismétlődhetett. Így ismerhette meg közelebbről és alaposan a fejedelem ezt a nem mindennapi tulajdonságokkal rendelkező főurat, akiben aztán teljes egészében megbízott. Chernel tanult ember volt, bizonyára valamelyik nyugati egyetemen szerezte meg a jogi és a nyelvi ismereteit. Kiválóan kellett beszélnie latin nyelven („deákul is meg tudja azt mondani” – olvashatjuk a levélben), a németet nem érdemes említeni, hisz családjukban a nyugati határvidéken ez megszokott volt, az volt az anyanyelvük. Jó tárgyaló, társalkodó, fellépésű, nagyon tájékozott lehetett az akkori politikai helyzetben – talán még a külseje, termete, ruházata is megnyerő lehetett a vendéglátójának. Lehet, hogy egyben megnyerő modorrú, délceg, jó kiállítású katonaeMBER volt – ez mind csak feltételezés.

A fejedelem nagyon körültekintően, mindenre odafigyelve fogalmazta meg az első, a követi feladatokra felkérő levelét. Érdemes részletesen ismertetnünk azt, illetve az első mondatot szóról szóra idézni: „Megfordulnánk elménkben ím csak nem régén is kdnék Poson felé menné fáradsága lőn, mind az mostani takarodó üdőnek majd elközelgetését, s mind kiváltképpen az kd életemes állapottyát... hanem házánál hadgyuk lenni.” Tehát korábbi ismeretei (levelei?) alapján tud a pozsonyi hosszú útról, hogy júniusban a gazda első kötelessége a termés betakarításának irányítása és ellenőrzése.

Azt viszont, hogy a 17. század elején az „életemes” kor mit jelentett, nem tudjuk meg. Ezután indokolja, hogy miért is van szükség minderre. „Mind életünkben, megmaradásunkban, országunkban, fejedelmi állapotunkban, gyermekeink és feleségünk megmaradásában is jár ez a fontos megbízatás” (...) „amely igen-igen secretum” (titok). Bízik Chernel hűségében, tökéletességében, ezért döntött úgy, hogy a lengyel királyhoz (a Vasa dinasztiaiból származó IV. Ulászló, 1632–1648) küldi, aki július 19-től birodalmi gyűlést hirdetett Varsóban. Egy bizalmas kísérrője lesz az úton, Dániel deák, aki szintén tud mindenről. Valószínűleg neki kettős feladat jutott. Részben írásban rögzíteni majd a birodalmi gyűlésen és a szűkebb körű tárgyalásokon elhangzottakat, és talán tolmács szerepet is betölthetett – bár erre nincs célzás.

Nézzük, miről gondoskodott a fejedelem erre az időre: részben az itthoni teendőkről, részben magáról az útról. A felesége kéréssel fordulhat segítségért a fejedelemhez. A kenyérgabona és egyéb vetemények betakarítását a „praefectus” (intéző?) irányítja, sőt később odaküldi György Bálint nevű fiát is segédkezni. Hat szekeres lovat rendelték mellé Várad városából, szolgákat pedig maga választhat az útra Patakról. Útiköltségként 500 magyar forintot kapott. A fejedelem azt javasolja, hogy Munkács felé menjenek, oda viszi utána majd Pécsi László a következő levelet. Aki a tartalmáról viszont semmit sem tud, ám megbízható küldönc. Munkácson majd jó erős parasztlovakat kap a „konha-kocsia eleiben.”

A levél azzal fejeződik be, hogy Chernel nagyot szolgálhat hazánknak,

² Nagy I.: i. m. p. 26.

és „mi sem leszünk fáradságáról feledékenyek” – írja a fejedelem.

Most megszakitjuk írásunkat nagyon praktikus, mára már talán nem is ismert mindennapi, köznapi tárgyakról szóló gondolatokkal.

Az első a konyhakocsi, amelyről nagyon ritkán esett szó a korabeli leírásokban, pedig hosszabb utazások esetén nélkülözhetetlen kellék volt. Ez egy nagyobb, speciálisan felépített, különleges szekeret jelentett. Rajta szállították a különböző konyhai felszereléseket, egy tűzhelyfélé, gondosan őrizve a legkényesebb és legdrágább fűszereket. Eső, hó, hideg ellen a teteje le volt fedve, sőt az oldalán is leeresztették a vastagon szőtt ruhaanyagot. Ezen főztek, rossz időben étkeztek is, valóban a konyha szerepét töltötte be. És a cselédség tagjai közül néhányan itt aludtak, hogy éjszakára a tűz ne aludjék ki, mert másnap kora hajnalban, vagy tán már éjszaka kezdődött a konyhai munka előlről.

A másik itt nem érintett téma a kenyér. Ebben a században (mivel másfajta köret nem volt) mindenhez kenyeret, kukoricalepényt, puliszkát stb. ettek. Utazás alatt nem volt lehetőségük kemencében sütni, ezért valamilyen felforrósított fémlapon, jó időben a szabadban kőlapon sütötték azt. Ez már akkor is kovászolt kenyér volt, csak lepényformára készült. A kor lányai-asszonyai nagy mesterei voltak ennek a fajta kenyérkészítésnek.

Arról sem esik szó, hogy miképp szállították e hosszú utakra a tartós élelmiszereket. Például a lesózott, felfüstölt húsféléket, amiből rengeteget ettek, és mindehhez az előbb említett kenyérfélére volt szükség. Az, hogy

útközben elejtettek véletlenül egy-egy vadat, az nagy szerencse lehetett, hisz nem volt idejük vadászni.

Szintén kimaradt a harmadik legfontosabb, naponta használt „élelmiszerük”, a bor. Ugyanis a sok hús emésztéséhez erre szükségük volt. De még annál is fontosabb szempont volt, hogy a folyóvizet nem itták meg, félve a járványoktól és a fertőzéstől. Még a nők is legfeljebb hígítva, de bort ittak. A vizet csak tisztálkodásra, mosásra, felforralva pedig főzésre használták.

A következő rövid levelek jóval kevesebb új információt tartalmaznak, keltezésük is nagyon közeli, június 22-e és július 4-e közöttiek, ezért csak a legfontosabb és valóban új momentumokat emeljük ki. Mint kiderül, a fejedelem 16 pontban állította össze az általunk nem ismert kéréseit. Óvatosan kéri, hogy a tárgyalás az országunk szabadságának és sérelmére nem legyen. Továbbá ennek minden mozzanatáról éjjel-nappal értesítse a fejedelmi udvart. Sürgeti is Chernelt az indulásra, és kéri, hogy jól válogassa meg a kíséretét. Néhány nevet ki is zár a kíváncsiskodó, önjelölt társak közül. (Klobusiczky N., Csáki István, Kékedy Zsigmond és szolgálja. De legfőképp egy személytől óvja őt, ez Usz István. Aki előbb Sáros vármegyei alispán, majd szepesi kamarai tanácsos, végül Sáros vár kapitánya volt. A célzások alapján kiderül, hogy mind ő, mind pedig a családja „kettős” életet élt, tehát nem volt megbízható ember.)

A negyedik levélben egy, a mai olvasó számára is érdekes magánjellegű kérés és leírás olvasható: „értvén kdnek ruhából való fogyatkozását” küldenek neki 6 sing (kb. 60-62 cm) „skarlatot, 20 sing sima atlacot”. 13-ból csináltas-

son magának dolmányt; 3-mal pedig béleltesse ki a mentéjét. Mindkettő divatos magyar férfi ruhaviselet volt akkor. A dolmány térdig vagy combközépig érő testhezálló, felálló gallérú ruhadarab volt, általában skarlátból, azaz vörösre festett posztóból varrták. A mente pedig rövid, sokszor szőrmeével díszített kabát, amelyet a bal vállukon lógatva (panyókára vetve) viseltek. Anyaga általában selyemből készült, fényes és drága szövet volt. A két ruhadarab egyéb kellékeiről, kiegészítőiről nem esik szó, pedig az azon lévő gombok, zsinórok, esetleg díszes (ezüst?) lánc nem kis összegbe kerülhetett. Feltehetően ezt a követ maga fizette a gombkötőnek vagy magának a szabónak, aki megrendelte ezeket, az útra kapott pénzéből.

Úgy látszik, hogy a fejedelem nagyon komolyan kezelte a kérdést, hogy a lengyel király előtt a követe ne egyszerű úti ruhában vagy fegyveresen jelenjen meg. Hanem méltón képviselje magyaros ruhadarajaival a küldő személyt, Erdélyt, és tisztelje meg királyi vendéglátóját.³

Chernel György a fejedelem által küldött, akkor még felhengerelt leveleket mind egymásba kötözve őrizte – az nem derül ki, hogy milyen titkos helyen, feltehetően valami vastag ládában.

Végül szólnunk kell a harmadik, már fentebb említett levélről is, amely más kéz írása és megfogalmazása. Jelen szerző csupán néhány következtetést próbál e hosszú mondatszövevények-

ből megfejteni: talán az a lényege, hogy a fejedelem attól tart, II. Ferdinánd német–római császár és magyar király meg akarja támadni Lengyelországot. Ezáltal Erdély északi, a lengyel határral közös megyéi is veszélybe kerülhetnek. És „ezzel jövődre ő magok romlására fognak kaput nyitni az mi veszedelmünkkel”. Korábban célzás van a déli, török terjeszkedésre is, de a levélíró elkanyarodik még Moldvába is. Mindenesetre semmiféle akkori és utólagos történelmi tény, mozzanat nem maradt fenn (jelen ismereteink szerint), amely erre a leendő, várható eseményre utalna.

És itt vége szakad e titkos küldetés pár levelének. Csupán néhány dolgot gyűjtöttünk össze, amelyre a szerző, az olvasó is bizonyára kíváncsi lett volna.

Mi lehetett ennek a nagyon titkos küldetésnek az oka és a célja? Sikerült-e Varsóban találkozni a lengyel királlyal, és rendezni a pontokba szedett kívánságokat? Milyen eredménnyel és mikor tért haza a küldöttség?

Mivel mi, erdélyi magyarok mentünk kéréssel, illető pazar ajándékot, ajándékokat vinni mind a királynak és családtagjainak, mind pedig a közvetlenül őt kiszolgáló uraknak, talán még az ajtónállónak is (lásd a török követségeink!).

De írjunk prózaibb dolgokról is. Hol, min aludt a hosszú úton Chernel György, hisz nem éjszakázhatott örök-ké lóháton? Hogyan és hol tudta őrizni a titkos leveleket? Kik és hányan felügyelték a követ személyét és a nem említett ajándékokat? Hol tudott egy ilyen népes küldöttség letáborozni hosszabb időre Varsó környékét, ahonnan viszonylag hamar be lehetett érni

³ Még egy apró figyelmesség a fejedelem részéről: kéri, ha Chernelnek lesz rá alkalma, említse a királynak: Dobó Ferenc kapja vissza a háttérhez közeli házát Dobsinán, amelyről hiteles levele van és az ő tulajdona.

a követnek a tárgyalások helyszínére? Név szerint kik lehettek a bizalmasai a tárgyalásairól a deákon kívül, akik gyorsan vitték a híreket, leveleket Erdélybe? Milyen elismerést és jutal-

mat kapott megérkezése után a fejedelemtől (rang, birtokok)?

Az olvasóra bízunk a további kérdéseket, vagy egy olyan történészre, aki a titkot meg tudja fejteni.

Fekvő női akt

Mezey András

A nagyváradai Mezei család krónikája 1806 és 1918 között

Első Mezei Mihály és felesége, Török Klára, valamint gyermekeik

1806. június 16-án szépapám, Mezei Mihály átvette a Debreceni Református Kollégium által kiadott színjeles – clasis prima – érettségi bizonyítványt. Szíve telve volt a 18 éves fiatalember felhőtlen vidámságával és optimizmusával, és nagyratörő tervekkel. Osztálytársától és legjobb barátjától, a nagyváradai Beöthy Jancsától megtudta, hogy meghalt a váradai Fekete Sas fogadó bérlője, Auspitz Ervin, és így a tulajdonos új bérlőt keres.

Pár hete halt meg hősünk édesapja, az idősebb Mezei Mihály korcsmáros, és 500 rénus ezüstöt örökölt utána. Az örökséggel apja nyomdokain akart haladni, vendéglőt, kocsmát vagy kávéházat akart nyitni. A hír kapóra jött, elhatározta, amint lehet, elutazik Váradra, és megérdeklődi, hogy mi a helyzet.

Vidáman sétált Jancsival a kollégium szigorú és puritán épületétől a nagytemplom hatalmas tömbje mellett a széles Piac utcára, és beültek a Bika fogadóba egy kakaspörköltre. Érmelléki piros bakatort ittak hozzá. Nem volt kedvük az egyhangú, sivár „kollégyo-

mi” koszthoz, a jó bizonyítvány örömeire kirúgtak a hámból.

Bokaig érő fekete, kapcsos dolmányt viseltek övvel, melyet fekete posztószűr – tóga – fedett magyaros gombdíszítéssel. Mindehhez háromszögletű német sapka, a „csókaorrú” és hosszú szárú bőrcsizma társult.

Ebéd után rágyújtottak hosszúszerű pipáikra.

Egymás után szállingóztak be az újabb és újabb tógás kollégiumi diákok, és a hosszú gyalult fa asztalok körül az egyre vidámabb társaság borozott, pipázott és jókedvűen énekelt.

Miska késő este ért haza, és elmesélte édesanyjának a váradai híreket és tervét a kocsmabérlésre. Anyja nagyon meglepődött, meg volt győződve róla, hogy fia további jogi tanulmányokat fog folytatni a kollégium akadémiai tagozatán és jurátusként fogja keresni a kenyerét. El is sírta magát, hogy legidősebb gyermeke elhagyja a családot. Miska vigasztalta az anyját, Várad nem a világ vége, itt van közel, majd sűrűn hazajár.

A következő napok az ügyek elrendezésével teltek, majd Beöthy Jancsival együtt felültek egy postai gyorskocsira – delizsánszra – és irány Várad! Nem

volt kedvük az olcsóbb, de sokkal lassabb és kényelmetlenebb szekérrel utazni, reményekkel tele siettek Szent László városába.

Miska még sosem járt Váradon, tártott szájjal nézte a falusias Debrecenhez képest szinte nagyvárosias települést. Először is a poros Debrecen után itt a Sebes-Körös szeli ketté a várost, és a település határában kezdődnek a váradi dombok, a Bihar hegység előőrsei. Ez már nem az Alföld, ez a Partium, Magyarország Erdélyhez kapcsolt része, ide is tartozik egy kicsit, meg oda is. Tulajdonképpen Erdély kapuja.

Várad Szent László városa, az ő ideje óta az ország tíz ősi püspöksége egyike a székhelye, ide temették őt magát és Luxemburgi Zsigmondot, a két lovagkirályt. Itt látható a sok csatát és török ostromot megért olaszbástya vár, benne a helyőrségi templommal.

Debrecen szinte teljesen református, Nagyváradon viszont öt vallást gyakorolnak a hívek: római katolikust, reformátust, görögkatolikust, ortodoxot és Mózes hitét. Itt keletkezett 13. századi becses nyelvemlékünk, a Váradi regestrum és Rogerius Siralmas éneke a tatárdúlásról, a város pusztulásáról. 1390-ben a királyi pár, Zsigmond és Mária jelenlétében állították fel Szent László király aranyozott lovasszobrát a székesegyház elé, amelyet a Kolozsvári testvérek készítettek. Itt volt püspök Vitéz János (ő maga sosem használta a később ráaggatott Vitéz jelzőt), innen kapott kanonoki jövedelmet unokaöccse, Janus Pannonius, itt volt várkapitány és bihari főispán Rhédey Ferenc és itt született Károlyi Katától a fia, ifjabb Ferenc, aki erdélyi fejedelem

lett 1657-ben, igaz, csak két hónapra. Korábban, 1474-ben Ali szendrői bég serege fosztotta ki a várost, de a várat bevenni nem tudta. 1514-ben Dózsa parasztserege hiába ostromolta. 1660-ban foglalta el a török, és harminckét év múlva, 1692-ben szabadult fel az oszmán járom alól. A 18. században a romjaiból épült újjá Nagyvárad, de akkor még nem is hívták így. A későbbi Nagyvárad négy városból áll: Újváros, Váralja, Olaszi és Velence. Ez utóbbi kettőt a középkorban vallon telepések – hospesek – lakták. Csodás a barokk katolikus székesegyház, és mellette a püspöki palota, a közelben a Kanonoksr. A Kispiacon áll a Szent László plébániatemplom, az ortodox „holdas” templom, a görögkatolikus székesegyház, távolabb a Rhédeypalota.

Miska hamar megegyezett a Fekete Sas tulajdonosával, Sztupa Mihállyal, lefizette a kauciót és egyhavi bérleti díjat.

Nekilátott a fogadó felújításának. Még a következő évben emeletet húzott az addig földszintes épületre, és renoválta, kifestette azt. A fogadó épületében volt az újvárosi városháza is. Ő a szálló mellett éttermet, sörházat és kávéházat hozott létre. Elfogyott minden pénze, kölcsön kellett kérjen az anyjától és a testvéreitől, de aztán egyre jobban ment az üzlet, hamar tudott törleszteni, sőt vett egy telket a fogadóval szemben, a Körös partján, a Sas utca 3. szám alatt, közvetlenül a Kispiac sarkán, a Körös-híd mellett, és arra épített egy földszintes házat. Odaköltözött, addig a fogadó egyik szobájában húzta meg magát.

Volt a szállóban egy nagyterem is, abban a szezonban sok bált tartottak, és alkalmanként színdarabokat adtak elő vándortársulatok.

Egyre jobban ismert és elismert tagja lett Várad közönségének fiatal kora ellenére.

Meghívást kapott egy lakodalomra a közeli Poklostelek községbe. Ott megtetszett neki egy fiatal lány, Török Klára. Megismerkedtek, táncoltak is. Ezután többször kikocsizott a városból a faluba, állandó vendég lett a Török háznál. A református Török család nem volt nemesi család, de jómódúak voltak, szép nagy birtokuk és házuk is volt.

1808 februárjában tartották az esküvőt a váradolaszi református templomban. A lakodalomra a Fekete Sas báltermében került sor a Mezei, valamint a Török család és sok-sok meghívott részvételével.

Az ifjú pár a Körös-parti Mezei házban rendezkedett be. Volt egy kút a ház udvarán, nagymosást is lehetett rendezni. A ház hátsó részén volt egy kis kapu, azon keresztül le lehetett sétálni a folyópartra, és gyönyörködni a sebes sodrású Körösben, mely hozta Erdély üzenetét, és vitte tovább az Alföldre, egyenesen a Tiszának. Évek múlva itt horgásztak a Mezei fiúk.

Miska rengeteget dolgozott a fogadó, az étterem, a söröző és a kávéház körül. Bort, sört, kávé, húst, kenyeret, zöldséget kellett beszereznie, ágyneműt mosatni, vasaltatni, a szakácsokat, pincéereket, szobalányokat irányítani. Esténként, zárás után, a barátai val ferblizett a sörözőben, megittak néhány pohár sört is. A fiatalasszony vezette a háztartást, főzött, mosott, takarított, bevásárolt a cselédek segítségével.

És egy év múlva megérkezett az első kis jövevény, Mária, őt követte Margit, majd jött Ágnes. És jöttek még sorban egymás után, de majdnem annyian el is mentek, ahányan jöttek. Aratott a tuberkulózis. Sokszor borult gyászlepel a Mezei-házra. Sok kicsi emberkét kellett kikísérni a temetőbe.

De közben az üzlet jól ment. Miska egyre vagyonosabb lett. Vásárolt a város határában, a dombokon egy nagy területnyi szőlőt.

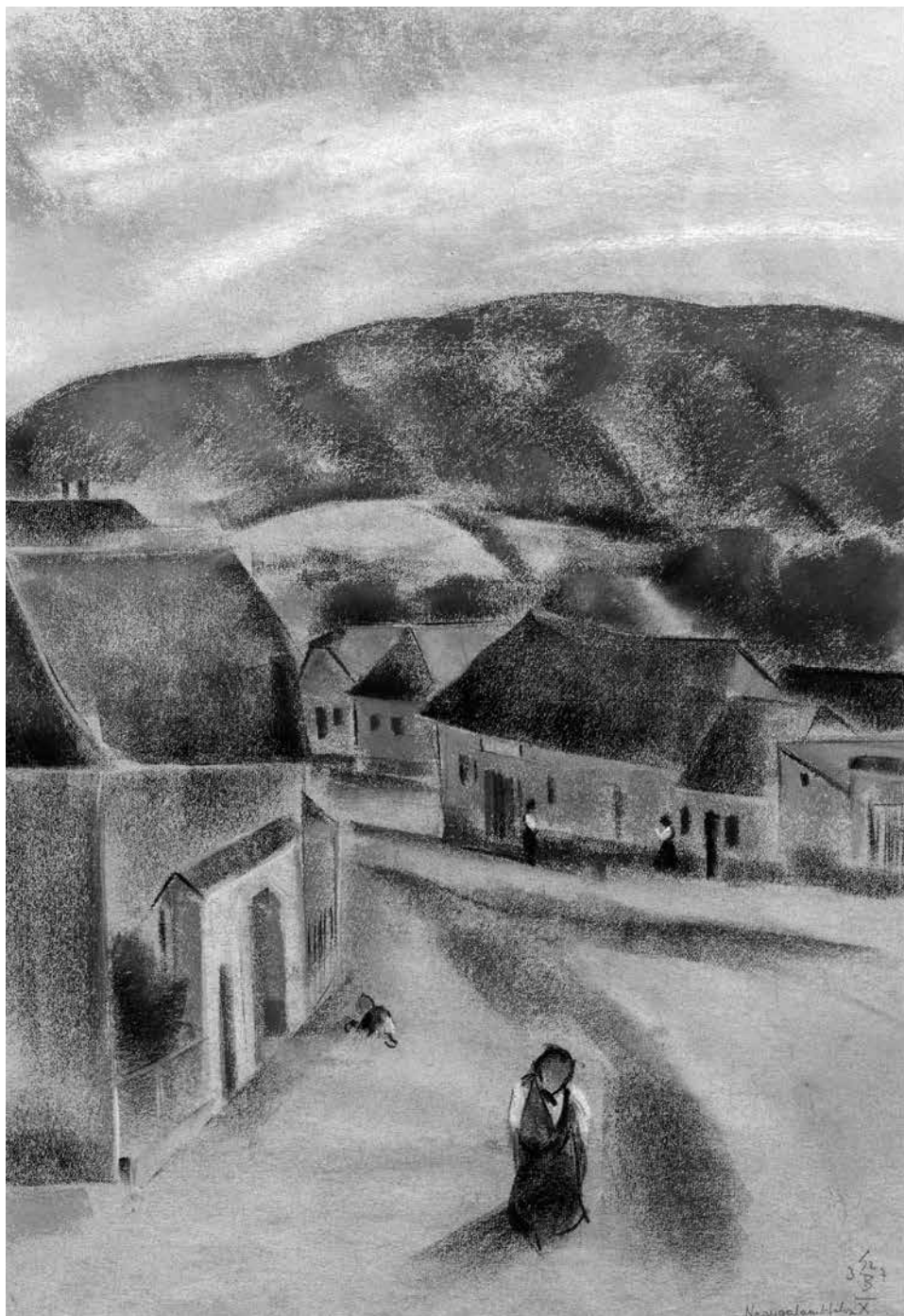
És jöttek a fiúk is: 1819-ben a legifjabb Miska – apját ettől kezdve már idősebb Mihálynak hívták –, 1820-ban Lajos és végül 1835-ben az utolsó gyermek, Károly.

Tizenhat gyermekből csak hat érte meg a felnőttkort.

1829-ben nagy tragédia érte a családot, a kispiai tűzvészben leégett a fogadó. Minden félretett pénzét, vagyonát fölemésztette az újjáépítés, de annál gyönyörűbb pompájában nyílt meg újra a város immár első számú vendéglátóhelye.

Közben felnőttek a gyerekek. Véget ért az örökös gyerekszívaj a Mezei-ház udvarán és a Körös zombékos partján. A fiúk elindultak az élet sokszor rögzös útján terveiket megvalósítani, a lányokat pedig férjhez adták a szülők. Az egyébként polgári származású Mezei család megbecsültségét mi sem mutatja jobban, minthogy valamennyi gyermeknek nemesi származású párja akadt.

I. Mezei Mihályról csak egy pár sor írás maradt fent, valamint róla és feleségéről egy-egy olajfestmény és fénykép. Nagyváradon halt meg 1863. november 28-án szívszélhűtésben. Ő

Nagygalambfalva, 1937

még pontos i-vel írta a nevét, gyermekei már a nemesi ipszilonnal.

Felesége, mint sok lány akkoriban, nem járt iskolába, írástudatlan volt, csak egy keresztet írt alá a neve helyett egy szerződésre. 1882. november 21-én halt meg Nagyváradon, 94 évesen, végelgyengülésben. Mind a 16 gyermekét eltemette még életében.

I. Mezei Mihály gyermekei

Mária csokalyi Fényes Ignázt föld-birtokoshoz ment férjhez, kitől három gyermeke született: Ágnes, Béla és Jenő, ez utóbbi huszár alezredes lett. Fényes Ignáznak rokona volt Fényes Elek, a híres statisztikus.

Margit férje ippi és érkeserűi Fráter László ügyvéd volt. Ebből a családból származott Madách Imre felesége, Fráter Erzsébet. Az ippi, érkeserűi és bélmezei Fráter család törzsökös ősi magyar család, mely a honfoglalás kori 108 nemzetség egyikéből, a Dobra nemzetségből származik.

Ágnes posztupici Kosztka János érmihályfalvi gyógyszerészhez ment feleségül. Ezen Kosztka család tagja volt Csontváry Kosztka Tivadar festőművész.

I. Mezey Mihály fia, Mezey Lajos festőművész, fotográfus 1820-ban született Váradon. Vándorfestőként indult a pályája, majd szülővárosában telepedett le, és ott élt és dolgozott 1880-ben bekövetkezett haláláig. Festett portrékat, szentképeket, oltárképeket, tájképeket, csendéleteket, életképeket. Ő volt Szinyei Merse Pál első mestere.

1864-ben fényképészeti műtermet nyitott, így ő az első magyar fotográfusok egyike.

Műveit köz- és magángyűjteményekben őrzik.

Mezei Károly – „halál Velencében”

Ő volt a legkisebb gyermek, a család Benjáminja. 1835-ben született. Mindenki szerette, imádta, apja, anyja, nővérei bátyjai. A széltől is óvták. Rá is fért. Vézna, beteges gyermek volt. Testvérei jóval idősebbek voltak nála, egyedül játszott az udvaron, a kerekeskút mellett ólomkatonáival, és ott hintázott falován csákójával és farkdjával, vagy a Körösben pecázott, és gyakran egy szakajtó csíkot fogott a sekély vízben.

Betegségei és gyengesége miatt nem járt iskolába, házitánítót fogadtak mellé. Tanulmányai befejezése után orvostanhallgató, majd kereskedőgyakornok lett.

1856-ban tüdőbaját gyógyíttatni előbb Bécsbe, majd Velencébe utazott. Bécsből írja Lajos bátyjának: „Köszönöm a 2 pengőt, ha egészséges lettem volna, a Lajosokért nagyot ittam volna, de így nem tettem azt, hanem vettem rajta egy képet, még pedig amit te festél Miskának is, Gauermann-tól, a *Két sas a szarvasnál*, egész csinos litograph. Az Esterházy képtár zárva van, s marad vagy hat hónapig. A Kunstverein is zárva volt, a múlt napokban egyikbe sem mehettem.”

1857. március 8-án Velencéből kéri Lajos bátyját: „Ha rábírhatsz Édesatyámat, kérlek, nagyon szépen, küldjél pénzt, hogy Maylandba mehessek. Szamossy Elek, a festő ápril. 15.-én megyen okvetlenül, s ő is nagyon szeretné, ha együtt me-

hetnénk. Kiszállnánk Veronában, s megnéznénk a nagyszerű arénát, s a Garda tót, azután Maylandból felmenénk Comóba, a Comó tót, s a Lago Maggiorét megtekinteni. Két hétig maradnék Maylandba. A fiatal Telepy Károly piktorral is megösmérektem, de Szamosy jobb és gondolkozóbb festő. Ha ágyban nem, úgy mindig nála vagyok, s ha jobban leszek, magam is fogok szorgalmasan rajzolni, s ő oktatni fog. Ő senki társaságát nem keresi, egy ösmérését sem látogatja meg. Egész nap szorgalommal dolgozik, kívülem senkivel sem társalog, csak akkor megy ki járkálni, ha én is kimehetek, s ha nappal nem megyek hozzá, estve bizonyosan meglátogat. Jóságaitok eladásához szerencsét és rövid időt kívánok.”

Sajnos tervezett kirándulásából, mint bátyja, Lajos korabeli feljegyzéséből megtudjuk, semmi sem lett: „1857.-ben május 16.-ra várta Nagyvárad Ferenc Józsefet és nejét, s engem kért s küldött el Bécsbe, saját tervem s eszméim szerint, ő felségüknek átadandó ajándékot teljhatalommal felruházva készíteni, s éppen Bécsbe érkeztemkor táviratilag megtudtam, hogy 22 éves Károly öcsém Velenczében haldoklik, s odasiettem.”

Már csak eltemettetni tudta öccsét, s hazahozni azt az olajfestésű önarcképét, mely a tragikus sorsú fiatalember velencei festészeti tanulmányainak egyetlen fennmaradt emléke.

Felesége nem volt, gyermeke nem született.

Lajos bátyja egy kis elefántcsont lapon örökítette meg akvarellal fiatalkori arcképét, melyről egy sovány, szőke, kék szemű, álmodozó, loknis hajú, szomorkás ifjú tekint vissza ránk.

II. Mezey Mihály, az ügyvéd és tűzoltóparancsnok

1819. március 1-jén született Nagyváradon. Gyerekkorában sokat játszott pajtásaival a Kispiacon. Felmásztak az olasz szőlődombokra, a Hidegser és a Kálvária utcákon, a Páris-patak mentén. Leültek a Kálvária-hegyre és nézték a lábuk alatt elterülő várost: ott kanyargott a Körös, jobbra-balra kis girbegurba utcák, a Kispiacon a templomokkal és a Fekete Sassal, a Vár, a Rhédey-kert, a székesegyház és a püspöki palota. Bebarangolták Váradhegyfokot, vagyis Váradelőhegyet, másképp a Szent István-hegyet, ahol egykor a premontreiek monostora állt. Sokat játszottak málló falai között. Kora ősszel elkirándultak az Istenhegy és az Aranyhegy szőlőskertjeihez megdézsmálni az arany fürtöket. Szerettek a vár kiugró olasz bástyái alatt katonásdit játszani. Gyönyörködtek a melegvízű Pecepatak lótuszaiban, vagyis a nílusi tündérrózsákban. Sokszor fogtak ott csíkokat, békákat és gyűjtöttek kagylókat. A Sebes-Körösben nagyobb halakat is fogtak, amiket a kis Mihály mamája, Klári néni megsütött. Élvezettel ropogtatták a sült keszegeket. Kijártak Félixfürdőre és Püspökfürdőre is lubickolni a meleg vízben. A Rhédey-kert hatalmas fái között nagyszerűen lehetett fogócskázni és bújócskázni. Kíváncsian nézték a kaftános, prémkucsmás, ciceszes, imatekercses, pajeszos, kipás öreg zsidókat, ahogy péntek esténként igyekeztek a zsinagógába. A kis Miskának volt egy zsidó fiú barátja, már többször járt náluk, megkínálták sólettel, maceszgombóclevelessel, gefilte físsal és zsidó tojással.

Középiskolai tanulmányait 1837-ben fejezte be a nagyváradai premontrei gimnáziumban. Itt már egész jól megtanult latinul és görögül.

Ezt követően édesapja nyomdokait követve jogi tanulmányokat folytatott a Debreceni Református Kollégiumban 1840. januárjáig. Nem a kollégiumban lakott, hanem nagyanyja házában, ott is kosztolt. Szeretett kirándulni a barátaival a Nagyerdőbe. Sokszor szavalták, idézték Csokonai verseit. Szerette Debrecent a széles Piac utcával, a „csonkatemplommal”, a kofákkal, a pulykakasokkal, a debreceni sült páros kolbászkával, a komolyan pipázó cívisekkel, de egy kicsit zavarta az a szigorúság, komorság, mely belengte a várost. De ennek dacára jól érezte magát, mert tudta, hogy ez ősei városa, itt élnek a rokonai, és az ő helvét hitvallásának az ősi fundamentális székhelye.

Diplomája megszerzése után több ügyvédnél is bojtári joggyakorlatot folytatott, majd a Pesti Ítéletábla előtt 1841. szeptember 17-én sikeres ügyvédi vizsgát és esküt tett.

Munkába állása előtt ausztriai és nyugat-európai körutazásra indult. Váradról szekérrel utazott Pestre, onnan gőzhajóval Bécsbe. A Pest, Pilis és Solt vármegyéék által kiállított útlevelében az állt, hogy külföldi utazásának az a célja, hogy magának tapasztalást szerezzen. Útlevelét Szentkirályi Móríc vármegyei alispán írta alá, aki később Pest főpolgármestere lett.

Utazásáról hosszú levélben számolt be szüleinek. Számára ez az út jelentette a nagyvilágot. Már a reformkori Pest és Buda is lenyűgözte a még kissé provinciális Nagyvárad és Debrecen után, de Bécs, a császárváros, a Habsburg

Birodalom fővárosa egyenesen elkápráztatta pompájával és eleganciájával. Igazi világváros. Járt a múzeumokat, csodálta a Stephansdomot, melyről tudta, hogy fertőrákosi mészkőből építették. Színházban is volt és kávéházakba is beült. Olvasta a bécsi lapokat, a Kollégiumban egész jól megtanult németül. Elzarándokolt a „legnagyobb magyar”, gróf Széchenyi István szülőházához is. A schönbrunni kastélyt csak kívülről tudta megnézni, nagyot sétált a parkjában. Többször gondolt arra, hogy „nyögte Mátvás bús hadát Bécsnek büszke vára!”

Hazatérte után Nagyváradon ügyvédként praktizált. Sok ügyfele volt, nagy klientúrája, apja összes kuncsaftja hozzá fordult jogi segítségért. Adásvételi szerződéseket írt, polgári peres képviselőket látott el, de büntetőperekben is védte a vádlottakat. Várad megbecsült polgára lett, tovább öregbítette a Mezei család jóhírét.

1843-ban elvette a római katolikus Sughó Vilhelminát, aki 1819-ben született Pesten. Édesapja kazsui Sughó László nagyváradai katonatiszt volt, aki Zemplén megyei nemesi családból származott, édesanyja pedig az osztrák Rebstein Katalin, ő alsó-ausztriai katolikus katonatiszti család sarja volt. Hét gyermekük született.

1848-ban a Nagyváradai Forradalmi Törvényszék jegyzője lett, valamint a bihari 1. sz. Nemzetőri Század századosa. 1848. december 6-án a nagyváradai polgárság nevében ő üdvözlí Bemet. 1849-ben Kossuth meglátogatja otthonában, és egy szivarral ajándékozza meg.

1848-ban megalapítja, majd 1856-ban újjáalakítja a Nagyváradai Polgári Lövészegyletet, és annak az alapítástól

kezdve fő lövész mestere. Kétnyelvű, magyar-német fegyverviselési engedélye (Waffen Pass) ma is a családi levéltár egyik büszkesége.

Az ötvenes években a Városi Bizottság tagja. A hatvanas években nála lakott kosztos diákként az ifjú Szinyei Merse Pál, aki azonnal beleszeretett csodaszép Vilma lányába, és a szomszédba járt Lajos öccséhez festészeti tanulmányok folytatása végett.

1868-ban átvette apjától a Fekete Sas fogadót és teljesen felújította, igazi elegáns sörcsarnokot, kávéházat és éttermet alakított ki.

1871. március 4-én létrehozta a Nagyváradai Önkéntes Tűzoltó Egyletet, és annak haláláig elnöke volt. Marcona alakját harcias tűzoltó sisakban és még marconább tűzoltó egyenruhában öccse, Lajos festette meg, a tűzoltólaktnyában került kiállításra.

Lajos nemcsak festő volt, de fényképész is, így az ő szakállas, bajuszos arcát és kissé korpulens alakját is megörökítette, sőt családja valamennyi tagját.

II. Mezey Mihály a Nagyváradai Pincér Egylet elnöke is volt, mint a Fekete Sas bérloje.

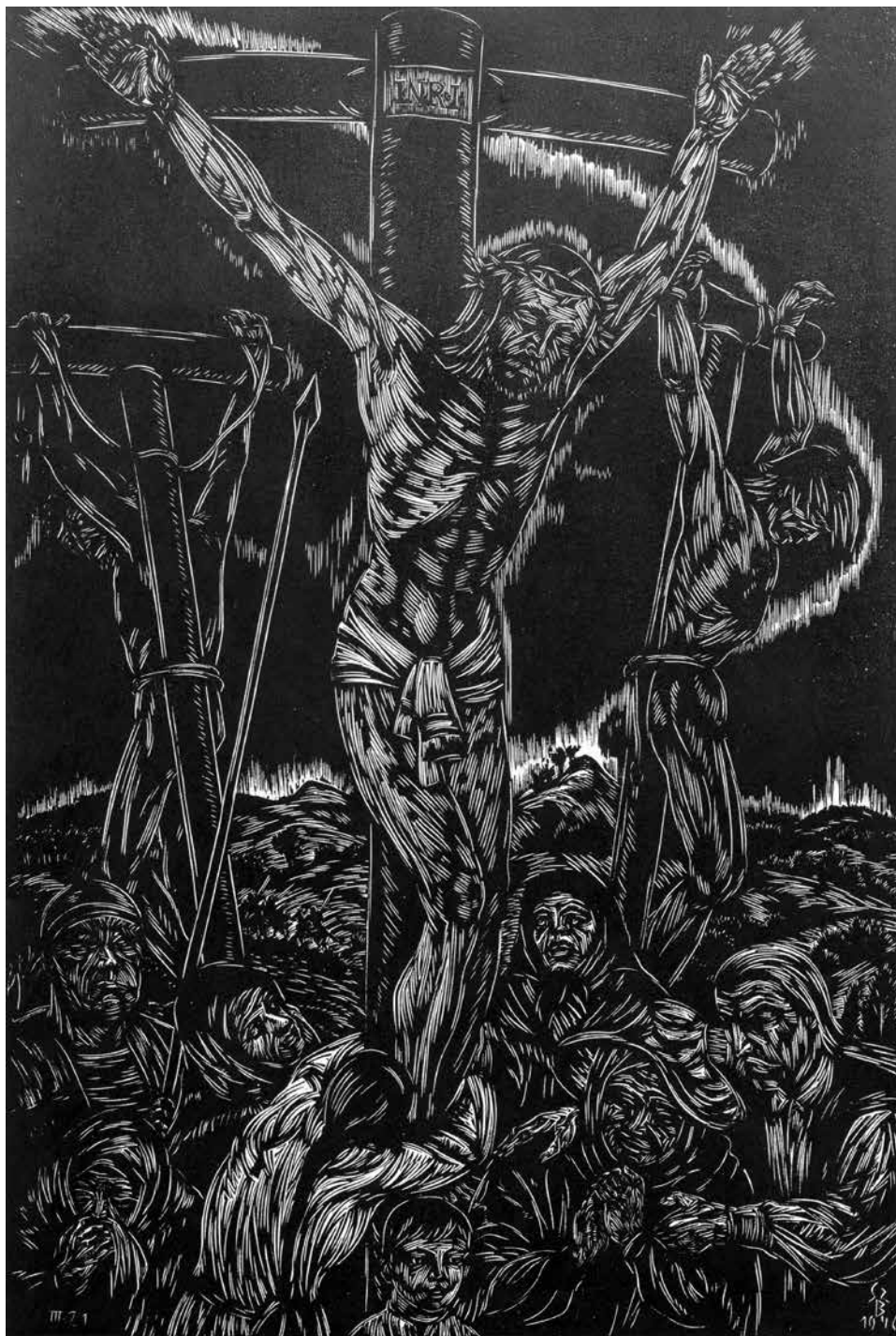
Mindezen tevékenységei mellett haláláig folytatta ügyvédi praxisát. Fiatalkorában a Közép utcában épített földszintes házat, öccse, Lajos is, szomszédok voltak. A hatvanas években megvette szüleitől a Sas utca 3. sz. alatti Mezey-házat. Szülei is ott maradtak, hozzájuk költözött, eladta a Közép utcai házat, és annak árából emeletet épített a családi sáfészekre.

1875-ben, 66 évesen halt meg. Felesége 1902-ben, 83 évesen Nagyváradon, 27 évvel élte túl férjét.

II. Mezey Mihály ügyvéd és tűzoltóparancsnok gyermekei és leszármazottai

1. Mezey Vilma 1843-ban született. 1863-ban ment férjhez uglyai Bakats Lajos királyi udvari gyógyszerészhez, aki Bakats Sándor nagyváradai főorvos fia volt. Vilma olyan szép volt, hogy Erzsébet királyné – aki a Mátyás-templomban látta meg az egyik szentmisén – magához hívatta és felkérte, hogy legyen az udvarhölgye, de ő azt visszautasította, a vőlegényére hivatkozva, aki nagyon féltékeny volt. Ennek ellenére megkapták a királynőtől a Korona gyógyszertárat a Budai Várban. A házasságból két gyermek született: Béla és Mária. Bakats Lajos féltékeny természete miatt megromlott a házasságuk, és 1867 májusától külön éltek. 1870-ben el is váltak. Hogy el tudjanak válni, Vilmának át kellett térni a katolikus hitről a reformátusra. Ő amúgy az édesanyja vallásán volt. A gyermekek az ő gondozásában maradtak, és visszatért Nagyváradra. Többet nem ment férjhez, és haláláig városa agilis polgárnője volt, Nőegyleti és Vöröskereszt Egyleti alelnökként. Idős korában beköltözött az Orsolyanővérek zárdájába, ahol 1925-ben halt meg.

Mezey Vilma fia, Bakats Béla 1864-ben született Budán. Főszolgabíró volt Bihar megyében. Felesége, Solti Helén zsidó származású kolozsvári színésznő volt. Béla fiatalkorában Nagyváradon híres kártya- és párbajhős volt. Az ő fia, ifjabb Bakats Béla 1908-ban született Biharnagybajomban. Elvégezte a jogi egyetemet, majd 1944-ben Bihar megyében azért lett ő szovjet javaslatra főszolgabíró, mert félig dzsentrí és félig

Golgota

zsidó gyökerei voltak, így a nagyváradi társadalom két fő rétegének is megfelelt származásilag. 1945-től 1949-ig belügyminisztériumi osztálytanácsos, de ezt kövezően nemesi származása miatt menesztették.

Mezey Vilma lánya, Bakats Mária 1867-ben született Váradon. 1887-ben férjhez ment Seh László MÁV-tisztához, aki az itáliai Udinében született. Gyermeük, Seh Ödön MÁV-főtiszt volt és Albrecht herceg uradalmi intézője. 1944-ben halt meg Hegyeshalomban bombatámadás áldozataként.

2. Mezey Róza, férje Sebő Pál ügyvéd volt.

3. Mezey Gyula Bihartordán lett orvos. Orvosi pályáját Vizsolyon kezdte meg, később átkerült Bihartordára. Fia, ifjabb Mezey Gyula Nagyvárad rendőrkapitánya volt 1918-ig. 1905-ben ő tárogatózott Rákóczi halmvainak a hazahozatalakor a menet élén. Részt vett az I. világháborúban. Hazajövele után elvette Apáti Rózát, akit Gyöngyösön 1944-ben 12 szovjet katona erőszakolt meg, és ebbe belehalt. Mezey Gyula a két háború között és még a háború után is állami hivatalnok volt Nagyváradon.

4. Mezey Etelka férje dr. Sipos Árpád jogakadémiai tanár volt, aki a kassai jogakadémián és a Budapesti Egyetemen volt magántanár. A nagyváradi jogakadémián az osztrák polgári jog és bányajog tanára volt. Szerkesztője volt a *Nagyvárad*i Lapoknak. Több jogtudományi könyv szerzője. Ifjabb Sipos Árpád 1879-ben született Nagyváradon. Altábornagy volt és a Ludovika Akadémia parancsnoka, Magyar Királyi Titkos Tanácsos, vitéz. Budapesten lakott családjával, onnan

1950 körül kitelepítették őket. Még abban az évben meghalt.

5. Mezey Béla honvéd számtartó százados lett a Honvédelmi Minisztériumban. Családjával Budapesten lakott. Fia, Mezey László katonatisztként, háborús hősként eltűnt a II. világháborúban.

III. Mezey Mihály közjegyző – a „Kegyelmes Úr”

II. Mezey Mihály fia, III. Mezey Mihály 1846-ban született Nagyváradon. Iskoláit szülővárosában végezte, jogi tanulmányait pedig részben külföldön folytatta. 1871-ben a Pesti Királyi Ítéltábla előtt ügyvédi vizsgát tett. Ezt követően vizsgálóbíró volt Nagyváradon. 1873-ban jegyezte el Bulyovszky Erzsébetet, a későbbi nagyváradi polgármester, dr. Bulyovszky József testvérét. Még ebben az évben megtartották az esküvőt. 1875-ben elment Abaújszántóra közjegyzőnek. 1881-ben visszahelyezték Nagyváradra. Először a Fő utcában, majd a Kert utcában lakott, végül az édesapjától örökölt és 1874-ben emeletesre átépített Körös-parti, Kossuth Lajos u. 3. szám alatti Mezei-házba költözött.

Gyermeke nem született. Szeretett felesége 1886-ban a szülőágyon halt meg, 33 évesen. Többé nem nősült meg, agglegény maradt és minden energiáját szeretett szülővárosának szentelte. 1877-ben a Nagyvárad

Önkéntes Tűzoltó Egyesület Elnöke lett, és maradt is haláláig. Ezenkívül az alábbi tisztségeket viselte: a Polgári Kör elnöke, a Polgári Lövészegylet fő lövész mestere, a Tornakör elnöke, a Zenekedvelők Egyesületének elnöke,

a Fehérkereszt Egylet társelnöke, a Közjegyzői Kamara választmányi tagja, a Műkedvelő Fényképészek kör-elnöke, az Állami Óvodák Felügyelő Bizottságának elnöke, a Gazdasági és Iparbank felügyelője, a Szigligeti Társaság alapító tagja, a Kányavár tagja (ez az EMKE-kávéházban tanyázó illusztris agglegények asztaltársasága volt), a Munkapárt nagyváradai alelnöke, 25 évig választási elnök, a Központi Országos Tűzoltó Választmány tagja (1888 márciusától), a Szabadelvű Párt nagyválasztmányi tagja, a Nagyvárad Református Egyház gondnoka, a Városi Jogügyi és Színügyi Bizottság tagja, a Nagyvárad Tűzoltó Szövetség Elnöke.

Hírneves lokálpatrióta volt, egész életét szülővárosa felvirágoztatásának szentelte. Ady Endre több cikket írt róla a *Nagyváradai Napló*-ban. A város polgárai kedveskedve kegyelmes úrnak szólították. 1910. augusztus 10-én Ferenc József király kinevezte valóságos belső titkos királyi tanácsosnak (v. b. t. t). Városi virilista volt, negyedik a legtöbbet adózók sorában. Barátjának mondhatta többek között gróf Tisza István miniszterelnököt, a legjobb barátja pedig Rimler Károly polgármester volt.

1910. október 6-án halt meg vér-
bajban, temetésén az egész megyei és városi tisztikar és a város lakosságának nagy része jelen volt. A Szent László téren volt fölgravatolozva, búcsúztatta az egész város. Arcképét a Városháza, a Kányavár Egylet és a Tűzoltó Egylet is megfestette. A város díszsírhelyet adott hamvai részére, és Margó Ede szobrászművésszel készítette el márvány síremlékét, melyet azonban hön szeretett városának román kommunista vezetése az 1970-es években lebontatott.

Halála után a Kert utcát, mely a város egyik belvárosi utcája, róla nevezték el. Ma Avram Iancu nevét viseli.

Értékes könyvtárát a városi iskola részére megvették családjától. Korabeli újságcikkben feltűnik alakja Ferenc József váradai látogatásakor, ezt a *Várad* folyóirat 2021. szeptemberi számában így idézi fel Farkas László *Császári vizit Váradon* 2. című írásában: „Augusztusi lapszámunkban olvashattak I. Ferenc József osztrák császár és magyar király 1890-es nagyváradai látogatásának helyi előkészületeiről, a küldöttség fogadásáról. A *Nagyvárad* napilap korabeli tudósításait felhasználva folytatjuk a visszaemlékezést. »Amikor a király az állomás előtt kocsiba ült, megszólaltak a székesegyház harangjai, és a fogatoknak a püspöki palotához való megérkezéséig szüntelenül zúgtak. A fogatok élén két-két, díszbe öltözött lovas rendőr jelezte a királyi fenség jövetelét. Az első kocsiban Mezey Mihály, a rendezőbizottság elnöke, Rimler Károly, a város főkapitánya ült, mindketten pompás díszmagyarban, a második kocsiban pedig Döry József főispán és Sal Ferenc királyi tanácsos, polgármester foglalt helyet. A harmadik, legpompásabb díszhintóban ült a király Szapáry Gyula miniszterelnökkel. Az utánuk következő díszhintókban Orczy Béla belügyminiszter, a főhadsegédek, magas rangú katonai és polgári személyek érkeztek a székesegyház elé. Az óriási tömeg kalaplengetéssel, éljenzéssel üdvözölte mindenütt a menetet, amerre elhaladt, amit Ófelsége katonásan köszönt meg.«”

Nagy Endre írja róla az *Egy város regénye* című könyvében: „Említést ér-

demel az EMKE emeleti különterme, a híres-nevezetes Bagolyvár. Amolyan klubféle, íratlan szabályokkal. A város jeles agglagényei, Rimler Károly polgármester, Mezey Mihály királyi közjegyző, Stark Gyula iskolaigazgató s mások jöttek össze eredetileg a kávéház különszobáiban délutáni feketére, főleg azért így, mert itt pipázni is lehetett, ami a kávéházban már nem szokás, továbbá itt el is lehetett egy kicsit szundítani a nagy karosszékben. A társaság aztán mind jobban bővült, fontos közügyek dőltek itt el, a Bagolyvár a város életében jelentős tényező lett.”

„Mint a vizipók, úgy cikázott a jó újságíró egész nap a társadalmi élet felszínén fáradhatatlanul. Délelőtt mindenestre benézett a Demetrovitsba, a sörözők asztalához. Az asztaltársaság feje Mezey Mihály közjegyző volt. A dolgában járatos újságíró mindig úgy nevezte őt: városunk agilis közjegyzője. Agglagény volt és a családi robottól megmentett energiát a közéletnek szentelte. Ő volt a tűzoltóegylet főparancsnoka, és ha marcona alakját pazar díszegyenruhájába öltöztette, mintha a régi hadverő hősök galériájából lépett volna ki. Ő rendezte a Rhédey kert népünnepélyeit, ezermesteri ügyességgel készítgette a tűzijáték aknáit és a magasba eregetett léggömböket. Az asztaltársaság mindig tisztességtudóan böjtölve várta be őt. Amikor belépett, kiröppent a söntésbe az örvendetes parancs:

– Jöhet!

A csaposlegény szíven döfte a söröshordót, a pincér díszes tálcán behozta az első pohár sört, és hűbéri alázattal nyújtotta át Mezeynek. A habját félrefújta, hörpintett egy nagyot, néhány

pillanatig lehunyt szemmel tűnődött, aztán kimondta az ítéletet:

– Rendben van!

Mindig akadt az asztaltársaságnak mecénás tagja, aki a hazai disznótorból vagy a vadászat zsákmányából egy kis mutatót áldozott a közcélokra. Demetrovits, a vendéglős magától értetődőnek tartotta, hogy azt mind ő süttesse ki a konyháján, és hatalmas tálakban süstörögve hordozza körül a söröző társaságban. A tálak az utolsó zsírcsöppig kitisztálgodtak körútjukon, és a derék emberek utána jókedvűen, följazott étvággal indultak haza ebédjükre. Viszont az ügyes újságíró, ha jól manipulált, itt elvehette ebédje gondját, sőt az elfogyasztott söröket is átháríthatta a közösség terhére. Hallgatólagosan elfogadott egyezmény volt mindenütt, hogy a sajtó nem fizet.”

Halála után nagyon sok méltató újságcikk jelent meg róla: „Nagy veszteség is érte a várost, 1910. október 3-án elhunyt a város egykori, közmegebecsülésnek örvendő főjegyzője Mezey Mihály. A polgármester a tanácsnokok élén részvétét fejezte ki a családnak. Így nyilatkozott: Én a legjobb barátomat, a város a legjobb polgárát veszítette el. A Mindenható Isten vigasztaljon meg bennünket, és enyhítse fájdalmunkat.”

A város díszsírhelyet adományozott Mezey Mihálynak az Olaszi temetőben.

1910. október 12-én a közgyűlésben az alábbi javaslatot tette a polgármester: „Javaslom, hogy a Kert utcát, amelyben a megboldogult ifjú éveit töltötte, s amelyben az általa létesített és fejlesztett intézmények fekszenek, Mezey Mihály utcának elnevezni, arcképét a városháza bizottsági termében

elhelyezése érdekében megfesteni, és végül az elhunyt felett érzett fájdalomnak és mély részvétünknek, jegyzőkönyvünkben kifejezést adni, és erről a gyászoló családot jegyzőkönyvi kivonatban értesíteni méltóztassanak.”

Két fotó is fennmaradt a Kegyelmes Úrról. Egyiken egy kockás, prémgalléros kabátban szivart tart a kezében, a másikon díszmagyarban ül. Mindkettőn jól látszik kackiás bajusza.

Ma már egyik Mezey-ház sem áll, és egyik Mezey-sír sem található meg Váradon a Rulikowski úti temetőben. A régi Fekete Sas fogadó épületét is lebontották, hogy a csodálatos szecsessziós palotát felépítsék a helyére. A Kert utcát sem Mezey Mihály útnak hívják.

De él még a városban legifjabb Mezey Mihály közjegyző és Mezey Lajos festőművész emléke, utóbbinak három oltárképe is megtekinthető a váradi templomokban.

Koratavas

A barátságról

Marcus Tullius Cicero római szónok, államférfi, filozófus, író, a latin filozófiai nyelv megalkotója. Az ő barátságról alkotott véleményét idézzük a rejtvényben a **vízszintes 1.** és a **függőleges 26.** alatt.

VÍZSZINTES: **13.** Ázsiai vadló. **14.** Aratás utáni föld. **15.** ... Masa mosodája (mesekönyv). **16.** Európai néptagja. **18.** Elhanyagolt épület jelzője. **20.** Ótestamentumi hős. **21.** Ilyen hamar? **22.** Kisebb bolt. **24.** Kálium

és nobélium vegyjele. **26.** Létezik. **27.** Szabó István filmje (1966). **28.** Öszövétségi hajós. **29.** Festék-darab. **30.** Arra a másik helyre. **32.** Arcsín. **33.** A világ ... Verne Gyula regénye. **34.** Művészet (latin). **36.** Európai folyó. **37.** Megokolás. **39.** Apróra törő. **41.** Vés. **42.** Olaszországi folyó. **44.** A moszkvai olimpia emblémája volt. **45.** Égöv. **47.** Bűnügyi regény. **49.** Páratlan nézés. **50.** Tirol része! **51.** Az a másik. **53.** Tessék, vedd el. **55.** Mesedarab! **56.** ... Gardner – amerikai

1	2	3	4	T	5	6	7	8	9	Á	10	11	12	G
13					14						15			
16				17		18				19		20		
21				22	23					24	25			C
26			27						28				29	
S		30				31		32				33		
34	35			36						37	38			
39			40		41			42	43		44			
45				46		47				48		49		
50				51	52			53			54			Z
55			56				57		58				59	
T		60				61		62				63		
64	65			66	67					68	69			
70			71		72				73		74			
V				I						T				M

színésznő. **58.** Lagziban van! **59.** Vas
vegyjele. **60.** ... és földi szerelem –
Molnár Ferenc műve. **61.** ... Anna,
magyar énekesnő. **63.** ... right – rend-
ben van (ang.). **64.** Tudományos tétel.
66. Párja (valakinek). **68.** Gyógyít. **70.**
Színek és ... – Kaffka Margit regénye.
72. Franz von... – osztrák zeneszerző.
74. Kert betűi.

cseréptartó. **59.** Kézirat egy lapja. **60.**
... a búzamezőkről – Móra Ferenc re-
génye. **61.** Moldvai folyó. **63.** Szép
Erő színpadí műve (ék. f.). **65.** Latin
köszönés. **67.** Értékes kártyalap. **69.**
Zavaros tej. **71.** Körölbélül. **73.** Réti
egynemű betűi.

Barabás Zsuzsa

FÜGGŐLEGES: **1.** Parányi rész.
2. Lel. **3.** Szándékozik. **4.** Visszasír!
5. Részben pótol! **6.** Egyszerű lábbeli.
7. Zeneszerző, énekes, gitáros (János).
8. Maszat. **9.** Rob ... – Walter Scott
regénye! **10.** Trícium vegyjele. **11.**
Bobby ... – olasz énekes. **12.** Kerti
szerszám. **17.** Hirtelen jött eső. **19.**
Nagyon régi. **23.** Rádiólokátor. **25.**
Asszonynévképző. **26.** Ásott hosszú
mélyedés. **27.** Amerícium vegyjele. **28.**
Mutatószó. **29.** A szerelem istene a gö-
rögöknél. **30.** Gyümölcsöt tartósít. **31.**
Szardellagyűrű. **32.** ...-fazék – a kukta
őse. **33.** Olasz város. **35.** Mérleg jelző-
je is lehet. **38.** Norvégia és Málta autó-
jele. **40.** Sertés háza. **43.** Híres magyar
zenekar. **46.** Megszerel. **48.** Szomját
oltja. **52.** Kassák lapja. **54.** Félig házi.
56. Ezüst vegyjele. **57.** Díszes virág-

A helyes megfejtést beküldők
között 3 hónapos *Várad*-elő-
fizetést sorsolunk ki! A megfej-
tést postán vagy e-mailben jut-
tathatják el szerkesztőségünk
címére: *Várad* folyóirat, 410087
Oradea, str. Armatei Române nr.
1/A, corp C; varadszerkesztoseg
@gmail.com. Kérjük, tüntessék fel
a nevüket és a pontos lakcímüket!

Beküldési határidő: **2025. már-
cius 31.**

Januári számunkban megjelent
rejtvényünk (*A méltóságról*) helyes
megfejtése: „... nem az előkelők
kiváltsága, hanem az emberi létezés
minősége.”

FIZESSEN ELŐ FOLYÓIRATUNKRA!

A *VÁRAD* előfizetési díja: 3 hónapra 25 lej, 6 hónapra 50 lej, 1 évre 100 lej.
A lap előfizethető a Gheorghe Șincai Bihar Megyei Könyvtár pénztárában készpénz-
zel vagy bankkártyával, postán pénzesutalvánnyal (mandat postal) az „Abonament
Várad” megjegyzésnek a feltüntetésével: Consiliul Județean Bihor; CUI 4244997;
Cod IBAN: RO19TREZ07621360250XXXXX, Trezoreria Oradea. Az előfizetők
a lapot postán kapják meg, ezért kérjük, a nevet és a pontos lakcímet tudassák
szerkesztőségünkkel személyesen, telefonon vagy elektronikus postán a következő
elérhetőségeken: Nagyvárad, Armatei Române utca 1/A, C épület, II. em. 7. ajtó;
telefon: 0259/431–257, 116-os mellék; 0771/269–647; postacím: 410087 Oradea,
str. Armatei Române nr. 1/A, corp C; e-mail: varadszerkesztoseg@gmail.com; bib-
liobihor@yahoo.com.

Lapszámunk szerzői

BOROS ZOLTÁN (1939, Gyanta) filmrendező, zeneszerző, televíziós szerkesztő, zongorista, Marosvásárhelyen él. Nagyváradon érettségizett, Kolozsváron tanult filológiát és zenét, 1971-től a Román Televízió Magyar Adásának munkatársak, majd annak 1989-es újraindításakor főszerkesztője volt 2002-es nyugdíjazásáig.

CSONTOS MÁRTA (1951, Győr) költő, tanár, irodalomtörténész, a *Magyar Múzsza* folyóirat olvasószerkesztője. Verseket, aforizmákat, tanulmányokat, kritikákat ír. A tavalyi könyvhétre jelent meg huszadik kötete *Intézményesített lélek* címmel.

ESZTERÓ ISTVÁN (1941, Végvár) költő, tanár, Temesváron él, ahol 2003-as nyugdíjazásáig magyartanárként működött, bár előzőleg tanított Újtusnádon, Resicabányán, Temesrékason, Bodófalván és szülőfalujában is. 1975 óta számos antológiában szerepelt, féltucat önálló verskötete jelent meg, a legutóbbi címe: *A lírikus epizódja* (Kriterion, 2023).

DERZSY-BEN OND (1963) a Balaton-felvidéken élő író, műfordító. Művei: regények, novellák, mesék, forgatókönyvek, színművek, hangjáték, stand-up – jórészt online-publikációk.

FÜLÖP LÁSZLÓ (1944, Szentivánfa) nyelvész, nyugalmazott tanár, a Kaposvári Egyetem volt oktatója, az MTA köztestületi tagja. Kutatási területei: névtan, genealógia, hely- és művelődéstörténet.

JUHÁSZ ZSUZSANNA (1958, Dunaújváros) költő, pszichológus. 1980 óta jelennek meg írásai magyarországi periodikákban. Első prózakötete *Hát micsoda nő ez!* címmel 2021-ben jelent meg az AJ Téka Kiadónál. Legutóbbi tavaly jelent meg kötete ugyanott *Ha szerető vagy* címmel.

KÉPÍRÓ GYULA JENŐ (1970, Somlyóújlak) lelkész a Kolozsvári Református Teológiai Intézetben végzett 1995-ben. A Szatmár megyei Lázári község református lelképásztora három évtizede. Novellái és elbeszélései a

szilágysági *Hepehupa* folyóiratban jelentek meg.

KOVÁCS-SZÉLES ANDREA (1972, Magyar-
gérés, Szatmár m.) a kolozsvári állami egyetem óvó- és tanítóképző szakán végzett. Szülőfalujában él, ahol 1993 óta tanít. A Szatmárnémetiben megjelenő *Szamos* folyóirat 2019 óta közli írásait. 2022-ben jelent meg első novelláskötete *Vasremény* címmel.

LÖRINCZ GYÖRGY (1946, Kápolnásfalva) író, újságíró, esszéista és a szociográfiai publicisztika művelője. Székelyudvarhelyen él, kéttucatnyi könyve jelent meg az évek során, legutóbb a *Ma éjjel eljövök érted* (Magyar Napló, Budapest, 2021) című prózakötet, ami megkapta a Magyar Művészeti Akadémia Irodalmi Tagozatától az Év Legjobb Könyve Díjat.

MEZEY ANDRÁS (1952, Budapest) író, ügyvéd, Mezey Lajos festőművész és fotográfus ükunokája. Négy kötete jelent meg eddig: két művészettörténeti monográfia, egy korrajz és egy novellás. Ezenkívül számos írása jelent meg különböző lapokban, portálokon.

MOLNÁR ZSOLT (1983, Nagyvárad) költő, szülővárosában él. Kötetei: *Verseim*, 2005; *Kapaszkodom*, 2009; *De te itt maradsz*, 2011; *Kódolt remény*, 2016, *A monológ iránya*, 2023.

MÜLLER DEZSŐ (1953, Zilah) költő, ny. lelképásztor. A kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben végzett 1979-ben. Verseit hazai és magyarországi lapok közlik. Kilenc önálló kötete jelent meg, a legutóbbi 2020 végén, *Alámerül Atlantiszom* címmel (Irodalmi Jelen könyvek, Arad). Jelenleg a Szatmár megyei Lázárban él.

PATAKI ISTVÁN (1953, Bihar) költő Nagyvárad melletti szülőfalujában él. Verset, paródiát, karcolatot, publicisztikát fél évszázada közöl romániai és magyarországi folyóiratokban, napilapokban, antológiákban. Tizenhat önálló kötete jelent meg, melyekből egy szatírákat tartalmaz. Legutóbb az *Istentől Istenig* című verseskötete látott napvilágot 2021-ben.

